

NIJOLĒ MASKALIŪNIENĒ

Antoniminis
VERTIMAS

Nijolė
Maskaliūnienė

ANTONIMINIS
VERTIMAS

NIJOLĖ
MASKALIŪNIENĖ

ANTONIMINIS VERTIMAS

Vilniaus universitetas

2013

UDK 81'255.4(075.8)

Ma564

Knyga leidžiama įgyvendinant projektą „Aukštos kvalifikacijos vertėjų rengimo kokybės gerinimas ir plėtra“. Projektą vykdo Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Vertimo studijų katedra.

Recenzentės: Prof. dr. Irena Darginavičienė, Klaipėdos universitetas

Doc. dr. Jolanta Zabarskaitė, Lietuvių kalbos institutas

ISBN 978-9955-786-94-8

© Nijolė Maskaliūnienė, 2013

© Vilniaus universitetas, 2013

TURINYS

PADĖKA	7
IVADINIS ŽODIS	9
SUDĖTINGOJI PRIEŠYBĖS KATEGORIJA	12
Antonimų apibrėžtis	13
Antonimija ir jos ribos.....	17
Antonimai ir konversyvai.....	21
Antonimų požymiai	24
Antonimų morfologija ir daryba.....	27
ANTONIMAI IR NEIGIMAS	30
Neigimo tipai	31
Neigimo raiška.....	33
Dvigubas neigimas	35
Neiginio aprėptis	38
ANTONIMŲ SINONIMIŠKUMAS – OKSIMORONAS?	40
Perfrazavimo priemonių sistema.....	42
ANTONIMINIS VERTIMAS	45
Antoniminis pakeitimas ir teigiamoji arba neigiamoji sakinio perdara	48
Morfologinis neigiamasis antoniminis pakeitimas	50
Morfologinis teigiamasis antoniminis pakeitimas	57
Leksinis (inherentinio neigimo) antoniminis pakeitimas.....	60
Anglų kalbos neigiamųjųrieveksmių vertimas.....	68
Anglų kalbos neigiamąjo prielinksnio <i>without</i> vertimas	75
Neigiamieji jungtukai <i>unless</i> ir <i>lest</i>	77
Sintaksinis teigiamasis antoniminis pakeitimas.....	80
Sintaksinis neigiamasis antoniminis pakeitimas	82

Lyginamieji sakiniai su būdvardžiais irrieveiksmiais	84
Emfatinė laiko konstrukcija su <i>until</i>	93
Prijungiamieji laiko sakiniai	94
Laiko sakiniai su įvykio veiksmo veiksmažodžiais: neigiamoji perdara	96
Laiko prijungiamieji sakiniai su jungtuku <i>before</i>	98
Teigiamoji perdara sakiniuose su jungtuku <i>until (till)</i>	102
Neigiamoji perdara į neigimo reikšmės neturinčius lietuvių kalbos sakinius	104
Šaukiamieji sakiniai	104
Patikrinamieji klausiamieji sakiniai	106
Klausiamojo turinio šalutiniai sakiniai	108
Netiesioginiai klausiamieji sakiniai	109
Sudėtiniai sakiniai su nuogastavimą reiškiančiu tariniu	110
NEIGINIO PERKĖLIMAS	113
Neiginio perkėlimas sudėtiniame sakinyje	113
Neiginio aprėpties siaurinimas	117
PABAIGOS IŽVALGOS	119
LITERATŪRA	125
ŠALTINIAI	132
ANTONYMIC TRANSLATION. Summary	139

PADĖKA

Trys ryškios asmenybės filologijos baruose buvo ir tebėra man didžiausi autoritetai ir įkvėpėjai, geriausias atsidavimo savo profesijai pavyzdys. Jų indėlis, kartais labai aiškus, o kartais pastebimas tik man pačiai, yra kiekviename šios knygos puslapyje. Tai Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Anglų filologijos ir Vertimo studijų katedrų profesorių Emos Geniušienės, Dalijos Tekorienės ir Liongino Pažūsio pamokos, konsultacijos ir pagalba, lydinti mane nuo pat studijų, neįkainojama viso mano profesinio kelio dalis. Emai Geniušienei esu dėkinga už tai, kad vadovaudama disertacijai apie leksinius konversyvus sugebėjo užkrėsti priešybės tema visam gyvenimui. Dalija Tekorienė paskatino imtis vertimo, jos dėka susidomėjau leksikografija ir įvairiausiomis vertėjo darbo „smulkmenomis“, kurios ir padaro vertėją meistrą. Pats gyvenimas parodė, kad smulkmenų kaip tik ir nėra. Pokalbiai su Dalija Tekoriene ir Lionginu Pažūsiu, jų įžvalgos apie neigimo raišką lietuvių ir anglų kalbose man pačiai patvirtino, kad šia tema verta pasidomėti daugiau. Esu iki šiol jums visais besižavinti studentė, dėkinga už viską, kuo praturtinote mano gyvenimą. Juk nedaug kam taip pasiseka – dirbti kartu ir mokytis iš geriausiųjų.

Taip pat norėčiau nuoširdžiai padėkoti profesorei Ligijai Kaminskienei, kolegei ir draugei, visada pasirengusiai palaikyti ne tik žodžiu, bet ir tyliai prisiimamomis pareigomis, visiems kitiems Vertimo studijų katedros kolegoms už nuoširdų skatinimą rašyti šį darbą, už visas pastabas ir patarimus, kurių sulaukiau.

Esu dėkinga ir savo studentams, entuziastingai siūliusiems savo surastus antoniminio vertimo pavyzdžius, bei visiems nepažįstamiems vertėjams, kurių triūso vaisius čia cituoju, iš kurių sėmiausi išminties ir meilės gimtajai kalbai.

Autorė

ĮVADINIS ŽODIS

Kalbėdami gimtąja kalba negalvojame, kiek daug perfrazavimo galimybių turime ir kaip įvairiai galime išreikšti tą pačią mintį. Tiesiog natūraliai pasakome taip, kaip norime. Mokantis užsienio kalbų gebėjimas tą pačią mintį pasakyti įvairiai – kitais žodžiais, kitokia sintaksine struktūra ar kitokia forma – rodo kalbos mokėjimo lygį, t. y. kalbančiojo žodyno turtingumą ar kalbos sintaksinės raiškos priemonių valdymą. Gebėjimas perfrazuoti dar svarbesnis vertimo praktikoje, kur originalo kalbos mokėjimas ir vertimo kalbos galimybių išmanymas atsiskleidžia labiausiai.

Perfrazavimo priemonių yra kiekvienoje kalboje. Jos gali būti leksinės ir sintaksinės, paimtos kartu jos sudaro visą sistemą priemonių, dėl kurių mūsų kalba tampa turtingesnė ir įvairesnė. Šias priemones tyrėjai vadina įvairiai: perfrazavimo priemonėmis, transformacijomis, perdaromis, sintaksiniais sinonimais ir pan. Dalyko esmė nuo to nesikeičia – tai galimybė perfrazuoti, arba pakeisti sakinį ar jo dalį taip, kad nepakistų prasmė.

Taip plačiai suprantant sinonimiją, jos aprėptis kalboje labai išsiplečia ir apima netgi tokias kategorijas, kaip antonimija, kuri tradiciškai apibūdinama ne panašumo, bet priešybės santykiu. Visos šios perfrazavimo galimybės, kalbos sinonimijos priemonių visuma – tai ir vertėjo įrankiai, siekiant neprarasti originalo kalbos žavesio ir ne tik perteikti verčiamo kūrinio mintį, bet pateikti taip, kad ji nuskambėtų ne prasčiau nei originale. Jei šiam tikslui

pasiekti vertėjas renkasi ne tiesioginį atitikmenį, bet jo priešpriešą ir pasiekia tokį pat rezultatą, tai yra jo meistriškumo ženklas. Tokiems atvejams aprašyti skirta ir ši knyga. Ji grindžiama pavyzdžiais iš anglų ir lietuvių kalbų vertimų, kai dėl įvairių priežasčių vertėjas rinkosi ne tiesioginį leksemos atitikmenį, o jos antonimą ir taip praturtino vertimo kalbą, pagyvino stilių, išlaikė verčiamo teksto koloritą.

Knygą santykinai galima suskirstyti į tris dalis: pirmojoje antonimija ir antonimai aptariami kaip semantinė priešybės kategorija, iškeliamos jų apibrėžties problemos, apibūdinami antonimų darybos tipai ir santykis su neigimu, sinoniminių perfrazavimo galimybių prielaidos. Antroji skirta morfologinių ir leksinių antoniminio vertimo atvejų analizei, verčiant iš anglų kalbos į lietuvių, o trečiojoje aptariamos sintaksinės transformacijos, kai teigiamasis anglų kalbos sakinyš verčiamas į lietuvių kalbą neigiamuoju arba neigiamasis – teigiamuoju, t. y. atliekama vadinamoji teigiamoji arba neigiamoji sakinio perdara.

Rengiant knygą, surinkta per 1000 antoniminio vertimo iš anglų kalbos į lietuvių kalbą pavyzdžių. Tai nemažas tekstynas, turint galvoje, jog vertimų tekstyno Lietuvoje nėra, bet kartu ir nepakankamas, nes gali būti, kad koks nors antoniminio vertimo atvejis liko nepastebėtas. Kita vertus, yra ir tokia nuomonė, kad jei naujai randami pavyzdžiai daugiau nepateikia jokių naujų modelių, vadinasi, imtis buvo pakankama išvadoms padaryti. Dėl to ir autorė, suprasdama naujų metodų ir techninių galimybių pranašumus, mano padariusi tokį tyrimą, kuris šiuo metu pakankamai atspindi antoniminių pakeitimų atvejus vertimuose iš anglų kalbos į lietuvių kalbą.

Antoniminiam vertimui skirtų darbų praktiškai nėra, tema beveik nenagrinėta nei užsienio, nei lietuvių kalbininkų, todėl, tikiuosi, ji bus naudinga ir įdomi ne tik vertimo programų studentams, vertėjams, bet ir visiems besidomintiesiems vertimo problemomis, anglų ir lietuvių kalbos leksikologijos klausimais, dėstytojams ir studentams.

SUDĖTINGOJI PRIEŠYBĖS KATEGORIJA

Daug apie antonimus rašiusių autorių teigia, kad priešybės sąvoką vaikai supranta jau labai ankstyvame amžiuje. Atrodo, kad atpažinti priešingos reikšmės žodžius ir juos jungti į poras (pvz., *didelis berniukas* – *mažas berniukas*, *karšta arbata* – *šalta arbata*, *geras šuniukas* – *negeras (blogas) šuniukas* ir t. t.) yra natūrali vaiko kalbos mokymosi proceso dalis. Lygiai taip pat anksti prasideda vaikų „neigimo fazė“, kai vos pradėję kalbėti mažyliai pradeda viskam prieštarauti, sakyti „ne“ ir taip sukuria pirmuosius priešybės darinius su neiginiu. Tiriant šiuos įdomius klausimus atliktas ne vienas psichologų ir edukologų eksperimentas (Ravn, Gelman 1984; Cronin 2002; Blackwell 2005), paskelbta daug juos aprašančių darbų, bet kalbant apie lingvistinę antonimų analizę sunku nepritarti Steveno Joneso minčiai, kad priešybės mūsų žodyne užima svarbiausią vietą, todėl turėtų būti nagrinėjamos gerokai aktyviau, nei buvo daroma pastaraisiais metais (2002, 2–3).

Iš tiesų, antonimai priklauso toms kalbos kategorijoms, kurios žinomos nuo antikos laikų (Ackrill 1963), bet pradėtos plačiai studijuoti tik XX a. antroje pusėje, prasidėjus intensyviems leksinės semantikos tyrinėjimams. Ir nors, Johno Lyonso teigimu, „antonimija, arba reikšmės priešybė, jau seniai pripažįstama kaip vienas iš svarbiausių semantinių santykių tipų“ (1968, 460), ilgą laiką buvo didelė painiava ir vartojant pačią sąvoką, ir apibrėžiant jos ribas. Vis dėlto teigti, kad šiuo metu tos painiavos nebėra, dar

per anksti. Ypač daug problemų kyla dėl įvairuojančios terminų vartosenos, nes „antonimiją lengviau iliustruoti pavyzdžiais nei apibrėžti“ (Jones 2002, 9).

Antonimų apibrėžtis

Terminą *antonimija* dar 1867 m. sukūrė C. J. Smithas pagal analogiją su terminu *sinonimija* ir štai jau pusantro šimto metų bandoma sukurti prasmingą ir paprastą šio termino apibrėžtį, kuri tiktų visiems antonimijos atvejams. Kol kas tos apibrėžtys ir antonimams priskiriami požymiai gerokai skiriasi. Dažniausiai autoriai antonimus aprašo remdamiesi paradigminėmis arba sintagminėmis antonimų poros narių savybėmis.

Paradigmines apibrėžtis daug kas vadina semantinėmis, nes jos grindžiamos semantinėmis žodžių poros ypatybėmis, o patys antonimai apibrėžiami kaip priešingos reikšmės žodžių poros, kurių pagrindinė ypatybė – reikšmės priešybė (angl. *oppositeness of meaning*). Pavyzdžiui, „Kalbotyros terminų žodyne“ antonimai apibrėžiami tik kaip „priešingos reikšmės žodžiai“ (Gaivenis, Keinys 1990, 20).

Tokios nuostatos laikosi dauguma leksinės semantikos tyrinėtojų, pavyzdžiui, Lyonsas (1968, 1977), Leechas (1974), Palmeris (2013/1976), Cruse'as (1986), Lipka (2002), Löbneris (2002) ir daugelis kitų. Ši tradicija tęsiasi nuo struktūrinės semantikos darbų, kuriuose dažnai pabrėžiama, kad žmonės mąsto dvinarėmis kategorijomis, kad pasakius vieną žodį mūsų galvoje jau yra jam priešingos reikšmės sąvoka ir pan. Vis dėlto lek-

sinės semantikos darbuose pabrėžiama, jog priešybės kategorija, į kurią įtraukiami ir antonimai, yra labai sudėtinga ir įvairialypė, todėl ir antonimus apibrėžti vien kaip priešingos reikšmės žodžius toli gražu nepakanka. Priešybės santykiu apibūdinami žodžiai skiriasi įvairiais požymiais, kurie padeda juos klasifikuoti bent į keletą grupių. Jos smulkiau aptariamos kituose skyriuose, bet priešingos reikšmės reikalavimas antonimų apibrėžtyje yra kertinis.

Sintagminėmis antonimų savybėmis grindžiamos apibrėžtys, kurių esmė – leksinis junglumas, t. y. antonimais laikoma žodžių pora, kurios narių junglumas bent iš dalies sutampa, arba, kitaip tariant, kurie tame pačiame kontekste gali vienas kitą pakeisti.

Sekdamas Justesonu ir Katzu (1992, 178), Jonesas tokio tipo apibrėžtis vadina leksinėmis (2002, 11), nes, jų nuomone, būtent leksinis junglumas, o ne sąvokų ryšiai lemia, kad tos pačios sinoniminės eilės žodžiai gali turėti skirtingus antonimus. Justesonas ir Katzas savo išvadas grindžia tokių žodžių porų kaip *big* ir *large*, *small* ir *little* palyginimo analize. Šie būdvardžiai, viena vertus, tarp savęs yra sinonimai, jei lyginame pagal didumą (*big* ir *large* – didelis) ar mažumą (*small* ir *little* – mažas). Kita vertus, anglų kalbos vartotojai *big* antonimu renkasi *little*, o *small* supranta pirmiausia kaip *large* antonimą. Taigi, nors semantiškai *large* yra visiškai priešingas *little*, patys žodžiai nelaikomi antonimais. Autorių nuomone, jie skiriasi pirmiausia tuo, su kokiais žodžiais sudaro junginius, vadinasi, ir kontekstais, kuriuose vartojami.

Kai kurie autoriai, pavyzdžiui, Gudavičius, sintagminius ryšius laiko netgi svarbesniais už paradigminius, nes kalba materializuojasi šnekoje, todėl lingvistinės analizės požiūriu pirmaisiais

laikytini būtent sintagminiai ryšiai (1994, 21–22). Kalbant apie sintagmines priešpriešas, joms būtinos dvi sąlygos: „Pirmoji sąlyga – tai *regularusis kontekstas*, kai abi priešpriešos yra viename arba gretimuose sakiniuose. <...> Antroji sintagminės priešpriešos sąlyga – *pastovūs leksiniai ryšiai*, kai abu priešpriešos nariai vartojami su tais pačiais žodžiais“ (Ermanytė 2008, 73).

Stevenas Jonesas atliko antonimų vartosenos tyrimą, pasitelkdamas šiuolaikines tekstynų lingvistikos metodines ir eksperimentines galimybes (kaip pažymėjo Michaelas Hoey (2002, xv), prieš trisdešimt metų tokių darbų net negalėjo būti). Savo darbe Jonesas patikrino daugelį istoriškai susiklosčiusių nuostatų apie antonimus ir antonimiją ir suformulavo nemažai įdomių išvadų, kartu patikslino ir antonimijos apibrėžtį.

Joneso (2002, 178) nuomone, apibrėžiant antonimus būtina atsižvelgti ne tik į jų semantiką (nurodyti priešybės santykį) ir leksinį junglumą (bendrus kontekstus), bet ir į funkcines ypatybes, jų vaidmenį tekste. Taigi, jis praplečia antonimo sąvoką prie paradigminių ir sintagminių jo požymių pridėdamas pragmatinius. Be to, kalbininkas mano, kad antonimai turi išlaikyti vartotojų testą, t. y. kalbos vartotojai turi intuityviai atpažinti vieną leksemą kaip natūralią kitos priešybę. Jis pabrėžia, jog antonimai skiriasi nuo kitų reikšminių santykių tuo, kad dėl nuo mažų dienų įgyto įgūdžio atpažinti priešybes jų pavyzdžių lengvai pateikia visi. Ko, jo nuomone, apibrėžtyje neturėtų būti, tai teiginių apie antonimų priklausymą vienai ar kitai kalbos daliai, jų laipsniuojamumą ar darybą, nes antonimų funkcijos tekste mažai priklauso nuo to, ar jie yra daiktavardžiai, būdvardžiai arrieveksmiai, juo labiau nuo jų laipsniuojamumo ar darybos

tipo. Taip trumpai apibendrinusi Joneso išvalgas, pristatau jo antonimų apibrėžtį, nes šiuo metu tai yra pati naujausia literatūroje rasta apibrėžtis:

„Antonimai – tai žodžių poros, konkrečioje semantinėje skalėje atsiduriančios priešinguose jos galuose; jie dažnai atlieka koordinavimo arba [įvairias] antrinės opozicijos funkcijas tokiu būdu, kad leksikos sistemoje be jokios abejonės atpažįstami kaip priešybės.“¹

(Jones 2002, 179)

Joneso antonimų apibrėžtis įdomi ir gali būti naudinga nuodugniau nagrinėjant antonimijos santykius kalboje. Dar beveik netyrinėta vadinamoji antrinės antonimijos (angl. *ancillary antonymy*) sąvoka, kai nagrinėjamas antonimų vartojimo kontekstas, jų funkcijos tekste. Antoniminio vertimo analizei ji mažiau svarbi, nes nagrinėjami ne antonimų funkcionavimo, bet vertimo iš vienos kalbos į kitą atvejai, panaudojant žodžio antonimą. Todėl ir apibrėžčiai keliami kiek kitokie reikalavimai, nors, esu tikra, Joneso siūlomam patikslinimui ji neprieštarauja.

Apibendrinant tai, kas pasakyta, galima pateikti šioje knygoje vartojamą antonimo apibrėžtį: **antonimais laikoma semantiniu priešybės santykiu susijusių žodžių pora, kurios narių jungimas bent iš dalies sutampa, todėl tame pačiame kontekste jie gali vienas kitą pakeisti.** Tokia leksinė-semantinė apibrėžtis literatūroje taikoma tikriesiems, arba kanoniniams, antonimams. Jei

---

¹ *Antonyms are pairs of words which contrast along a given semantic scale and frequently function in a coordinated and ancillary fashion such that they become lexically enshrined as 'opposites'* (Jones 2002, 179).

žodžių porai galima taikyti tik semantinę – reikšmės priešybės – kriterijų, tokie antonimai laikomi periferiniais, arba nekanoniniais (Cruse 1986, 198; Murphy 2003, 4).

Kalbėdami apie antonimų junglumą ir jų vartojimo kontekstus, taip pat skiriame tikruosius ir kontekstinius antonimus, t. y. tokius, kurie yra antonimiški vienas kitam kalbos sistemoje, ir tokius, kurie tampa kito žodžio antonimu tik tam tikrame kontekste (plg. Jakaitienė 2010, 135), ir, kaip pabrėžia Ermanytė (2008, 74), tik *rišiame* kontekste. Jų bendrasis reikšmės komponentas yra antrinis, o priešpriešų santykis simboliškas, pvz.: *Savo aky ir rašto nemato, kito aky ir krislą pamatys; Nebenoriu, kaip tu sakei, būti vilku ir ganyti avis* (Ermanytė 2004b); *wear a hat* (būti su skrybėle) – *būti vienplaukiam* (*Mr. Cuningham wore no hat...* (H. Lee) – *Misteris Kaningemas buvo vienplaukis...* [NSG 180]).

Antonimija ir jos ribos

Antonimai sudaro didelę bet kurios kalbos leksikos dalį. Tačiau kaip nėra visiems atvejams tinkamos jų apibrėžties, taip ir antonimo ir ypač antonimijos termino vartoseną dar ganėtinai įvairi. Vis dėlto pagrindiniai antonimų klasifikacijos principai, atrodo, jau nusistovėjo. Kaip minėta, semantikos tyrinėtojai antoniminius santykius apibūdina bendru terminu *priešybės kategorija* (angl. *the category of oppositeness*), bet lygybės ženklo tarp šių dviejų sąvokų nededa. Pavyzdžiui, Cruse'as (1986, 204), sekdamas Lyonsu (1968, 463–464), pabrėžia antonimais vadinąs išimtinai laipsniuojamuosius būdvardžius (angl. *gradable adjectives*), t. y.

tokias žodžių poras kaip *long – short, fast – slow, easy – difficult, good – bad, hot – cold*.

Tokie garsūs rusų kalbos semantikos tyrinėtojai kaip Apresjanas (1974), Melčiukas (1974) ir kai kurie kiti jų pasekėjai antonimus supranta plačiau – jie į atskirią kategoriją išskiria tik leksinius konversyvus. Dar kiti, pavyzdžiui, daug apie antonimus rašę Novikovas (1973, 1982, 1984) ir Nikitinas (1988, 2007), vartoja tik terminus *antonimija* ir *antonimai*, apimančius visas jų rūšis ir porūšius.

Lietuvių kalbininkė Irena Ermanytė, parengusi „Antonimų žodyną“ (2003) ir paskelbusi ne vieną straipsnį (1993, 1995, 2004a, 2004b) ir monografiją (2008) antonimų ir antonimijos klausimais, taip pat laikosi plačiosios antonimo sampratos, o pačią kategoriją pristato ne priešybės kategorijos, bet bendru antonimijos pavadinimu. Kiti lietuvių mokslininkai, pavyzdžiui, semantikos ir leksikologijos darbuose antonimus aprašę Aloyzas Gudavičius (1994), Evalda Jakaitienė (2005, 2010) ir kai kurie kiti, antonimais vadina visus priešingos reikšmės žodžius, nepriklausomai nuo to, kokio tipo priešybės santykis juos sieja (pvz., Jakaitienė priešybės santykis vadina tiesiog antoniminiais santykiais (2010, 131).

Taip suprantamų antonimų sąvoka labai plati. Natūralu, kad pradėjus gilintis jie pasiskirsto į kelias smulkesnes grupes pagal reikšmių priešybės tipą, iš kurių svarbiausiomis laikytinos kontradikcinė, kontrarinė, vektorinė ir konversinė (Jakaitienė 2010, 134; Jones et al. 2012, 7). Toliau jas aptarsime smulkiau, dabar tereikia pasakyti, kad ne visi tyrėjai laikosi tos pačios nuomonės – priešybės santykiu susijusių žodžių porų yra daug ir labai įvairių, jos gali skirtis vienokiais ar kitokiais požymiais, todėl ir antonimus

galima grupuoti į vis mažesnes grupes, tik, kaip teigia Cruse'as, kažkur reikia ir sustoti. Čia pateikiama lietuvių kalbotyroje ir terminologijoje dažniausiai vartojama Evaldos Jakaitienės „Leksikologijoje“ pateikta klasifikacija. Štai kaip autorė apibūdina atskiras reikšmių priešybės kategorijas:

a) kontradikcinė (lot. *contradictio* „prieštaringumas, neatitikimas“) reikšmių priešybė esti tada, kai viena leksema rodo tam tikrą sąvokos požymio buvimą, o kita – ne tik jo nebuvimą, bet visai priešingo požymio turėjimą; tokių leksemų kontrastingumas yra didžiausias, nes jos be savo poros tarsi ir negalėtų egzistuoti, pvz., *analizė – sintezė, vyras – moteris, kairė – dešinė, alkanas – sotus*);

b) kontrarinė (lot. *contrarius* „priešingas“) susiklosto tarp leksemų, pavadinančių ribines tam tikros leksinės semantinės paradigmos sąvokas, pvz., *pradžia – pabaiga, užuomazga – atomazga, karštas – šaltas, žiaurus – švelnus, gimti – mirti*; šį priešybės tipą nuo pirmojo skiria tai, kad tarp jo kraštinių narių gali būti vienas ar keli viduriniai nariai;

c) vektorinės (*vector* „vežėjas, nešėjas“, vektorius „dydis, kuris nusakomas skaitine reikšme ar kryptimi“) priešybės nariai pavadina priešingos krypties veiksmus ar vyksmus (*uždaryti – atidaryti, užmegzti – atmegzti*);

d) konversinė (lot. *conversio* „pakeitimas, pakitimas“) priešybė yra tarp leksemų, pavadinančių vieningos loginės visumos dalis arba dvi to paties proceso fazes, tačiau skirtingai atstovaujamas nusakomos situacijos dalyvių.“

(Jakaitienė 2010, 134)

Užsienio autorių darbuose ši loginiu principu grindžiama klasifikacija maždaug atitiktų tokias pagrindines priešybės santykiu susijusių leksemų grupes: kontradikcine priešybe siejamos komplementarinės poros, kuriose, kaip minėta, vieno nario neigimas reiškia kito teigimą (pvz., *true – false*, *dead – alive*, *open – shut*, *hit – miss (a target)*, *pass – fail (an examination)*), todėl įterpti tarpinių narių tarp jų negalima (Cruse 1986, 199; Murphy 2003, 189).

Kontrarinę kategoriją atitiktų tikrieji antonimai, t. y. laipsniuojamieji būdvardžiai, dar vadinami skaliniaisiais būdvardžiais (angl. *scalar adjectives*), nes kraštutiniai jų nariai atsiduria skirtinguose vertinimo arba lyginimo skalės galuose. Tarp jų galima įterpti vidurinius narius. Pavyzdžiui, tarp *love* ir *hate* atsiranda *like* ir *dislike*, tarp *šaltas* ir *karštas* – *vėsus*, *drungnas*, *apyšiltis*, *šiltas*. Kontrarinių antonimų poros nario neigimas nereiškia kito nario teigimo ir atvirkščiai (Brinton, Brinton 2010, 153; Bertochi 2002, 40).

Vektorinės priešybės santykis sieja tokias poras, kurių nariai nurodo priešingą veiksmo kryptį bendros ašies atžvilgiu. Jie dažnai vadinami tiesiog krypties priešybėmis (angl. *directional opposites*) arba, juos suprantant siauriau, kaip vieną iš krypties priešybės grupių – reversyvais (angl. *reverses*) (Löbner 2002, 90; Jones et al. 2012, 7), pavyzdžiui, *push – pull*, *come – go*, *up – down*, *in – out*, *upstairs – downstairs*, *dress – undress*, *fall – rise* ir pan.

Paskutinę grupę šioje klasifikacijoje sudaro konversyvai – tokios žodžių poros kaip *pirkti – parduoti*, *paskolinti – pasiskolinti*, *laimėti – pralaimėti*, *atspindėti – atsispindėti*, *dengti – dengtis*; anglų kalboje *buy – sell*, *precede – follow*, *child – parent* ir kt. Jakaitie-

nė juos vadina ypatingu antonimų tipu (2010, 139). Konversyvus antonimams priskiria ir Ermanyte (2008, 27–29, 41). Vis dėlto knygos autorė su šia nuomone sutinka tik iš dalies (Maskaliūnienė 1989, 28–29), nes konversyvai skiriasi nuo visų kitų antonimų rūšių net keliais požymiais. Jie tokie svarbūs, kad norom nenorom verčia leksinius konversyvus laikyti atskira leksine-semantine kategorija, nepriklausančia antonimijai. Dar svarbiau netapatinti šių dviejų sąvokų.

Antonimai ir konversyvai

Antonimai kalbos vartotojų laikomi viena aiškiausių semantinių kategorijų, o leksiniai konversyvai dažniausiai nesuprantami tol, kol nepateikiama pavyzdžių ir nepaaiškinamas jų poros narius siejančių santykių pobūdis. Iš pirmo žvilgsnio jie tikrai primena antonimus: *tėvai – vaikai, vyras – žmona, vyresnis – jaunesnis, laimėti – pralaimėti, atspindėti – atsispindėti* ir pan., ir tai natūralu, nes konversyvai, kaip ir antonimai, sudaro dvinarės opozicijas ir turi priešybės požymį, todėl priskiriami plačiai priešybės kategorijai, kaip aptarta anksčiau. Tačiau tuo jų panašumas ir baigiasi. Visais kitais požymiais jie skiriasi nuo antonimų gerokai labiau, nei, pavyzdžiui, antonimai skiriasi nuo sinonimų.

Visų pirma konversinės šių žodžių savybės pamatomos tik juos pavartojus sakinyje, t. y. tik palyginę sakinius, kuriuose tie žodžiai vartojami, galime spręsti, ar žodžiai yra konversyvai, ar ne. Su jais sudaromais sakiniiais apibūdinama tam tikra tikrovės situacija arba tam tikras santykis tarp tos situacijos dalyvių, tačiau

tarsi iš skirtingų pusių, kitaip tariant, iš skirtingos tos situacijos dalyvių perspektyvos, plg.: *Jonas – Marytės vyras* ir *Marytė – Jono žmona*; *Mano tėvas už jį jaunesnis* – *Jis vyresnis už mano tėvą*; *Garis Kasparovas laimėjo prieš Anatolijų Karpovą* – *Anatolijus Karpovas pralaimėjo Gariui Kasparovui* ir pan.

Pagrindinė konversyvų ypatybė ir yra ta, kad tai pačiai situacijai nusakyti gali būti pasirinktas arba vienas, arba kitas poros narys – jo pasirinkimą lemia kalbančiojo tikslai. Paprastai sakinio veiksniu pasirenkamas tas vardažodis, kuris žymi komunikaciniu požiūriu svarbiausią situacijos dalyvį. Taigi komunikacinė konversyvų paskirtis – atskleisti loginio kirčio skirtumus, išskirti komunikaciniu požiūriu svarbiausią situacijos dalyvį. Kartu išreiškiami apibrėžtumo ir neapibrėžtumo skirtumai ir realizuojama aktualioji sakinio skaida. Jeigu anksčiau pateikti sakiniai būtų paimti iš rišlaus teksto, tai iš pasakymo *Kasparovas laimėjo prieš Karpovą* galėtume daryti išvadą, kad ankstesniuose sakiniuose buvo kalbama kaip tik apie Kasparovą. Pati nusakomoji situacija – varžybos ir jų baigtis – yra ta pati abiejuose sakiniuose, t. y. ji nekinta dėl to, kad pasikeičia komunikacinė perspektyva. Vadinausi, su tokiais žodžiais galime sudaryti sakinius, kurie informacijos požiūriu yra sinonimiški, nors patys žodžiai, su kuriais sudaromi šie sakiniai, nėra sinonimai.

Kalbant apie konversyvus, dažnai pabrėžiamas jų leksinis pobūdis, nes kalboje yra ir gramatiniai konversyvai – veikiamosios ir neveikiamosios rūšies priešprieša, kuri reiškia veiksmažodžio morfologine forma, plg.: *Darbininkai pastatė namą per du mėnesius* – *Namas buvo pastatytas [darbininkų] per du mėnesius*. Taigi, savo vartoseną, funkcijomis sakinyje, atvirkštinės priešy-

bės santykiu leksiniai konversyvai panašesni į šią gramatinę kategoriją negu į antonimus. Didžiausias antonimų ir konversyvų skirtumas ir yra tas, kad sakinyje pavartoti antonimai sintaksinių pakitimų nesukelia – pavyzdžiui, jei tai veiksmažodžiai, veiksmo kryptis ir situacijos dalyvių semantinis vaidmuo, kaip konversyvų atveju, nesikeičia, plg. antonimus *išeiti – įeiti* (*Jonas išėjo iš kambario – Jonas įėjo į kambarį*), *statyti – griauti* (*Darbininkai pastatė namą – Darbininkai sugriovė namą*), *jaunas – senas* (*Petras yra jaunas žmogus – Petras yra senas žmogus*) ir pan.

Yra ir daugiau požymių, kuriais konversyvai skiriasi nuo antonimų, jau kad ir tuo, jog veiksmažodiniai konversyvai visada yra tik tokie veiksmažodžiai, kurie gali prisijungti bent du vardažodžius, t. y. jie ne mažiau kaip divalenčiai. Vienas iš konversyvams nustatyti taikomų testų – abipusės implikacijos testas, taip pat taikytinas tik konversyvams. Jis reiškia, kad jeigu logiškai teisingas teiginys *Jonas veda Oną*, tai logiškai teisingas ir teiginys *Ona išteka už Jono*; sakinys *Žolė užžėlė taką* implikuoja konversinį *Takas užžėlė žole* ir pan. Antonimų poros nariai vienas kito neimplikuoja. Atvirkščiai, vieno nario teigimas paprastai reiškia kito neigimą, ypač kontradikcinės priešybės atveju (jei žmogus yra alkanas, tai niekaip neimplikuos, kad jis sotus ir pan.).

Dar vieną įdomią ypatybę nustatė kai kurie konversyvus ir antonimus lyginę tyrėjai, pavyzdžiui, Zujeva (1980), teigiantys, kad antonimų poros žodžiai labai dažnai vartojami kartu viename kontekste (tai patvirtina ir Justesono ir Katzo (1991), Joneso (2002), Willners (2001) ir kitų tyrimai, atlikti taikant tekstynų lingvistikos metodus). O abu konversyvų poros nariai tame pačiame kontekste pasitaiko labai retai.

Dėl visų nurodytų skirtumų tarp antonimų ir konversyvų šios dvi priešybės kategorijos šiame darbe aiškiai atskiriamos. Jame vartojamas terminas *antonimas* apims visus kitus tris priešybės tipus, nes iš tiesų toliau aptariami pagrindiniai semantiniai antonimų požymiai būdingi ir kontrariniams, ir kontradikciniams, ir vektoriniams antonimams. Panašus ir jų vartojimas tekste.

Kodėl svarbu daryti takoskyrą tarp antonimų ir konversyvų? Visų pirma todėl, kad antonimų ir konversyvų vartoseną tekste labai skiriasi. Konversyvų pakeitimą vienas kitu riboja aktualioji sakinio skaida, fokuso išskyrimas (Maskaliūnienė 2003, 2004), todėl ir vertime vieno konversyvo pakeitimas kitu labai ribotas, jų vertimui taikomos kitokios taisyklės (Tekorienė 2011; Jocienė 2013) nei verčiant sakinius su antonimais. Todėl tokių transformacijų kaip antoniminis pakeitimas ar teigiamoji arba neigiamoji sakinio perdara verčiant iš vienos kalbos į kitą su konversyvais atlikti nepavyktų. Tai nereiškia, kad konversinio vertimo, kai originalo kalbos sakinyje pavartotas vienas konversinės priešpriešos narys vertimo kalboje pakeičiamas kitu, nėra apskritai. Tokių vertimo transformacijų yra, bet joms reikėtų atskiro tyrimo.

Antonimų požymiai

Nagrinėjant įvairius reikšmių santykius nustatyta, kad tik antonimams ir konversyvams būdingas *dvinaris santykis*, kitaip tariant, santykis, siejantis tik du žodžius ar dvi žodžio reikšmes. Todėl ir kalbame apie žodžių poras, o ne eiles, kaip sinonimijos ar hiponimijos atveju. Antonimų poras gali sudaryti ne tik atski-

ri žodžiai (leksemos), bet ir žodžiai su žodžių junginiais arba tik vieni žodžių junginiai, plg.: *suaugęs (subrendęs) žmogus* ir *vaikas, stebėjo – nenuleido akių* ir pan. Tokių atvejų pasitaiko ir vertime, pvz.:

Armaan Ali is a mature man.   *Armanas Ali – ne vaikas*. [GL 25]
(V. Swarup)

The boy watched him.   *Berniukas nenuleido nuo jo akių*.
(C. McCarthy)   [Ke 10]

The brightness faded from James's visage. (J. Galsworthy)   *Džeimso veidą kaipmat užtraukė debesys*. [FS 88]

Labai svarbu pažymėti, kad antonimais gali būti tik tokie žodžiai, „kurie pavadina logiškai suderinamas sąvokas ir todėl turi bent vieną bendrą turinio požymį“ (Jakaitienė 2010, 132). Pavyzdžiui, semantiškai ir logiškai tai pačiai grupei priklauso žodžiai, kuriais pavadinamos ypatybės (*saldus – kartus, šviesus – tamsus*), jausmai (*meilė – neapykanta, džiaugsmas – liūdesys*), veiksmai ir būsenos (*atidaryti – uždaryti, džiūti – pūti*), veiksmo atlikimo kryptis, būdas, laikas, kiekis (*aukštyn – žemyn, greitai – palengva, praeityje – ateityje, daug – mažai*) ir pan. (Jakaitienė 2010, 132), arba apibendrinant galima teigti, jog antoniminę porą gali sudaryti tik tokie žodžiai, kurie turi kokybės, kiekybės, laiko ir erdvės reikšmes (plg. Ermanytė 2008, 15).

Dėl bendro turinio požymio antonimus galima įtraukti į vieną leksinę semantinę paradigmą, tačiau antonimų reikšmių semantiniai skirtumai būna tokie dideli, kad jie atsiduria priešinguose tos pačios paradigmos poliuose. Pavyzdžiui, bendras se-

mantinis komponentas *temperatūra* leidžia būdvardžiams *karštas*, *šiltas*, *drungnas*, *vėsus*, *šaltas* ir *ledinis* sudaryti vieną leksinę semantinę paradigmą, o jų reikšmės skirtumus lemia nevienodas reiškiamos ypatybės laipsnis. Didžiausias reiškiamas žodžiu *karštas*, o mažiausias – *ledinis*. Kitos antonimų poros *šiltas* – *šaltas*, *drungnas* – *vėsus* rodo temperatūrų ribų suartėjimą (Jakaitienė 2010, 133). Ypač akivaizdus darybinių antonimų reikšmių suartėjimas, kuris aptariamas kitame skyriuje.

Kalbant apie daugiareikšmius žodžius, priimta ir įrodyta, kad žodis, pavartotas skirtingomis reikšmėmis, turi skirtingus sinonimus, jo paradigminiai semantiniai santykiai taip pat skirtingi. Pavyzdžiui, anglų kalbos būdvardis *poor* turi reikšmes *neturtingas* ir *nederlingas*, todėl vienu atveju *poor* sinonimas bus *penniless*, kitu atveju – *arrid*, o jų antonimai bus atitinkamai *turtingas* ir *derlingas*; tai matyti ir vertime, plg.:

Maria Silva was poor...
(J. London)

Marija Silva buvo neturtinga...
[MI 192]

The land about was poor...
(R. Bennet)

Žemė buvo nederlinga... [TSM 11]

Reikšmių priešybės tipai jau aptarti anksčiau, apibrėžiant antonimijos, kaip semantinio reiškinių, ribas. Kalbant apie antonimus apskritai, dar svarbu aptarti jų šaltinius, t. y. kokie žodžiai gali būti antonimais, ir jų darybą.

Antonimų morfologija ir daryba

Paprastai antonimų poras ar grupės narius sudaro tos pačios kalbos dalies žodžiai. Kontradikcinė priešybė dažniausiai sieja daiktavardžius (*pradžia – pabaiga, išorė – vidus, vyras – moteris*), būdvardžius (*gyvas – miręs, bažnytinis – pasaulietinis*), veiksmažodžius (*ryškėti – blankti, smerkti – teisinti, juokinti – virkdyti*); kontrarinė labiausiai būdinga laipsniuojamiesiems būdvardžiams irrieveiksmiams (*greitas – lėtas, linksmas – liūdnas, aukštai – žemai*), daugiausia vektorinės priešybės pavyzdžių randame tarp judėjimo veiksmažodžių su krypties priešdėliais (*įeiti – išeiti, įlįsti – išlįsti, atnešti – išnešti*) ir prielinksnių beirieveiksmių (*aukštyn – žemyn, į – iš, laukan – vidun*). Kartais antonimai gali priklausyti ir skirtingoms kalbos dalims. Pavyzdžiui, *vaikas – suaugęs, basas – apsiavęs* (Jakaitienė 2010, 134).

Vis dėlto priešybės santykiai labiausiai būdingi būdvardžiams. Kalbininkui Jonesui atlikus anglų kalbos antonimų tyrimą paaiškėjo, kad jo 3000 pavyzdžių tekстыne buvo 1739 poros antoniminių būdvardžių, 520 porų daiktavardžių, 427 poros veiksmažodžių ir 314 porųrieveiksmių (Jones 2002, 139). Jei neminėsime kai kurių Ermanytės skaičiavimų dirbant su antonimų žodynu, lietuvių kalbos antonimų kiekybinių tyrimų nėra, todėl nėra galimybės šiuos duomenis palyginti, bet labai tikėtina, kad jų pasiskirstymas būtų panašus. Įdomumo dėlei galima paminėti, kad leksiniai konversyvai yra beveik išimtinai veiksmažodžiai.

Darybos atžvilgiu antonimai gali būti šakniniai (nebendrašakniai) ir darybiniai (bendrašakniai). Šakniniai antonimai visiškai skiriasi savo fonetine struktūra, darybiniai antonimai turi bendrą

šaknį, o priešingas jų reikšmes sukuria darybos afiksai. Šakninių antonimų poras sudaro būdvardžiai (*ankstus – vėlus, aukštas – žemas*), iš jų išvesti daiktavardžiai (*aukštuma – žemuma, gerumas – blogumas*),rieveiksmiai (*aukštai – žemai, gerai – blogai*), veiksmažodžiai (*kilti – kristi, klausti – atsakyti*), iš jų padaryti daiktavardžiai (*kilimas – kritimas, klausimas – atsakymas*), įvardžiai (*anas – tas*). Prie antonimų galima priskirti ir dalyvius, turinčius kokybinių būdvardžių reikšmes, pavyzdžiui, *blivus – pasigėręs, žalias – išviręs* (Ermanytė 2008, 34).

Darybiniais antonimais, kaip ir šakniniais, gali būti beveik visų kalbos dalių žodžiai: daiktavardžiai (*laimė – nelaimė, sėkmė – nesėkmė*), veiksmažodžiai (*įeiti – išeiti, priprasti – atprasti*), būdvardžiai (*prasmingas – beprasmiškas, barzdotas – bebarzdis*). Lietuvių kalboje labai daug ir įvairių priešdėlių, su kuriais padaroma ypač daug vektorinės priešybės antonimų, todėl gausiausia darybinių antonimų grupė yra vektorinės priešybės veiksmažodžiai (*ateiti – nueiti, atjoti – nujoti*) ir iš jų padaryti daiktavardžiai, pavyzdžiui, *įėjimas – išėjimas, atvažiavimas – išvažiavimas* (Ermanytė 2008, 34–35).

Be to, lietuvių kalboje labai išplėtoti žodžių su neigimo (arba neigiamuoju) priešdėliu daryba: beveik iš visų būdvardžių ir iš visų veiksmažodžių galima padaryti atitinkamus būdvardžius ir veiksmažodžius su priešdėliu *ne-* (Urbutis 1978, 270).

Išskyrus saujelę dažniausiai vartojamų antonimų, akivaizdu, kad ir anglų kalboje dauguma priešpriešų sudarytos morfologinės darybos būdu, t. y. būdvardžių reikšmės poliškumas keičiamas pridėdant neigiamąjį priešdėlį, paprastai *un-* ar *-in* (ir jo alomorfus *il-*, *im-*, *ir-*). Yra ir kitokių neigiamųjų afiksų, pavyzdžiui, *dis-*,

mis-, non-, -less (plg. *legal – illegal, moral – immoral, successful – unsuccessful, possible – impossible, advantage – disadvantage, fortune – misfortune* ir t. t.). Dauguma kalbininkų visas priešpriešas su neigiamaisiais afiksais laiko darybiniais antonimais, bet ne visi. Tokių darinių su *ne-* semantinių santykių su pamatiniu žodžiu pobūdis, t. y. ar jie laikytini pamatinio žodžio antonimais, aptariamasis skyriuje „Antonimai ir neigimas“.

ANTONIMAI IR NEIGIMAS

Apie antonimų ryšį su neigimu rašė dar Otto Jespersenas (1976/1924, 325, 328–329), jis minimas ir viename iš ankstesniųjų Websterio sinonimų žodynų, kuriame pateikiama tokia antonimų apibrėžtis: „Antonimas – tai žodis, priešingas kitam žodžiui... taip, kad jis paneigia visas jame esančias implikacijas²“ (Webster 1968, 580). Beveik tuo pat metu panašias mintis išsakė Johnas Lyonsas (1968, 469), vėliau ir kiti mokslininkai vis dažniau minėjo, kad antonimiškumas, kaip priešybės sąvoka, yra glaudžiai susijęs su neigimu (Paradis, Willners 2006), kad vienas iš priešpriešos narių dažnai neigia kitą narį.

Iki šiol kalbininkai nesutaria, ar galima laikyti antonimais visus žodžius, padarytus su neigimo priešdėliu. Vienuose darbuose aiškinama, kad su neigiamuoju priešdėliu antonimas susidaro tik tada, kai juo ne tik paneigiama žodžio reikšmė (pvz., *negražus* dar nereiškia *bjaurus*), bet ir suformuojama nauja savarankiška reikšmė, pvz., *darbas* – *nedarbas*, *gyvas* – *negyvas* (miręs) (Lyons 1968, 469; Apresjan 1974, 284–315; Jakaitienė 2010, 137).

Kituose darbuose žodžiai su neiginiu rikiuojami toje pačioje paradigmoje ir laikomi antonimais (pvz., Cruse'as teigia, kad neigimo priešdėliai būdingi beveik visų kalbų antonimų darybai (1986, 217; taip pat žr. Lang 1995, 57). Naujausiuose antonimų tyrimuose toks klausimas net nekliamas – visi žodžiai su neigimo priešdėliais laikomi antonimais (Jones 2002; Paradis, Wilners

² *Antonymous and antonym are applicable only to a word or term which is so opposed to another in meaning that it, in effect, negates or nullifies every implication of it* (Webster 1968, 580).

2006; Jones et al. 2012; taip pat žr. Ermanytė 2008, 36–39). Žinoma, autoriai pažymi, kad susidarancioje paradigmoje ribos tarp tikrųjų antonimų labai suartėja, pvz., būdvardžio *geras* antonimas *blogas*, gavęs priešdėlį *ne-*, t. y. *neblogas*, suartėja su antonimu *geras*; ir atvirkščiai – *geras* su priešdėliu *ne-*, t. y. *negeras*, suartėja su antonimu *blogas*, todėl šie žodžiai susirikiuoja į tokią grandinę: *geras*, *neblogas* – *negeras*, *blogas*, kurioje *gero* ir *blogo* reikšmių priešybė yra stipriausia, nes jais nusakomos kraštinės vertinimo ribos, o antonimai *neblogas* ir *negeras* rodo tų ribų artėjimą (plg. Ermanytė 2003, VI; taip pat žr. Jakaitienė 2010, 137).

Atidžiai nagrinėjant antoniminio vertimo pavyzdžių įvairovę, tapo aišku, kad antonimus, kaip priešinamus žodžius, šnekoje turime suvokti labai plačiai. Tai ne tik sisteminiai, arba paradigminiai, antonimai, kurių kontrastinga reikšmė yra pačioje žodžių semantikoje (pvz., *bad* (blōga) – *smagu*), bet ir tie, kuriems priešingą reikšmę suteikia dalelytė *ne-* (pvz., *much* (daug) – *nedaug*), taip pat vadinamieji kontekstiniai, arba sintagminiai, antonimai (žr. 17p.). Vadinasi, ir visi žodžiai su neiginiu laikomi jų teigiamųjų formų antonimais, nepriklausomai nuo to, ar sukuriama nauja savarankiška žodžio reikšmė, ar ne.

Neigimo tipai

Paprastai skiriamas sintaksinis, morfologinis ir inherentinis, arba leksinis, neigimas: *I think she is **not** happy / I think she is **un-**happy / I think she is **sad*** (Givon 1993, 202; Quirk et al. 1985, 777–82). Lietuvių kalboje jie atitiktų sakinius *Manau, ji **nėra** lai-*

minga (sintaksinis neigimas) / *Manau, ji nelaiminga*; (morfologinis neigimas) / *Manau, ji liūdi = nėra laiminga* (leksinis neigimas). Pats produktyviausias neigimo tipas yra sintaksinis (angl. *clausal negation*), kai vartojant neigiamuosius žodelius *no*, *not* ir sutrumpintą jo formą *n't* paneigiamas leksinis (reikšminis) arba pagalbinis veiksmažodis, o kartu ir visas sakinys.

Anglų kalboje sakinyse gali būti neigiamasis ir dėl jame pavartotų neigiamųjų įvardžių. Jie sudaro vadinamąją *absoliučiuųjų neiginių* grupę, į kurią patenka tokie neigimą reiškiantys žodžiai kaip *no*, *no one*, *nobody*, *nothing*, *nowhere*, *never*, *no more*, *neither* ir *nor* (Pullum, Huddleston 2002, 831).

Neabsoliučiuųjų neiginių grupę sudaro neigiamąją reikšmę turintys žodžiai *few*, *little*, *rarely*, *seldom*; *barely*, *hardly*, *scarcely* (Pullum, Huddleston 2002, 815). *Few* ir *little* yra determinantai, *little* atlieka dar laipsnio adjunkto funkciją, kai jis modifikuoja veiksmažodžius (*He little understood the implications of what he had done*) arba aukštesniojo laipsnio būdvardžius (*He felt little better*). Šie žodeliai yra neigiamai žymėti ir gali būti pakeisti sinonimiškais neiginiais *not much*, *not many*, t. y. *nedaug*, bet aukštesniajame ir aukščiausiam laipsnyje nei *few*, nei *little* neigiamosios reikšmės neturi. *Rarely* ir *seldom* yra dažnumą reiškiantys priešveiksmai. Jų reikšmę galime aiškinti per neiginį *not often*, t. y. *nedažnai*. Žodžiai *barely*, *hardly* ir *scarcely* nėra neigiamai žymėti, tačiau semantiškai gali būti perfrazuoti kaip *almost not*, t. y. *beveik ne*. Neigiamieji žodžiai vartojami tik su nekonstatuojamosiomis žodžio formomis, pvz.: *any*, *anything*, *anybody*, *anyone*, *anywhere*, *either*, *ever*, *yet* ir *at all*, o pastarosios vartojamos neigiamuosiuose sakiniuose ir klausimuose. Tai ypač svarbu pabrėžti kalbant apie

antoniminį vertimą, nes tokia teigiamos formos žodžių vartosena patvirtina jų neigiamą reikšmę ir diktuoja atitinkamą vertimą į lietuvių kalbą.

Ir anglų, ir lietuvių kalbos gramatikose išskiriamas dar vienas sintaksinio neigimo atvejis, t. y. kai neigiamuoju žodeliu *not* paneigiamas tik koks nors žodžių junginys ar eliptinis sakinys. Priešinant sakinio neigimui, jis vadinamas žodžių junginio neigimu (angl. *subclausal negation*) (Pullum, Huddleston 2002, 789; Downing, Locke 2006, 25). Pavyzdžiui, sakiniuose *She was admitted into hospital not long ago* ir *Not realising the danger, she walked in the dark towards the edge of the cliff* neiginys *not* paneigia tik laiko aplinkybę (*long ago*), o kitame sakiny – dalyvinę konstrukciją (*Not realising the danger*), bet ne visą sakinį (Downing, Locke 2006, 25; apie lietuvių kalbos žodžio ir žodžių junginio neigimą žr. Oginskienė 1986).

Neigimo raiška

Neigimo tipai ir neigimo raiška – labai glaudžiai susijusios sąvokos, nes tipas dažnai priklauso nuo to, kokiomis priemonėmis neiginys padaromas. Anglų ir lietuvių kalbose neiginys gali būti reiškiamas skirtingais būdais arba skirtingomis raiškos priemonėmis.

Kaip teigiama lietuvių kalbos gramatikose (pvz., DLKG 2006; taip pat žr. Ermanytė 2008, 36–37; Valiulytė 2001), neigimas gali būti reiškiamas dalelytėmis *ne*, *nebe* (jos gali būti vartojamos ir kaip priešdėliai), *nė* ir *nei*, neigiamaisiais įvardžiais bei dėmeniu

nie- (*niekas, niekur, niekuomet, niekaip*), įvardžiais su dalelyte *nė* (*nė vienas*), prievoksmiu *nė kiek* ir įvardžiu *joks*. Pagrindinė iš šių neigimo raiškos priemonių yra dalelytė (neiginys) *ne*, o dalelytė *nebe* rodo užsitęsusio veiksmo ar būsenos neigimą. Likusios neigimo raiškos priemonės yra papildomos ir gali būti vartojamos tik su neiginio *ne-* neturinčiu tariniu:

„Šalia neigiamo tarinio galima vartoti keletą kitų neigimo raiškos priemonių. Dalelytė *nė* vartojama kartiniam neigimui reikšti, pvz.:

1) *Jis **nė** negalvojo važiuoti į sodžią.*

Kartojamieji jungtukai *nei...*, *nei...* be jungiamosios funkcijos turi ir pabrėžiamąją reikšmę, pvz.:

2) *Tokių stogų nepramuša **nei** akmenys, **nei** kalavijai.*

Kiti specialūs neigiamieji žodžiai – įvardžiai bei prievoksmiai, turintys ir apibendrinamąją reikšmę, vartojami sakiniuose su neigiamu tariniu ir pabrėžia neigimo visuotinumą, pvz.:

3) *Kodėl aš **nieko** neturiu?*

4) *Ji nemoka **jokio** darbelio.*

5) *Danguje nebuvo **nei vieno** debesėlio.*

6) ***Niekaip** negalėjau atsiminti, kada tai atsitiko.*

7) *Aš **nė kiek** neabejojau, kad žmonės tiesą sakė.*

8) *Ei nėra **niekur** tokio sodužėlio, kaip tik mano tėvelio.*

Apskritai lietuvių kalboje viename sakinyje gali būti vartojami netgi keli skirtingi neigiamieji žodžiai, kurie pabrėžia neigimą įvairiais aspektais, pvz.:

9) *Dėl tokio savo poelgio jis **niekada** ir **nė kiek** nesigailėjo.*

10) *Niekada niekas niekur nedingsta be pėdsakų.*

11) *Niekas niekada niekam nieko apie tai nepasakojo.*“

(Valiulytė 2001, 5–6)

Kaip jau minėta skyriuje apie antonimų darybą (žr. 29 p.), morfologinis neigimas anglų kalboje reiškiamas priešdėliais (*a-*, *anti-*, *counter-*, *de-*, *dis-*, *ex-*, *il-*, *im-*, *in-*, *ir-*, *mal-*, *mis-*, *non-*, *un-*) arba priesaga (*-less*).

Sunkiausia nustatyti inherentinių neigiamųjų žodžių korpusą, t. y. žodžių, kurių reikšmėje yra neigiamoji sema, pvz., *fail* reiškia *not succeed*, *succeed* reiškia *not fail*, tačiau taikant tam tikrus logikos testus įmanoma nustatyti, kurio iš poros žodžių reikšmėje neigiama sema yra neatskiriama jo reikšmės dalis, kaip šiuo atveju *fail* (žr. Cruse 1986; Mackenzie 2008). Taigi, skiriami žodžiai, kurie yra eksplicitiškai neigiamieji – jie paprastai sukuria neigiamuosius sakinius ir yra susiję su sintaksiniu neigimu, ir implicitiškai neigiamieji (neigiamos implikatūros žodžiai) – tokie tapę dėl darybos ar tiesiog savo semantikos. Jie patenka į morfologinio ir inherentinio neigimo sritį. Pastarąjį vadinsime leksiniu neigimu, nes tai neigimas leksinėmis, o ne sintaksinėmis priemonėmis (plg. Hidalgo-Downing 2000, 44).

Dvigubas neigimas

Kaip matyti anksčiau cituotuose pavyzdžiuose, lietuvių kalboje viename sakinyje gali būti vartojami net keli skirtingi neigiamieji žodžiai. Jie ne tik nepaverčia sakinio teigiamuoju,

bet, priešingai, neigimą dar sustiprina ir pabrėžia. Teigiamųjų sakinių tarinys ar jo asmenuojamoji dalis neturi neiginio *ne-*. Išimtį sudaro sakiniai, kurių tarinys yra teigiamųjų atitikmenų neturintys neigiamosios formos veiksmažodžiai (pvz., *negaluoti, nerimauti*).

Kitaip nei lietuvių kalboje, anglų kalboje dvigubas neiginys nevartojamas. Štai pluoštas pavyzdžių, aiškiai iliustruojančių anglų ir lietuvių kalbų skirtumus, kurie ypač išryškėja vertime, plg.:

We never tempted to break them. (H. Lee)   *Mes niekada nesusigundydavome peržengti tų ribų.* [NSG 9]

No one had noticed him... (H. Lee)   *Niekas iki šiol to bernioko nepastebėjo...* [NSG 33]

Nobody ever told me why. (H. Lee)   *Niekas man nesakė kodėl.* [NSG 53]

None of them saw us come up. (H. Lee)   *Niekas nepastebėjo, kaip mes priėjome.* [NSG 65]

She could find nothing... (T. Morrison)   *Ji neberado nieko...* [Su 117]

He went nowhere... (J. London)   *Jis niekur neidavo...* [MI 320]

No one has ever seen him, even heard him. (C. McCullough)   *Niekas niekada jo nematė ir negirdėjo.* [UA 208]

Anglų kalboje yra keletas būdų išvengti dvigubo neigimo. Pavyzdžiui, gali būti vartojamas neigiamos reikšmės veiksmažodis *fail* su bendratimi. Semantiškai jis reiškia „ko nors nepadaryti ar nepajėgti padaryti“ (*failed to write – neparašė, failed to submit the*

documents – *neįteikė dokumentų, failed to understand* – *nesuprato* ir t. t.). Jis laikomas reguliaraus neigimo gramatine alternatyva (Mackenzie 2008, 53).

Fail su bendratimi labai dažnai vartojamas ir su modaliniais veiksmažodžiais. Tokia gramatinė jo vartoseną taip pat padeda išvengti dvigubo neigimo, pvz.:

He couldn't have failed to tell me that he was leaving.

Negali būti, kad jis man nepasakė, kad išvažiuoja.

He couldn't have failed to pass the examination.

Negali būti, kad jis neišlaikė egzamino.

Could they have failed to finish yet?

Nejaugi jie dar nebaigė?

Dar viena anglų kalbos gramatinė konstrukcija, dažnai vartojama dvigubam neigimui išreikšti, yra **cannot** + **help** + *V_{ing}*. Toliau pateikiamuose pavyzdžiuose akivaizdus dvigubas neigimas, kurio tikslas – teigimas, taikant principą, kad du neiginiai vienas kitą panaikina (plg. *I couldn't help writing it = I had to write it, I can't help being jealous of those ghosts of the past = I am jealous of those ghosts of the past. Šių sakinių vertimais į lietuvių kalbą perteikiami abu neiginiai, bet sakinių prasmė išlieka teigiama, plg. *Aš negalėjau jos neaprašyti = Aš turėjau aprašyti; ...negaliu nepavydėti tiems praeties šešėliams = pavydžiu tiems praeties šešėliams.**

*I couldn't help writing it.
(J. London)*

*Aš negalėjau jos neaprašyti.
[MI 277]*

...still, he could not help
noticing what was in the air...
(K. Grahame)

...Tačiau jis negali nematyti, kas
dedasi aplinkui... [VG 142]

...one can't help understanding it.
(F. Hodgson Burnett)

...negali šito nesuprasti. [PS 15]

She could not help asking...
(F. Hodgson Burnett)

Ji neištverė nepaklaususi... [PS 71]

...he could not help calling out.
(F. Hodgson Burnett)

...nesusilaikė nešūktelejęs.
[PS 311]

Vis dėlto jei viename sakinyje atsiduria du neiginiai, dažniausiai anglų kalboje vienas neiginys pakeičiamas nekonstatuojamąja žodžio forma. Jų yra kelios rūšys: determinantai ir įvardžiai *any*, *anything*, *anybody*, *anyone* bei prievoksmiai *anywhere*, *any more*, *any longer*, *ever*, *yet*. Neigiamuosiuose sakiniuose šios formos eina po neiginio *not* arba neigiamojo žodžio, kitaip jos nepatektų į to sakinio neiginio aprėptį.

Neiginio aprėptis

Neiginio aprėptimi Pullumas ir Huddlestonas (Pullum, Huddleston 2002, 790) vadina neigiamo žodžio semantinę įtaką tai sakinio daliai, kuri eina po šio žodžio. Paprastai tai, kas eina po neigiamosios formos iki pat sakinio galo, patenka į neiginio aprėptį, tarp jų ir nekonstatuojamosios žodžio formos. Jos negali būti prieš neiginį, nes savaime nėra neigiamos, pavyzdžiui, sakinyje „Some people don't have *any* sense of humor“ *some* nepa-

tenka į neiginio aprėptį, o *any* patenka (Downing, Locke 2006, 25).

Neiginio aprėpties sąvoka labai svarbi analizuojant neigiamųjų sakinių vertimus, nes būtent nuo to, ar teisingai suprantama neiginio aprėptis, kartais priklauso, ar bus teisingai išverstas visas sakinys. Be to, teigiamosios arba neigiamosios perdaros atveju vertėjas gali padidinti ir sumažinti neigimo aprėptį, todėl patartina į ją atsižvelgti.

ANTONIMŲ SINONIMIŠKUMAS – OKSIMORONAS?

Jau knygos pradžioje antonimus apibrėžėme visų pirma kaip priešingos reikšmės žodžius. Taip pat įprasta sakyti, kad antonimai yra sinonimų priešprieša, todėl teiginys, kad antonimai yra panašūs į sinonimus, skamba kaip oksimoronas. Bet pažvelgę giliau, į antonimų semantines ypatybes, ir plačiau – į jų sintaksinę vartoseną, pastebėsime, kad sinonimų ir antonimų priešprieša galioja tik iki tam tikros ribos.

Ne vienas autorius yra pastebėjęs, kad tarp antonimų ir sinonimų esama panašumo, nes „antonimų reikšmės susideda iš dviejų dalių: viena atsiskleidžia jų bendraisiais požymiais, kita – skiriamaisiais, rodančiais priešybę“ (Jakaitienė 2010, 134). Dėl to, kad antonimai savo turiniu visais atžvilgiais, išskyrus vieną, yra tapatūs, mes juos suvokiame kaip maksimaliai panašius ir kartu dėl to, kad jų reikšmės poliarizuotos, mes juos suvokiame kaip maksimaliai skirtingus. Taigi antonimus galima apibūdinti ne tik pabrėžiant jų reikšmės priešybę, bet ir nusakant panašumą, t. y. kaip žodžius, kurie vienu metu minimaliai ir maksimaliai skiriasi vienas nuo kito (Murphy 2003, 43–45; Paradis, Willners 2006, 1052). Pavyzdžiui, jeigu laikysime, kad *friendly* (draugiškas) turi du antonimus *unfriendly* (nedraugiškas) ir *hostile* (priešiškas), pastebėsime, kad būdvardžio *friendly* darybinis antonimas (*unfriendly*) yra ganėtinai sinonimiškas šakniam antonimui (*hostile*) (Murphy 2003, 202–203; taip pat žr. Hasson, Glucksberg 2006, 1015; Paradis 2010). Aki vaizdu, kad neigimas ne tik skiria antonimus, bet ir juos suartina.

Paradis ir Willners, nagrinėjusios, kaip suprantami iš laipsniuojamųjų ir nelaipsniuojamųjų būdvardžių išvesti antonimai su neiginiu, padarė išvadą, kad laipsniuojamieji būdvardžiai (kontrarinės priešybės) su neigimo priešdėliu nėra laikytini absoliučiais jų antonimų sinonimais, ir patvirtino dar Jesperseno (1976/1924, 325) suformuluotą priešybės švelninimo hipotezę, kad neigimo priešdėlis tiek sušvelnina priešybę, kad jie suartėja su antonimu ir gali būti laikomi sinonimiškais arba artimos reikšmės žodžiais, pvz.: *platus, nesiauras* || *siauras, neplatus*.

Kai antonimas su neiginiu išvedamas iš nelaipsniuojamųjų būdvardžių (kontradikcinės priešybės), neiginys išreiškia absoliučią priešybę, pavyzdžiui, *gyvas – nemiręs, miręs – negyvas* (Paradis, Willners 2006, 1075). Kad kontrarinės reikšmės antonimas su neiginiu vartojamas tada, kai norima švelniau perteikti priešingą reikšmę, patvirtino ir Willners (2001) atliktas švedų kalbos antonimų tyrimas.

Be to, ir sakinio lygmenyje vieno nebendrašaknių antonimų poros nario teigimas reiškia kito nario neigimą (pvz., *The report is long* → *The report is not short*), o vieno nebendrašaknių antonimų poros nario neigimas gali reikšti kito teigimą (pvz., *He is not dead* → *He is alive*). Turint visa tai omeny, galima sakyti, kad su neigimu siejama ne tik žodžių priešprieša, bet ir jų suartėjimas, kuris vertime įgauna tą ypatingą prasmę, leidžiančią vienos kalbos teigiamąjį antonimą pakeisti kitos kalbos neigiamuoju ir atvirkščiai.

Todėl nenuostabu, kad leksemos ir jos antonimo su neigiamuoju elementu sinonimiškumu naudojasi ir aiškinamųjų žodžių sudarytojai, aiškindami daugelio būdvardžių,rieveksmių

ar veiksmažodžių reikšmes. Pavyzdžiui, „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (DLKŽ 1972): *trapus* prk. „netvirtas, nepastovus“; *daug* 1. „gausu, apstu, nemaža“; 2. „gerokai, nemažai“; *negeras* „prastas, blogas“; *vėsus* „ne visai šaltas, išvėšęs, nekarštas“; *keistas* „kitoks negu visi, neįprastas“; *paprastas* „nesudėtingas“. „Didžiąjame anglų-lietuvių kalbų žodyne“ (Piesarskas 1998) nemažai žodžių reikšmių taip pat aiškinamos vartojant neigiamas formas: *dirty* „purvinas, nešvarus“; *low* „žemas, neaukštas“; *small* „mažas, nedidelis“; *poor* „neturtingas, vargingas, skurdus“; *strange* „keistas, nepaprastas, nepažįstamas, nežinomas, neįprastas, svetimas“; *vague* „neaiškus, miglotas, neapibrėžtas“ ir pan.

Tokia antonimų semantika pasireiškia ir jų vartosenoje. Ne veltui Apresjanas (1974), sinonimus, antonimus ir konversyvus aptardamas kaip atskiras leksines-semantines kategorijas, juos vadinina bendru pavadinimu *sinoniminės kalbos priemonės*. Žinoma, tokiu atveju sinonimija suprantama plačiai. Tai ne tik semantinis leksemų bendrumas, nustatomas pagal jų bendruosius požymius, ne tik pragmatinis vartojimo konteksto įvertinimas įvairiais testais, bet ir daugybė sintaksinių konstrukcijų, kurios sistemiškai gali būti pavartotos tai pačiai arba labai artimai minčiai išreikšti (plg. Callison-Berch 2007, 11).

Perfrazavimo priemonių sistema

Perfrazavimo priemonių sistemą sudaro kalbos leksinės sinoniminės priemonės ir tam tikros perfrazavimo taisyklės (Apresjan 1974, 157), atitinkančios kiekvienai kalbai priimtinus vartojimo

modelius. Perfrazuoti galima vartojant išvestinius žodžius (*Aš nuolat lankausi šioje galerijoje – Aš nuolatinis šios galerijos lankytojas*), leksinius sinonimus (*Vaikas nulėkė į pakalnę – Vaikas nuskuodė į pakalnę*), leksinius konversyvus (*Iš tos medžiagos išeinna sijonas – Tos medžiagos užtenka sijonui*), antonimus (*Jis pradėjo pažeidinėti taisykles – Jis nustojo laikytis / nebesilaiko taisyklių*). Be to, tą pačią konstrukciją galima perfrazuoti ne vienu, o keliais būdais, plg.: *Ji apsimetė kurčia – Ji simuliuo kurtumą – Ji apsimetė praradusi klausą – Jos kurtumas buvo apsimestinis – Ji apsimetė, kad prarado klausą – Ji apsimetė, kad nieko negirdi – Ji apsimetė negirdinti* ir t. t. (plg. Apresjan 1974, 157). Jei vertėjui reikėtų išversti tokią reikšmę turintį sakinį iš užsienio kalbos, jis galėtų pasirinkti bet kurią iš pateiktų variantų. Tai priklausytų tik nuo jo fantazijos.

Labai dažnai aptartosios perfrazavimo priemonės vadinamos tiesiog sintaksiniais sinonimais. Lietuvių kalbos sintaksinius sinonimus tyrinėjusi Elena Valiulytė teigia, kad sintaksiniais sinonimais galime vadinti „vienodos leksinės sudėties, bet skirtingos gramatinės sandaros sintaksines konstrukcijas (sakinius, žodžių junginius), turinčias labai artimą arba tapačią reikšmę ir galinčias viena kitą pakeisti“ (Valiulytė 1998, 9; taip pat žr. Župerka 1983, 54). Autorė pabrėžia, kad sintaksinio sinonimo reikšmė nėra tapati, tik artima, kaip beveik nėra ir absoliučių sinonimų (tik terminologijoje, kai kalbame apie lietuviškus ir tarptautinius terminus galime tikėtis absoliutaus sąvokos ir vartosenos tapatumo). Todėl ir sinoniminiai sakiniai, kuriuose pavartoti antonimai, gali šiek tiek skirtis stilistiniu atspalviu, emocinio turinio perteikimo stiprumu, tiesioginės reikšmės žodžio vertimu vartojant perkel-

tinę reikšmę, žodžio vertimu žodžių junginiu ir pan. Baigiant šį skyrių belieka pabrėžti, kad būtent dėl čia aptarto konstrukcijų su antonimais sinonimiškumo apskritai galimá tokia transformacija, kai vertimo kalboje panaudodami antonimą perteikiame tą pačią arba labai artimą originalo kalbos sakiniui prasnę.

ANTONIMINIS VERTIMAS

Antoniminis vertimas (angl. *antonymic translation*), kaip byloja pats pavadinimas, yra su antonimija arba antonimais siejamas vertimo būdas. Tai ne pažodinis vertimas, bet transformacija, kai teigiamasis sakinio elementas verčiamas neigiamuoju ir atvirkščiai – neigiamasis sakinio elementas verčiamas teigiamuoju, nepakeičiant originalo kalbos sakinio prasmės. Literatūroje šiuo terminu dažnai vadinama transformacija, kai originalo kalbos elementas yra perteikiamas vertimo kalbos antonimu pridėjus neiginį (Louw 2006; Pažūsis 2013). Lygiai taip pat šias transformacijas apibrėžia ir Chestermanas, paminėdamas antonimiją kaip vieną iš vertimo semantinių strategijų: „Vertėjas pasirenka antonimą ir prie jo prideda neigiamąjį elementą (neiginį)“³ (Chesterman 1997, 102). Deja, vos iš vieno jai iliustruoti pateikto pavyzdžio sunku spręsti, kokia būtų šios strategijos taikymo aprėptis, t. y. ar antoniminiu vertimu būtų laikomos visos su neigimu susijusios transformacijos, ar, pavyzdžiui, tik leksinės.

Taigi, antonimus įtraukiantis semantinis pakeitimas vertime yra žinomas ir praktikuojamas. Sunkumų sudaro tai, kad nesutampa vertimo teoretikų požiūriai aiškinant ir apibrėžiant šią transformaciją ir pasirenkant iliustraciją. Įvairi ir terminų vartoseną.

L. L. Neliubino „Aiškinamajame vertimo studijų žodyne“ pateikiami net septyni skirtingi antoniminio vertimo (rus. *антонимический перевод*) apibūdinimai, bet tik dviejuose iš jų

³ *The translator selects an antonym and combines this with a negation element.*

vartojamas antonimo terminas (Neliubin 2003, 21). Zoja Prošina, nagrinėjusi įvairius neigiamųjų konstrukcijų vartojimo variantus, taip pat renkasi terminą *antoniminis vertimas* ir jį apibūdina kaip sudėtinę transformaciją, kai originalo kalbos konstrukcija yra pakeičiama vertimo kalbos konstrukcija, kurios komponentai turi priešingą reikšmę. Ji išskiria tris antoniminės transformacijos rūšis. Pirmuoju atveju originalo kalbos žodis pakeičiamas antonimu arba konversyvu. Antruoju atveju neigiamasis sakinytis keičiamas teigiamuoju ir atvirkščiai. Trečiuoju atveju sakinyje perkeliama neigiamąjo elemento pozicija (2008, 147).

Vakaruose išleistose vertimo studijų enciklopedijose ar enciklopediniuose leidiniuose terminas *antonymic translation* (su vienu kitu iliustraciniu pavyzdžiu) pasitaiko retai ir paprastai minimas su nuoroda į rusų kalbininkų darbus (pvz., Routledge Encyclopedia 2000, 123). Tuose leidiniuose paskelbtas ir vienas kitas jų straipsnis (pvz., Švejcer 2004, 380). Todėl susidaro įspūdis, kad terminas *antoniminis vertimas* labiau būdingas sintetinių (pvz., lietuvių, rusų) nei analitinių (anglų, prancūzų) kalbų šalyse, kur toks vertimo būdas mažiau paplitęs.

Literatūroje galima rasti, kad aptariamam vertimo būdui pavadinti dar vartojami terminai *antoniminis pakeitimas* (angl. *antonymic substitution*), *teigiamoji* arba *neigiamoji perdara* (angl. *positive / negative recasting*) ir tiesiog *transformacija su neiginiu* (angl. *transformation with negation*). Pavyzdžiui, Newmarkas renkasi terminą *paneigta priešybė* (angl. *negated contrary*) ir jį aiškina kaip teigiamąjo elemento pasirinkimą vietoj dvigubo neigiamąjo ir atvirkščiai. Tai yra konkretus pakeitimas, kuris gali būti taikomas iš esmės bet kuriam veiksmui (veiksmazodžiui) ar ypatybei

(būdvardžiui ar prieveiksmiui) (1988, 88). Be to, kai kurie kiti tyrėjai, pavyzdžiui, Leppihalme (1996, 201), atkreipia dėmesį, kad originalo kalbos elementą pakeitus jo antonimu su neiginiu reikia atlikti papildomus gramatinius arba leksinius pakeitimus.

Apie teigiamųjų elementų keitimą neigiamaisiais ir atvirkščiai kaip apie „labai pravarčią priemonę pažodiniam vertimui išvengti“ užsimenama ir kai kurių sinchroninio vertimo tyrinėtojų darbuose, siūloma ją vadinti *antonimine inversija* (angl. *antonymic inversion*) (žr., pavyzdžiui, Visson 2005, 55). Teigiamųjų ir neigiamųjų sakinių keitimą priešingais Lynn Vission iliustruoja įvairiais pavyzdžiais, plg.: *You mustn't say anything* vietoj pažodinio *You must be silent* arba *This happens often* vietoj *It happens not so seldom, to take lightly – not to take seriously* ir pan.

Lietuvoje vertimo teoretikai Olimpija Armalytė ir Lionginas Pažūsis taip pat vartoja terminą *antoniminis vertimas* ir jį aiškina kaip leksinį-gramatinį pakeitimą, „kurio esmę sudaro teigiamosios konstrukcijos transformacija į neigiamąją ir atvirkščiai – neigiamosios konstrukcijos transformacija į teigiamąją, susijusi su originalo kalbos sakinio leksinio elemento pakeitimu priešingos (kontrastingos) reikšmės elementu vertimo kalbos sakinyje“ (Armalytė, Pažūsis 1990, 220; taip pat žr. Navickienė, Kasteckienė 2010, 47). Todėl galima teigti, kad terminas *antoniminis vertimas* Lietuvoje jau turi tam tikrą vartosenos tradiciją. Vis dėlto naujausiame Liongino Pažūσιο darbe monografijoje „Vertimas ir kalba“ vartojami antoniminio pakeitimo ir neigiamosios arba teigiamosios perdaros terminai.

Šioje knygoje termino *antoniminis vertimas* vartojimas grindžiamas tradicija. Jis suprantamas kaip apimantis ir antoniminį

pakeitimą, ir teigiamąją arba neigiamąją sakinio perdarą (angl. *positive / negative recasting*), kuri apibūdinama kaip „teigiamojo elemento įtraukimas į vertimo tekstą siekiant savitesniu būdu išreikšti tą pačią sąvoką ar propoziciją, kuri originalo tekste reiškiamą neigiamąją formą, ir atvirkščiai – neigiamojo elemento įtraukimas į vertimo tekstą siekiant savitesniu būdu išreikšti tą pačią sąvoką ar propoziciją, kuri originalo tekste reiškiamą teigiamąją formą“⁴ (TT 1999, 171).

Taigi, *antoniminis vertimas* yra platesnė sąvoka už antoniminį pakeitimą arba teigiamąją arba neigiamąją perdarą. Todėl jis vartojamas visų šių tipų vertimo transformacijoms pavadinti, nepriklausomai nuo to, ar jose panaudojamas leksinis antonimas, ar sakinytis perdaromas iš teigiamojo į neigiamąjį arba iš neigiamojo į teigiamąjį.

Antoniminis pakeitimas ir teigiamoji arba neigiamoji sakinio perdara

Paprasčiausiais antoniminio vertimo pavyzdžiais galėtų būti laikomi tie atvejai, kai anglų kalbos būdvardžiai,rieveksmiai, veiksmažodžiai ar kitų kalbos dalių žodžiai į lietuvių kalbą verčiami jų antonimu, pridodant priešdėlį *ne-* (žr. ankstesnį skyrių). Toks antoniminio vertimo būdas vadinamas antoniminiu pakeitimu. Surinktame tekстыne matyti, kad dalis antoniminio pakeitimo atvejų atsiranda kartu su sakinio teigiamąją arba neigiamąją per-

⁴ *The introduction of a positive or affirmative element in the <target text> to express in a more idiomatic way the same concept or proposition that is expressed in the negative form in the <source text>.*

dara, o su kitais jokių sintaksinių transformacijų atlikti nereikia, t. y. kalbama tik apie morfologinį arba leksinį pakeitimą. Vis dėlto daug gausesnės ir įvairesnės yra sintaksinės antoniminio vertimo transformacijos, kurios, remiantis Lionginu Pažūsiu (2013), čia vadinamos teigiamąja arba neigiamąja perdara.

Kaip žinome, sakiniai į teigiamuosius ir neigiamuosius skirstomi pagal teigimo ar neigimo gramatinės raiškos būdą. Kadangi neigiamoji arba teigiamoji perdara reiškia, kad vertimo procese originalo kalbos teigiamasis sakinyš tampa neigiamuoju sakiniu vertimo kalboje ir atvirkščiai, trumpai priminsiu, kad neigiamaisiais sakiniiais vadinami tokie, kuriuose neiginys siejamas su gramatiniu centru – tariniu arba asmenuojamąja jo dalimi. Teigiamieji sakiniai paprastai neturi neiginio, o jeigu jis ir yra, tai nesiejamas su tariniu ar jo asmenuojamąja dalimi (DLKG 2006, 581; taip pat žr. Labutis 1998, 121).

Vertime teigiamoji arba neigiamoji sakinio perdara gali būti siejama su antoniminiu pakeitimu, bet gali vykti ir be jo. Perdaros tipas priklauso nuo sakinio sintaksinės struktūros ir nuo jo leksinės sudėties (pvz., inherentinio neigimo).

Šiame skyriuje pirmiausia aptarsime tuos antoniminio pakeitimo atvejus, kurie gali būti laikomi klasikiniiais antoniminio vertimo pavyzdžiais – būtent tokius, kuriuos verčiant atliekamas antoniminis pakeitimas, bet jokių perdarų nereikia. Į šią grupę patenkančius pavyzdžius taip pat galime suskirstyti į du pogrupius pagal tai, kokia morfologine forma, teigiamąja ar neigiamąja, atitinkami anglų kalbos žodžiai išversti į lietuvių kalbą. Kadangi neigiamąjo pakeitimo atvejų yra gerokai daugiau nei teigiamąjo, be to, pati antoniminio vertimo apibrėžtis suponuoja, kad kalba-

ma apie teigiamosios formos žodžio keitimą į neigiamosios formos (su priešdėliu *ne-*) žodį, pirmiausia pateikiami morfologinio neigiamąjo antoniminio pakeitimo pavyzdžiai, o toliau – morfologinio teigiamąjo antoniminio pakeitimo pavyzdžiai. Vėliau aptarsime leksinius antoniminius pakeitimus ir sintaksinių teigiamųjų ir neigiamųjų antoniminių pakeitimų atvejus, nes jie užima tarpinę padėtį tarp antoniminio pakeitimo ir grynai sintaksinės teigiamosios arba neigiamosios perdaros.

Morfologinis neigiamasis antoniminis pakeitimas

Morfologinis neigiamasis antoniminis pakeitimas reiškia, kad originalo sakinyje pavartota teigiama žodžio forma, o vertimo kalboje – jo antonimas su morfologiniu neigimo priešdėliu *ne-*. Toks pakeitimas galimas su būdvardžiais,rieveiksmiais, daiktavardžiais ir veiksmazodžiais. Ypač dažnai taip verčiami anglų kalbos būdvardžiai, kurie sakinyje atlieka pažyminio ar vardinės tarinio dalies funkciją. Visų šių pakeitimų semantinė ir formalioji esmė yra vienoda, todėl norint suprasti antoniminio pakeitimo esmę ir vartoseną prasmingiausia tiesiog palyginti pateikiamus pavyzdžius.

Būdvardis pažyminio (daiktavardžio modifikatoriaus) pozicijoje

*A vague feeling of impending
misfortune impressed me.*
(A. C. Doyle)

*Mane slėgė kažkokia neaiški
besiartinančios nelaimės nuojauta.*
[ŠH 378]

<i>There was a <u>small</u> portmanteau in the room... (A. C. Doyle)</i>	<i>Kambaryje stovėjo <u>nedidelis</u> lagaminėlis... [ŠH 73]</i>
<i>There were <u>cowardly</u> suggestions that he should make believe... (J. London)</i>	<i>Kartais kildavo <u>nedrąši</u> mintis apsimesti... [MI 16]</i>
<i>There was a slow, pleasant movement in the air, scarcely a wind, promising a <u>cool</u>, lovely day. (F. S. Fitzgerald)</i>	<i>Švelnus, vėsus oro dvelkimas, kurio nepavadintum vėju, pranašavo giedrią, <u>nekarštą</u> dieną. [DG 139]</i>
<i>I followed him over a <u>low</u> whitewashed railroad fence... (F. S. Fitzgerald)</i>	<i>Mudu perlipome <u>neaukštą</u> baltintą geležinkelio tvorą... [DG 27]</i>
<i>...the bed below was newly raked and quite <u>soft</u>. (B. Potter)</i>	<i>...lysvė po kriaušė buvo ką tik išpurenta ir visai <u>nekieta</u>. [Pas 59]</i>
<i>It was <u>easy</u> work, he decided on Saturday evening. (J. London)</i>	<i>Šeštadienio vakare jis nusprendė, kad šis darbas visai <u>nesunkus</u>. [MI 73]</i>

Būdvardis predikatyvo pozicijoje

<i>"In a way your drawings are very <u>good</u>..." (J. Galsworthy)</i>	<i>– Jūsų akvarelės visiškai <u>neblogos</u>... [FS 289]</i>
<i>"It's libel. I'm too <u>poor</u>." (F. S. Fitzgerald)</i>	<i>– Šmeižtas. Aš per daug <u>neturtingas</u>. [DG 23]</i>
<i>I was very dusty and <u>dirty</u>... (E. Hemingway)</i>	<i>Aš buvau apdulkėjęs ir <u>nešvarus</u>... [AG 21]</i>
<i>She knew Martin was <u>poor</u>... (J. London)</i>	<i>Ji žinojo, kad Martinas <u>neturtingas</u>... [MI 192]</i>
<i>She thought the man was very <u>rude</u>... (F. Hodgson Burnett)</i>	<i>Ji pagalvojo, kad vyriškis labai <u>nemandagus</u>... [PS 11]</i>

Antoniminiai prieveiksmiai

<i>She stopped <u>shyly</u> at the railing...</i> (H. Lee)	<i>Ji <u>nedrąsiai</u> sustojo prie pertvaros...</i> [NSG 241]
<i>He rushed to it <u>eagerly</u>...</i> (C. McCullough)	<i><u>Nekantriai</u> nuskubėjo prie jo...</i> [PDŽ 13]
<i>He might have answered <u>rudely</u>.</i> (J. Joyce)	<i>Būtu, ko gero, kaip nors <u>nemandagiai</u> atrėžęs.</i> [Dub 219]
<i>"Fine," echoed Dr MacGregor <u>faintly</u>.</i> (A. McCall Smith)	<i>– Gerai, – <u>negarsiai</u> pakartojo daktaras Makgregoras.</i> [EI 16]
<i>I answered, 'Pretty <u>well</u>, sir'...</i> (Ch. Dickens)	<i>– Visai <u>neblogai</u>, pone, – atsakiau...</i> [DL 60]
<i>The tin box was buried in the soft dirt beneath the tree, <u>shallow</u> enough...</i> (S. Monk Kidd)	<i>Skardinė dėžutė buvo užkasta į minkštą žemę po medžiu, gana <u>negiliai</u>...</i> [PBG 35]
<i>She had asked Phil to dinner <u>many times</u>...</i> (J. Galsworthy)	<i><u>Ne kartą</u> ji buvo kvietusi Filą pietų...</i> [FS 249]
<i>...whispering words that were <u>seldom</u> heard.</i> (J. Grisham)	<i>...kuždasi žodžius, kuriuos <u>nedažnai</u> tardavo.</i> [DN 6]

Dėl bevardės giminės būdvardžių ir prieveiksmių funkcinio tapatumo juos galima sukeisti, todėl kartais predikatyvo pozicijoje būdvardžio forma keičiama prieveiksniu arba atvirksčiai – prieveiksmis keičiamas būdvardžio bevardės giminės forma.

Būdvardžio keitimas antoniminiu prieveiksniu

...it's all new to me. (A. C. Doyle)   *...man tai neįprasta.* [ŠH 98]

<i>...and I could <u>easily</u> get her out of the way.</i> (A. C. Doyle)	<i>...tad <u>nesunku</u> bus jos atsikratyti.</i> [ŠH 381]
<i>"How's Sally?..." "She's <u>all right</u>."</i> (J. D. Salinger)	<i>– Kaip sekasi Selei? – <u>Neblogai</u>.</i> [RPB 199]
<i>He was also pretty <u>good</u> with horses.</i> (N. Evans)	<i>Ir apie arklius <u>neblogai</u> nusimanė.</i> [AU 106]

Daiktavardžių vertimų antonimu su neiginiu pasitaiko, bet jie nėra dažni, praktiškai vartojami tik tais atvejais, kai prie daiktavardžio pridėjus neigiamąjį priešdėlį *ne-* sukuriamas savarankiškos reikšmės daiktavardis, o tokių daiktavardžių lietuvių kalboje nedaug (pvz., *nedarbas*, *nemiga*, *nepagarba*, *netiesa*, *nešvara*, *netaktas* ir pan.), pvz.:

Antoniminiai daiktavardžiai

<i>That's a <u>lie</u>.</i> (H. Lee)	<i>Tai <u>netiesa</u>.</i> [NSG 168]
<i>...than <u>dirt</u> itself.</i> (Ch. Dickens)	<i>...negu toji <u>nešvara</u>.</i> [DL 22]
<i>...I can see all the <u>ugliness</u> and all the misery of my city...</i> (O. Wilde)	<i>...man matyti visi manojų miesto <u>negražumai</u>, visas skurdas...</i> [LP 73]
<i>There are times when I am light-headed from <u>want of sleep</u>...</i> (J. London)	<i>Būna akimirku, kai nuo <u>nemigos</u> svaigsta galva...</i> [MI 434]
<i>I am afraid he has been very imprudent, and has deserved to lose Mr. Darcy's <u>regard</u>.</i> (J. Austen)	<i>Bijau, kad jis bus pasielgęs labai neprotingai ir nusipelnęs pono Darsio <u>nepagarbos</u>.</i> [PP 108]

Veiksmožodžių, kurie sakinyje atlieka tarinio funkciją, antoniminis pakeitimas, nesvarbu – teigiamasis ar neigiamasis, visada susijęs ir su sakinio perdara, nes būtent veiksmožodžio neigiamoji ar teigiamoji forma paverčia visą sakinį teigiamuoju arba neigiamuoju. Toks pakeitimas yra gana dažnas, pvz.:

Veiksmožodžio morfologinis antoniminis pakeitimas

... <i>"your style <u>has</u> originality."</i> (J. Galsworthy)	– Jūsų stiliui <u>nestinga</u> savitumo. [FS 290]
<i>Only two black men had <u>braved</u> the elements...</i> (C. McCullough)	<i>Tik du juodaodžiai <u>nepabūgo</u> gamtos stichijos...</i> [UA 244]
<i>My health <u>forbade</u> me from venturing out...</i> (A. C. Doyle)	<i>Sveikata <u>neleisdavo</u> man išeiti laukan...</i> [ŠH 20]
<i>...all day long the telephone <u>rang</u> in her house...</i> (F. S. Fitzgerald)	<i>...visą dieną jos namuose <u>nenutildavo</u> telefonas...</i> [DG 71]
<i>The stupidity with which he was <u>favoured</u> by nature must guard his courtship from any charm...</i> (J. Austen)	<i>Kvailumas, kurio jam <u>nepašykštėjo</u> gamta, patikimai sergėjo jo merginimąsi nuo bet kokio žavesio...</i> [PP 136]
<i>But the grey face still <u>followed</u> me.</i> (J. Joyce)	<i>Bet pilkasis veidas <u>nedingo</u>.</i> [Dub 9]

Kaip jau aptarėme skyriuje apie antonimų darybą (žr. 27 p.), antoniminis santykis nebūtinai gali būti tarp tos pačios kalbos dalies žodžių. Pavyzdžiui, būdvardis sakinyje gali reikšti (pagrindinę ar papildomą) predikaciją, kaip ir veiksmožodis, todėl verčiant į lietuvių kalbą anglų kalbos būdvardis dažnai pakeičiamas neigiamosios formos veiksmožodžiu. Vardinės tarinio dalies (jungties

predikatyvo) pozicijoje esančiu būdvardžiu nusakoma subjekto vardažodžiu (ar įvardžiu) žymimo referento būseną, kurios tąsą (procesualumą) padeda išreikšti asmenuojamoji jungties veiksmažodžio forma (Holvoet, Mikulskas, 6). Surinkti pavyzdžiai rodo, kad ypač dažnai veiksmažodžiu verčiami tarinio jungties **be** (būti) junginiai su įsitikinimą reiškiančiais būdvardžiais, tokiais kaip *convinced, sure, certain, clear*, nors lietuvių kalboje jie turi tik vieną veiksmažodinį antonimą „neabejoti“, pvz.:

Veiksmažodžio *be* ir būdvardinio predikatyvo vertimas veiksmažodžiu (1)

<p><i>Irene still met him, he was <u>certain</u>...</i> (J. Galsworthy)</p>	<p><i>Kad Irena susitikinėja su Bosiniu, Somsas <u>neabejojo</u>...</i> [FS 274]</p>
<p><i>Of that she <u>was convinced</u>.</i> (J. London)</p>	<p><i>Tuo ji <u>nė kiek neabejojo</u>.</i> [MI 119]</p>
<p><i>...he <u>was almost sure</u> that Wilson had no friend...</i> (F. S. Fitzgerald)</p>	<p><i>...Michaelis beveik <u>neabejojo</u>, kad Vilsonas neturi draugų...</i> [DG 146]</p>
<p><i>"I'm <u>sure</u> we can come to an understanding here."</i> (H. Coben)</p>	<p><i>– <u>Neabejoju</u>, kad galime prieiti prie vieningos nuomonės.</i> [D 5]</p>

Žinoma, yra ir kitų būdvardžių, kurie verčiami antonimiškais veiksmažodžiais su neiginiu. Tokio pakeitimo galimybė atsiranda dėl to, kad semantiškai tuščiu anglų kalbos pagalbinio veiksmažodžiu *be* ir lietuvišku jo atitikmeniu *būti* junginyje su predikatyvo funkciją atliekančiu būdvardžiu išreiškiama pastarojo statinė reikšmė (plg. *to be right* = *būti teisiam* = *neklysti*; *to be lavish* = *būti dosniam* / *būti nešykščiam* = *nešykštėti* ir pan.), pvz.:

Veiksmožodžio *be* ir būdvardinio predikatyvo vertimas veiksmožodžiu (2)

<i>Atticus was <u>right</u>.</i> (H. Lee)	<i>Ir pasirodo, kad Atikus <u>neklydo</u>.</i> [NSG 39]
<i>The books were <u>true</u>.</i> (J. London)	<i>Knygos <u>nemelavo</u>.</i> [MI 10]
<i>I have this grandmother that's quite <u>lavish</u> with her dough.</i> (J. D. Salinger)	<i>Mano senelė <u>nešykšti pinigų</u>.</i> [RPB 59]
<i>...Annie and Robert <u>were absent</u> at the same time...</i> (N. Evans)	<i>...vienu metu <u>nebuvo</u> nei Anės, nei Roberto...</i> [AU 59]

Kadangi lietuvių kalba yra veiksmožodinė kalba apskritai (priešingai nei daiktavardinės anglų, rusų kalbos), vertimas veiksmožodžiu, net jei ir neprivalomas, dažniausiai yra tinkamesnis pasirinkimas nei būdvardis ar daiktavardis. Be to, visi pateikti vertimo variantai nėra vieninteliai galimi (pvz., sakinių *That's a lie* galima išversti ir be antonimo – *Tai melas*, o sakinių *Atticus was right* – *Atikus buvo teisus*). Taigi, antoniminis pakeitimas šiais atvejais nėra privalomas – jis tik vertėjo pasirinktis, dažniausiai labai vykusi, nes neigiamosios konstrukcijos lietuvių kalbai būdingos labiau nei teigiamosios⁵.

---

⁵ Kad neigiamųjų antoniminių pakeitimų vertimuose į lietuvių kalbą daugiau nei teigiamųjų patvirtino ir U. Kizalaitė (2011) tyrimas.

Morfologinis teigiamasis antoniminis pakeitimas

Morfologinis teigiamasis antoniminis pakeitimas reiškia, kad originalo sakinyje pavartota neigiama būdvardžio, prieveiksmio ar veiksmažodžio (morfologinė) forma, o vertimo kalboje – teigiama. Pavyzdžiui, anglų kalbos būdvardžiai su neigiamais priešdėliais (pvz., *un-*, *in-*, *dis-*, *mis-*, *non-*) taip pat gali būti pakeičiami jų pamatinių žodžių lietuviškais antoniminiais atitikmenimis, arba, kitaip sakant, su morfologiniu neiginiu nesusijusiais (t. y. neigimo priešdėlio neturinčiais) sinonimiškais žodžiais, pvz.:

Neigiamųjų būdvardžių teigiamasis antoniminis pakeitimas

"Swinburne fails, when all is said,
because he is, well, indelicate."
(J. London)

He glanced across the top of the
paper he was reading, showing
a pair of dark, insincere, sharp-
staring eyes. (J. London)

"It would be an unhappy meeting
for both of us, as well as for my
mother." (J. London)

His parents were shiftless
and unsuccessful farmers...
(F. S. Fitzgerald)

– Trumpai tariant, Svinberno
trūkumas yra tas, kad jis, na...
šurkštokas. (MI 11)

Pro laikraščio viršų Higinbotemas
nusmeigė Martiną tamsiomis
veidmainingomis akimis. [MI 28]

– ...nes tasai susitikimas būtų
skaudus tiek mums abiems, tiek
mano mamai. [MI 314]

Jo tėvai buvo fermeriai, prasti
fermeriai... [DG 96]

...all these faces, so dissimilar and so alike, had worn an expression of distrust... (J. Galsworthy)

...visuose veiduose – tokiuose skirtinguose ir tokiuose panašiuose – atspindėjo nepatiklumas... [FS 18]

That's why we're so unlike you. (A. Bradley)

Todėl mes tokios skirtingos. [SPD 13]

Toks pakeitimas būdingas ir verčiant su neigiamaisiais priešdėliais padarytus anglų kalbosrieveiksmius (ypač dalyvių kilmės). Jei neigiamasis būdvardis arrieveiksmis padaryti su priešaga *-less*, vertime taip pat galimas antoniminis pakeitimas.

Neigiamųjųrieveiksmių teigiamasis antoniminis pakeitimas

He looked about more unconcernedly... (J. London)

Jis ėmė dairytis ramiau... [MI 4]

"I never got any away from you," Martin answered uninterestedly. (J. London)

– Nuo tavęs dar nė vienos nenuviliojau, – abejingai atsakė Martinas. [MI 39]

"Hello, Jordan," she said unexpectedly. (F. S. Fitzgerald)

– Ei, Džordana! – staiga sušuko ji. [DG 72]

If they had asked me any more questions I should undoubtedly have betrayed myself... (Ch. Dickens)

Jeigu jie būtų dar ko nors paklausę, būčiau tikrai išsidavęs... [DL 63]

I find myself very unwell this morning... (J. Austen)

Šįryt pasijutau labai prastai... [PP 38]

He could slip in noiselessly. (J. London)

Išlips visai tyliai. [MI 382]

Lietuvių kalbos **vektorinių priešybių narių**, t. y. žodžių, kuriais pavadinami priešingos krypties veiksmai ar vyksmas, darybai neigiamasis priešdėlis *ne-* vartojamas retai (žr. skyrių apie antonimų darybą 28 p.), nes lietuvių kalboje yra įvairių kitų priešdėlių, rodančių judėjimo kryptį, pvz., *įeiti– išėiti, atnešti – išnešti, įstumti – ištraukti* ir t. t. Anglų kalboje, priešingai, neigiamasis priešdėlis *un-* yra labai produktyvus vektorinę priešybę reiškiančių žodžių, pirmiausia veiksmažodžių, darybos formantas, pvz.: *undo* (atsegti), *uncork* (atkimšti), *unlock* (atrankinti), *unbolt* (atkabinti) ir pan. Jie į lietuvių kalbą verčiami veiksmažodžiais be neigiamąjo priešdėlio, todėl taip pat priskiriami morfologiniam teigiamajam antoniminiam pakeitimui. Toks jų vertimas yra privalomas, pvz.:

Vektorinių priešybių vertimas

Undo his stays! (W. M. Thackeray)   *Atsekite jam korsetą!* [TM I 34]

I *unlocked* and *unbolted* that door...   ...aš *atrankinau* jas ir *atkabinau*
(Ch. Dickens)   kablių... [DL 16]

...and *uncorked* the Champagne...   ...*atkimšo* šampano butelį...
(W. Thackeray)   [TM I 60]

He *undid* the clasp of his belt.   Jis *atsisegė* diržo sagtį.
(CCDEL)

He bent down and *undid* the laces
of his shoes. (CCDEL)   Jis pasilenkė ir *atsirišo* batų
raištelius.

Taigi, gali būti sutinkamas ir teigiamasis, ir neigiamasis morfologinis antoniminis pakeitimas ir, kaip matėme, kai kuriais atvejais jis privalomas, kitais – tik vertėjo pasirinkimas.

Vis dėlto sunkiausia nustatyti tuos antoniminio pakeitimo atvejus, kurie atsiranda dėl inherentinio neigimo. Anglų kalboje jis visada realizuojamas leksinėmis priemonėmis, t. y. žodžiais, kurie neturi struktūrinių neiginio požymių, bet yra neigiami savaime, dėl savo semantikos.

Leksinis (inherentinio neigimo) antoniminis pakeitimas

Anglų kalboje neigiamosios semantikos žodžių yra visose kalbos dalyse. Gausiausią grupę sudaro veiksmožodžiai ir dažnai jiems sinonimiški būdvardžiai arba daiktavardžiai. Atskirą grupę sudaro neigiamiejirieveiksmiai, prielinksnis *without* ir jungtukai *unless* ir *lest*. Juos verčiant į lietuvių kalbą galima neigiamoji sakinio perdara, nes šie neigiamosios semantikos, bet teigiamosios formos žodžiai lietuvių kalboje neturi teigiamųjų atitikmenų.

Anglų kalbos neigiamosios semantikos veiksmožodžius galima suskirstyti į kelias grupes. Pirmąją grupę sudarytų **vengimo veiksmožodžiai** *avoid, escape, refrain*, pvz.:

He either avoids the place for weeks, or else he works there from morning till night. (A. C. Doyle)

Arba jis ištisis savaites neužsuka į tą vietą, arba sėdi ten nuo ryto ligi vakaro. [ŠH 14]

While carrying out their duties, VSAT officers shall avoid restricting or violating the rights

VSAT pareigūnas, vykdydamas savo pareigas, privalo savo elgesiu, sprendimais ir veiksmais

and freedoms of other persons by their conduct, decisions or actions except as otherwise stated in law... neapriboti ir nepažeisti kitų asmenų teisių ir laisvių kitaip numato kiti teisės aktai...

...that no sign of admiration should now escape him. (J. Austen) *...kad dabar neišsprūstų nei menkiausias susižavėjimo ženklas.* [PP 56]

Kitą grupę tokių neigiamosios semantikos žodžių sudaro **atsakymą ar nesugebėjimą ką nors daryti** reiškiantys veiksmažodžiai, pavyzdžiui, *decline, fail, forget, ignore, miss, neglect, object, omit, prevent, refuse, reject, resist* ir pan.:

Having left the house, I proceeded to do what Gregson had neglected. (A. C. Doyle) *Išėjęs iš namo, padariau tai, ko nepadarė Gregsonas.* [ŠH 131]

Tom had neglected her for a fortnight... (W. S. Maugham) *Tomas nepastebėjo jos ištisas dvi savaites...* [Tea 129]

The wolf ignored them. (N. Evans) *Vilkas jų nepaisė.* [VR 16]

Normal kids ignored the statement. (J. Picoult) *Dauguma vaikų nepaisė jos žodžių.* [NT 25]

His tongue refused to learn new tricks in a day. (J. London) *Liežuvis nenorėjo iš karto pasiduoti naujoms taisyklėms.* (MI 70)

Do you object shaking hands with me? (F. S. Fitzgerald) *Tu nenori su manim sveikintis?* [DG 164]

"Do they miss me?" she cried ecstatically. (F. S. Fitzgerald) *– Nejaugi jie manęs nepasigenda?! – sušuko ji ekstazės pagauta.* [DG 15]

...*they prevented her feeling herself so much an intruder as she believed she was considered by the others.* (J. Austen)   ...tai neleido jai pasijusti įsibrovėle, kaip kad apie ją, be abejonės, manė kiti. [PP 33]

Tarp šių veiksmažodžių ypatingą vietą užima **fail**, kuris gali būti verčiamas antonimiškai, kaip pirmuosiuose trijuose lentelės pavyzdžiuose toliau, bet taip pat gali būti vartojamas su beveik visais veiksmažodžiais, kurių reikšmę reikia paneigti, plg.:

They evidently failed to appreciate the fact, which I had begun to realize... (A. C. Doyle)   *Matyt, jie nesugebėjo įvertinti to, ką aš pradėjau suprasti...* [ŠH 39]

...*she failed to understand.* (F. S. Fitzgerald)   ...*ji nepajėgė suprasti.* [DG 101]

They have tried to write, and they have failed. (J. London)   *Jie bandė rašyti, bet nesugebėjo.* [MI 247]

At table he failed to hear the conversation about petty and ignoble things... (J. London)   *Valgydamas jis negirdėdavo pokalbių apie visokius smulkius niekniekius...* [MI 100]

For a moment he looked at me as if he failed to understand. (F. S. Fitzgerald)   *Valandėlę jis žiūrėjo į mane, tarsi nesuprasdamas, ką aš sakau.* [DG 48]

...*the lights in his house failed to go on one Saturday night...* (F. S. Fitzgerald)   ...*jo vilos languose vieną šeštadienio vakarą nebeužsidegė šviesos...* [DG 105]

Neigiamosios semantikos žodžiams priklauso ir **neigiamus jausmus reiškiantis veiksmažodis** *hate* bei jo sinonimai *abomi-*

nate, detest, despise, disdain, eschew, loathe, loth, repel ir kai kurie kiti. Šis sąrašas būtų neišsamus, nepateikus bent keleto tokios pačios ar artimos reikšmės būdvardžių, pavyzdžiui, *averse, hostile, loath, loth, reluctant* ir pan.

He hated the snow but, more than that, he hated being caught out. (N. Evans)   *Jis nemėgo sniego, bet dar labiau nemėgo įkliūti.* [AU 10]

And your defect is to hate everybody. (J. Austen)   *O jūsų yda yra polinkis nekęsti visų.* [PP 54]

'I've always detested hunting,' she said... (E. Waugh)   – *Nuo seno nemėgstu medžioklės, – pasakė ji...* [SjB 186]

The sight repelled her. (J. London)   *Toks reginys nebuvo jai malonus.* [MI 209]

Pateikiamuose pavyzdžiuose matyti, kad morfologiškai originalo kalboje gali būti šakninių (nebendrašaknių) antonimų pora, o vertimo kalboje ją gali atitikti darybinių (bendrašaknių) antonimų pora, t. y. antonimas, sudarytas su neigiamuoju priešdėliu, plg. angl. *like – hate* ir liet. *mėgti – nemėgti*, angl. *odd – even* ir liet. *lyginis – nelyginis* (skaičius) ir atvirkščiai angl. *appear – disappear*, liet. *pasirodyti – dingti* ir pan. (žr. pavyzdžius). Suprantama, tai priklauso tik nuo originalo ir vertimo kalbų leksikos skirtibių.

Lietuviški antoniminiai atitikmenys su neiginiu *ne-* dažnai vartojami verčiant kai kuriuos **frazinius anglų kalbos veiksmožius** su tam tikrais žodeliais (*away, close, down, off, out*), pvz.:

<i>It is probable that he <u>will be away</u> all day...</i> (A. C. Doyle)	<i>Gal jo visą dieną <u>nebus namie...</u></i> [ŠH 381]
<i>He <u>was out</u>.</i> (E. Waugh)	<i>Jo <u>nebuvo namie</u>.</i> [SįB 68]
<i>You can <u>rule me out</u>.</i> (G. Greene)	<i>Apie mane galite <u>negalvoti</u>.</i> [TA 10]
<i>Myron <u>was out of his league</u>.</i> (H. Coben)	<i>Mironas <u>nepriklausė šiai lygai</u>.</i> [D 6]
<i>"He is <u>off duty</u> now."</i> (A. C. Doyle)	<i>– Šiuo metu <u>nedirba</u>.</i> [ŠH 40]

Prie veiksmazodžio **keep** pridedami prielinksniai ar priešveiksmai sudaro įvairius frazinius veiksmazodžius, pvz., **keep out, keep off, keep close, keep quiet**, kurie taip pat verčiami neigiamais atitikmenimis, pvz.:

<i>"<u>Keep your hands off</u> the lever," snapped the elevator boy.</i> (F. S. Fitzgerald)	<i>– <u>Nelieskite stabdžio!</u> – suriko liftininkas.</i> [DG 39]
<i>It was all that the girl could do to <u>keep herself in the saddle</u>...</i> (A. C. Doyle)	<i>Mergina iš visų jėgų stengėsi <u>neiškristi iš balno</u>...</i> [ŠH 91]
<i>Richard would <u>keep it quiet</u>.</i> (J. Grisham)	<i>Ričardas <u>neišplepės</u>.</i> [B 183]
<i><u>Keep your voice down</u>.</i>	<i><u>Nerėkauk taip</u>.</i>
<i><u>Keep your child out of</u> the sun.</i>	<i><u>Neleiskite vaikui būti saulėje</u>.</i>
<i>C'mon... <u>keep close</u> behind me...</i>	<i>Einam, <u>neatsilik nuo manęs</u>.</i>
<i>He <u>kept the boy close to his side</u>.</i> (C. McCarthy)	<i>Berniuko <u>nepaleido nuo savęs</u>.</i> [Ke 13]

Neigiamuoju antonimu dažniausiai verčiamas ir anglų kalbos veiksmažodis **remember**, ypač jei jis vartojamas liepiamąja nuosaka. Tada jis reiškia ne *prisiminti*, bet raginimą *nepamiršti*, pvz.:

Only you must remember I warned you. (O. Wilde)   Tik nepamirškite – aš perspėjau jus. [KV 77]

She will always remember best in her life that morning when at last... (J. Galsworthy)   Niekada Džunė nepamirš to ryto, kai pagaliau... [FS 337]

...but you must remember that four evenings have also been spent together... (J. Austen)   ...bet nepamiršk, kad kartu prabėgo keturi vakarai... [PP 22]

...it must be remembered that... (H. Beecher Stowe)   ...reikia neužmiršti, kad... [DTT 91]

Neigiamąja forma pavartoti **kalbėjimo veiksmažodžiai**, tokie kaip **say**, į lietuvių kalbą gali būti verčiami teigiamąja veiksmažodžio **tylėti** forma. Jie vertimo sakinyje skamba daug natūraliau ir kartu stilistiškai išraiškingiau. Paprastai anglų kalbos neigiamasis veiksmažodis derinamas su objektą žyminčiu neapibrėžiamuoju įvardžiu (*anything* ar *nothing*), pvz.:

Stradlater didn't say anything. (J. D. Salinger)   Stredleiteris tylėjo. [RPB 39]

...we both didn't say anything for a long time. (J. D. Salinger)   ...mudu ilgai tylėjom. (RPB 48)

<i>Mr. Antolini <u>didn't say anything</u> for a while.</i> (J. D. Salinger)	<i>Misteris Entolinis valandėlę <u>tylėjo</u>.</i> [RPB 195]
<i>I <u>did not say anything</u>.</i> (E. Hemingway)	<i>Aš <u>tylėjau</u>.</i> [AG 24]
<i>Atticus <u>said nothing</u>.</i> (H. Lee)	<i>Atikus <u>tylėjo</u>.</i> [NSG 181]

Daugelis kitų veiksmažodžiui **say** artimos reikšmės veiksmažodžių, t. y. vadinamųjų kalbėjimo veiksmažodžių (**answer, speak, talk, tell**), vartojamų sakinyje su neiginiu *not (n't)*, taip pat jiems artimos reikšmės frazeologizmai gali būti pakeičiami antonimu **tylėti** arba **nutylėti**, pvz.:

<i>I <u>didn't answer</u>.</i> (F. S. Fitzgerald)	<i>Aš <u>tylėjau</u>.</i> [DG 125]
<i>So the guy asked her again, but she still <u>wouldn't answer</u> him.</i> (J. D. Salinger)	<i>Jis paklausė antrą kartą, tačiau Džeinė <u>tylėjo</u>.</i> [RPB 86]
<i>Irene <u>did not speak</u>...</i> (J. Galsworthy)	<i>Irena <u>tylėjo kaip tylėjusi</u>...</i> [FS 339]
<i>"<u>Don't talk</u>. I want to hear what happens." (F. S. Fitzgerald)</i>	<i>– <u>Tylėkite</u>. Aš noriu girdėti, kas bus.</i> [DG 19]
<i>...though she <u>did not tell</u> him so.</i> (J. London)	<i>Tačiau šitą ji <u>nutylėjo</u>.</i> [MI 114]

Galimi ir atvirkštiniai atvejai: anglų kalbos sakinio sudėtinis vardažodinis tarinys su **silent** ar kitu jam artimos reikšmės būdvardžiu (pvz., **quiet**) keičiamas lietuvių kalbos kalbėjimo veiksmažodžiais su neiginiu *ne-*, pvz.:

Aunt Alexandra was present but silent... (H. Lee)

...we had sat silent and absorbed.
(A. C. Doyle)

I remained quiet. (V. Swarup)

Teta Aleksandra irgi buvo atėjusi, bet nieko nesakė... [NSG 162]

...mes klausėmės sulaikę kvapą ir nepratardami nė žodžio. [ŠH 127]

Nieko jiems neatsakiau. [GL 8]

Veiksmo pabaigą reiškiantys faziniai veiksmoždziai *cease, stop, quit, finish*, po kurių vartojama veiksmoždzio bendratis arba gerundijus, į lietuvių kalbą verčiami antonimiškai (teigiama arba neigiama forma), pvz.:

...so please stop worrying about your tour next week.
(M. A. Shaffer, A. Barrows)

"I shall stop being queer," he said... (F. Hodgson Burnett)

The Radley Place had ceased to terrify me... (H. Lee)

...taigi nesijaudink dėl savo turnė kitą savaitę. [GLD 11]

– Aš nebebūsiu keistuolis, – pasakė jis... [PS 266]

Redlių sodyba manęs jau nebegąsdino... [NSG 282]

Leksinio antoniminio vertimo aptarimas būtų neišsamus nepateikiant sakinių su anglų kalbos neigiamaisiaisrieveiksmiais, prielinksniais ir jungtukais vertimo pavyzdžių. Kaip jau minėta, jie neigiami ne savo forma (neiginio formanto juose nėra), bet semantika, todėl paneigia visą sakinį.

Anglų kalbos neigiamųjųrieveiksmių vertimas

Anglų kalbos gramatikose neigiamiejirieveiksmai *almost*, *barely*, *hardly*, *rarely*, *few*, *little*, *scarcely* ir *seldom* laikomi apytikrio neigimo žodžiais, t. y. jie nėra absoliutieji neiginiai, bet tokie tampa, kai vartojami prieš teigiamosios reikšmės veiksmažodžius. Semantiškai jie gali būti parafrazuojami kaip „almost not / almost never“ (*barely*, *hardly*, *scarcely*), „not many / not much“ (*few*, *little*) arba „not often“ (*rarely*, *seldom*), t. y. juos galime skirti į dažnio (*rarely* ir *seldom* – nedažnai), kiekio (*little*, *few* – nedaug) ir laipsnio (*barely*, *hardly*, *nearly*, *scarcely* – beveik ne) neigiamuosiusrieveiksnius (Pullum, Huddleston 2002, 815).

Lietuvių kalbos kiekio ar laipsnio tikslinamosios dalelytės (*beveik*, *bemáž*, *koné*, *mažné*, *per*, *vos*, *tik* ir kt.) ir samplaikinės dalelytės (*ko tik ne*, *vos ne*) tikslina ko nors kiekį ar laipsnį arba veiksmo ar būsenos pobūdį (DLKG 2006, 433). Tokios tikslinamosios dalelytės tarsi paneigia veiksmažodžiu nurodomą reikšmę. Pavyzdžiui, pavartoję *almost* galime pasakyti: *I almost lost my way* (Aš vos nepaklydau; t. y. nepaklydau, nors nedaug trūko). Be to, galima pažymėti, kad anglų kalbos neigiamiejirieveiksmai vartojami tik su nekonstatuojamosiomis žodžio formomis, pvz.: *any*, *anything*, *anybody*, *anyone*, *anywhere*, *either*, *ever*, *yet* ir *at all* (žr. 21 p.). Kadangi visose anglų kalbos gramatikose aiškiai sakoma, kad nekonstatuojamosios žodžio formos vartojamos tik neigiamuosiuose ir klausiamuosiuose sakiniuose, tai tik patvirtina neigiamą šių sakinių reikšmę.

Lionginas Pažūsis nurodo, kad angliškus neigiamuosiusrieveiksnius ir su jais vartojamus veiksmažodžius į lietuvių

kalbą galima versti remiantis dviem modeliais: **beveik + ne + V** ir **vos + ne + V** (tokią jų vartoseną patvirtino ir Kizalaitės (2011, 38) tyrimas). Tekstyno pavyzdžiais tik pailiustruosime tokią šių kiekybinių prievieksmių vartoseną, kurios rezultatas – neigiamoji perdara.

Modelis **beveik + ne + V** labai dažnai taikomas verčiant sakinius su **hardly**:

<i>He had <u>hardly seen</u> anything of her since it began.</i> (J. Galsworthy)	<i>Nuo tada, kai visa prasidėjo, senasis Džolionas <u>beveik nematydavo</u> Džunės.</i> [FS 37]
<i>I <u>hardly ever go</u> to the cafeteria...</i> (J. Picoult)	<i><u>Beveik niekada neinu</u> į kavinę...</i> [NT 27]
<i>Gabriel <u>hardly heard</u> what she said.</i> (J. Joyce)	<i>Gabrielis <u>beveik negirdėjo</u>, ką ji pasakoja.</i> [Dub 197]
<i>...she <u>hardly spoke</u> a word during the drive home.</i> (O. Wilde)	<i>...per visą kelionę namo ji <u>beveik nepratarė</u> nė žodžio.</i> [KV 99]
<i>I <u>hardly spoke</u> at all.</i> (A. C. Doyle)	<i>O aš <u>beveik nekalbėjau</u>.</i> [ŠH 618]
<i>...my grandmother <u>hardly ever goes</u> out of the house...</i> (J. D. Salinger)	<i>...senelė <u>beveik neišeina</u> iš kambario...</i> [RPB 66]
<i>...they <u>hardly ever ate</u>...</i> (J. Kerouac)	<i>...jie <u>beveik išvis nevalgė</u>...</i> [Kel 111]

Taip pat su **barely, scarcely** ir **little, few**:

<i>There were so many things to occupy him, he used to say, that he <u>had scarcely</u> any time to do any work of his own...</i> (J. Harris)	<i>Jis <u>rasdavo</u> tokią galybę užsiėmimų, kad, kaip pats sakydavo, jam <u>beveik nelikdavo</u> laiko rašyti knygų.</i> [GV 13]
---	--

<i>...she <u>scarcely</u> ever <u>looked</u> at her...</i> (F. Hodgson Burnett)	<i>...ji <u>beveik</u> niekad <u>nekreipdavo</u> į ją dėmesio...</i> [PS 15]
<i>He then sat down by her, and <u>talked scarcely</u> to anyone else.</i> (J. Austen)	<i>Tada jis atsisėdo prie jos ir daugiau <u>veik</u> su niekuo <u>nesikalbėjo</u>.</i> [PP 51]
<i>During dinner, Mr. Bennet <u>scarcely</u> <u>spoke</u> at all.</i> (J. Austen)	<i>Per pietus ponas Benetis <u>beveik</u> <u>nepravėrė</u> burnos.</i> [PP 62]
<i>She <u>barely</u> <u>listened</u> to him...</i> (E. Waugh)	<i>Ji <u>beveik</u> <u>nesiklausė</u>...</i> [SjB 216]
<i>She <u>barely</u> <u>heard</u> them...</i> (D. Brown)	<i>Ji jų <u>beveik</u> <u>negirdėjo</u>...</i> [PSi 38]
<i>Jacob's mouth <u>barely</u> <u>moves</u>.</i> (J. Picoult)	<i>Džeikobo lūpos <u>beveik</u> <u>nekruta</u>.</i> [NT 9]
<i>I saw <u>little</u> of him during the day...</i> (E. Waugh)	<i>Dienomis jo <u>beveik</u> <u>nematydavau</u>...</i> [SjB 75]
<i>We saw <u>few</u> strangers.</i> (E. Waugh)	<i>Kitų žmonių <u>beveik</u> <u>nesutikdavome</u>.</i> [SjB 97]

Pateiktuose pavyzdžiuose dalelytė *beveik* su neigiamuoju veiksmazodžiu jo reikšmę priartina prie absoliučiojo neigimo, tačiau visiškai nepaneigia. Tai yra savotiška generalizacija (žr. Pažūsis 2013), kai tikslumas nėra svarbus, todėl perfrazuojant galima sakyti: taip mažai klausėsi, kad, galima sakyti, visai nesiklausė... Akivaizdu ir tai, kad neiginį praleidus jis labai sustiprėja ir virsta absoliučiuoju. Pavyzdžiui, jeigu sakoma *beveik nesiklausė, beveik nekreipdavo dėmesio, beveik nekruta*, tai nereiškia, kad visai nesiklausė, nekreipdavo dėmesio ar nekruta – tiesiog neigimas sustiprintas iki maksimumo – kitas žingsnis būtų visiškai

kas paneigimas: *nesiklausė, nekreipdavo dėmesio, nekruta...* Tiesą sakant, yra ir pavyzdžių, kur modifikatorius *beveik* vertimo tekste praleistas, pvz.:

...she could scarcely understand their praise of Martin later that night at going to bed. (J. London)

Elena had scarcely noticed him standing off to one side until then. (L. J. Smith)

He hardly needed to warn her. (P. Gregory)

She hardly ever wore a hat... (J. D. Salinger)

But there was little time in which to marvel. (J. London)

The smiling face of Mickey Mouse did little to cheer him up. (D. Brown)

Jem seemed to have little fear of Boo Radley now... (H. Lee)

When you analyze it, there was little risk. (H. Lee)

...negalėjo suprasti, kodėl vėliau, eidamos gulti, jos taip gyrė Martiną. [MI 217]

Elena nebuvo pastebėjusi jo, stovinčio nuošaly. [VDK 18]

Jam nerieikėjo to sakyti. [KJ 10]

Skrybėlaitės ji niekad nedėvėdavo... [RPB 131]

Bet ir stebėtis nebuvo kada. [MI 138]

Besišypsantis Peliuko Mikio veidas jo nepralinksmino. [PSi 80]

Džemis dėjosi visai nebijęs Baubo Redlio. [NSG 30]

– *Gerai pagalvojęs suprasi, kad aš visai nerizikavau.* [NSG 260]

Pateiktuose pavyzdžiuose nėra nė menkiausios abejonės apie visišką veiksmoždžio paneigimą. Tokia vartoseną galimą pirmiausia dėl to, kad kartais tas neigimo laipsnis yra toks didelis, jog vertėjui pasirodo nebesvarbu net jį nurodyti (plg. pasakutinius du pavyzdžius, kuriuose absoliutinį veiksmoždžio

neigimą dar sustiprina prieveiksmis *visai – visai nebijąs, visai nerizikavau*).

Verčiant sakinius su laipsnio prieveiksmiais gali būti naudojamas ir modelis **vos + ne + V**, nes kai kuriuose kontekstuose pirmiau aptartoji konstrukcija **beveik + ne + V** ir konstrukcija su *vos* yra sinonimiškos. Lietuvių kalboje juos atitinkančios tikslinamosios dalelytės *beveik* ir *vos* taip pat sinonimiškos, pvz.:

...he lurched away like a frightened horse, barely missing the piano stool. (J. London)   *...šoko į šalį kaip pabaidytas arklys ir **vos neapvertė** [= **beveik apvertė**] rojalio kėdutės.* [MI 3]

Vis dėlto šis modelis labiau tinka verčiant sakinius su *nearly / near*, pvz.:

nearly

He brought her to dance at Princeton once, and they nearly kicked him out for bringing her. (J. D. Salinger)

Jis kartą atsitempė ją į Prinstoną į šokius, ir jo užtai vos neišgrūdo iš mokyklos. [RPB 71]

That's how I nearly fell in. (J. D. Salinger)

Ir tada vos neįkritau į vandenį. [RPB 162]

Next morning I awoke, looked out the window and nearly died of fright. (H. Lee)

Kitą rytą nubudusi žvilgtelėjau pro langą ir vos nenumiriau iš baimės. [NSG 78]

...Jem and I nearly fainted. (H. Lee)

...mudu su Džemiu vos nenualpome. [NSG 115]

*At her first big golf tournament
there was a row that nearly
reached the newspapers...*

(F. S. Fitzgerald)

*Once he nearly toppled down a
flight of stairs. (F. S. Fitzgerald)*

*I'd nearly driven Hugh crazy to
buy this big, impractical house...*

(S. Monk Kidd)

*Per pirmas dideles golfo
rungtynes, kuriose ji dalyvavo,
atsitiko nemalonumas, kuris vos
nepakliuvo į laikraščius... [DG 57]*

*Kartą suklupęs vos nenulėkė nuo
laiptų. [DG 86]*

*Aš vos neišvariau Hju iš proto,
kad pirtume šį didelį nepraktišką
namą... [UK 15]*

near

...and damn near broke my knee.

(J. D. Salinger)

*Twice, when the goddam
cab stopped short in traffic,
I damn near fell off the seat.*

(J. D. Salinger)

I damn near cried...

(J. D. Salinger)

...damn near fell on my head.

(J. D. Salinger)

Ko nenusilaužiau kojos. [RPB 101]

*Dukart, automobilį stabdant, aš
vos nenulėkiau nuo sėdynės.*

[RPB 132]

...aš vos nepravirkau. [RPB 162]

...vos neišsitiesiau. [RPB 53]

...ir **almost, barely**. Teigiamasis sakiny su *almost* implikuoja neigiamą propoziciją, nes taip pat rodo, jog nedaug trūko, kad būtų įvykdytas koks nors veiksmas. Sakiniai su šiais neigiamaisiais prievoksmiais verčiami taikant modelį **vos + ne + V**, nes dalelytė *vos* su neigiamuoju veiksmožodžiu vartojama nusakant, jog truputėlio tetrūksta iki tam tikros ribos pasiekimo (DLKG

2006, 546) (pvz., vos nepadariau klaidos = nedaug trūko, kad būčiau padariusi klaidą; vos neprigirdė = nedaug trūko, kad būtų prigirdę; vos nepradėjau bliauti = nedaug trūko, kad būčiau pradėjęs bliauti), pvz.:

"I almost made a mistake, too," she said vigorously. "I almost married a little kyke who'd been after me for years." (F. S. Fitzgerald) – Aš irgi vos nepadariau vienos klaidos, – suriko ji visu balsu. – Vos neištekejau už tokio žioplelio, kelerius metus sekiojusio paskui mane. [DG 36]

"They almost drowned me once over in New Jersey." (F. S. Fitzgerald) – Vieną kartą Niu Džersyje manęs vos neprigirdė. [DG 100]

I was almost bowling. (J. D. Salinger) – Aš vos nepradėjau bliauti. [RPB 51]

We had almost seen him a couple of times... (H. Lee) – Keletą kartų mes vos nepamatėme jo... [NSG 282]

She almost cried. (F. Hodgson Burnett) – Ji vos neverkė. [PS 294]

Dažnio prieveiksmiai *rarely* ir *seldom* (nedažnai), jei verčiami su neigiamąja perdara, tikslinami dalelyte *beveik*, pvz.:

...he was seldom self-conscious about his injury. (H. Lee) – ...jis *beveik* nesijaudino dėl šio sužeidimo. [NSG 5]

...he seldom ate much in the middle of the day... (J. Galsworthy) – ...paprastai vidury dienos jis daug (*beveik*) nevalgydavo... [FS 184]

Vis dėlto dažnio prieveiksmiai dažniau verčiami tiesiogiai, nors antoniminis vertimas beveik visada išlieka kaip galimas vertimo variantas, plg.:

...an hour seldom passed in
which she did not talk of Bingley.
(J. Austen)

She seldom listened to anybody
for more than half a minute.
(J. Austen)

...that they rarely considered
unsolicited articles. (J. London)

...todėl retai praeidavo bent
valanda, kad ji nepaminėtų
Binglio. [PP 121]

Ji retai klausydavosi ko nors ilgiau
kaip pusę minutės. [PP 202]

...kad neužsakyti kūriniai retai
kada spausdinami. [MI 420]

Anglų kalbos neigiamieji prieveiksmiai iš esmės turi dvi funkcijas: riboja veiksmo laipsnį bei intensyvumą ir padaro sakinį neigiamą. Lietuvių kalboje laipsnio intensyvumas reiškiamas tikslinamosiomis dalelytėmis, o neigiamoji perdara įvyksta paneigiant sakinio tarinį ar jo asmenuojamąją dalį, t. y. prie veiksmažodžio pridedant neigiamąjį priešdėlį *ne-*.

Anglų kalbos neigiamojo prielinksnio *without* vertimas

Dar vienas atvejis, kai verčiant iš anglų kalbos į lietuvių kalbą privaloma vartoti neiginį, susijęs su inherentiniu (leksiniu) prielinksnio *without* neigimu. Paprastai žodžiu *without* pradedamas sakinio dėmuo su neasmenuojamosiomis žodžio formomis arba

sakinio dėmuo, visai neturintis veiksmažodžio (žr. pirmuosius du pavyzdžius toliau). Jei *without* eina prieš anglų kalbos veiksmažodines *-ing* formas, jis funkcionuoja kaip prijungiamasis žodis, o ne kaip prielinksnis (Quirk et al. 1985, 704). Tokie anglų kalbos nefinitiniai šalutinio sakinio dėmenys su neigiamuoju žodžiu *without* paprastai verčiami lietuviškomis neasmenuojamosiomis veiksmažodžio formomis, pridėjus neiginį *ne-*, pvz.:

He stared at me without a word...   *Jis spoksojo į mane, netardamas nė žodžio...* [DG 164]
(F. S. Fitzgerald)

The old woman had died without seeing or blessing her granddaughter. (T. Morrison)   *Senoji mirė nepamačiusi ir nepalaiminusi savo anūkės.* [SU 26]

He was driven home, and all the evening sat in his chair without moving. (J. Galsworthy)   *Jį pargabeno namo, ir visą vakarą jis išmurksojo kėrėle nė nekrustelėdamas.* [FS 117]

Without waiting for a reply he strolled out. (J. Galsworthy)   *Ir, nelaukdamas atsakymo, išėjo.* [FS 75]

Sometimes they came and went without having met Gatsby at all... (F. S. Fitzgerald)   *Kartais svečiai atvažiuodavo ir išvažiuodavo, nė nesusipažinę su šeimininku...* [DG 42]

...where a single man could linger without looking purposeless and alone. (F. S. Fitzgerald)   *...kur vienišas svečias gali sukiotis neatrodydamas vienišas ir juokingas.* [DG 43]

...the Council shall act without taking into account the vote of the member of the Council representing the Member State concerned. (Treaty, Art 121/4)   *...Taryba sprendžia neatsižvelgdama į atitinkamai valstybei narei atstovaujančio Tarybos nario balsavimą.* [SESV]

Tačiau net ir sakiniuose su *without* neasmenuojamosios formos veiksmožodis kartais gali būti keičiamas teigiamos formos antonimu. Įvyksta teigiamoji perdara, pvz.:

They drove on, without speaking again, to Stanhope Gate.
(J. Galsworthy)

Toliau važiavo tylėdami iki pat Stenep Geito aikštės. [FS 48]

Without a thrill he opened a thick envelope... (J. London)

Visai šaltai atplėšė Martinas ploną voką... [MI 327]

He spoke her name without hesitancy, naturally... (J. London)

Jis ištarė Rutos vardą ramiai ir paprastai... [MI 350]

Be neigiamųjųrieveiksmių ir prielinksnio *without*, anglų kalboje yra ir neigiamųjų jungtukų, kurie taip pat paverčia sakinį neigiamuoju. Vertimo procese tenka atlikti neigiamąją sakinio perdarą teigiamosios formos tarinį keičiant neigiamosios formos tariniu vertimo kalbos sakinyje. Tokie jungtukai yra *unless* ir *lest*.

Neigiamieji jungtukai *unless* ir *lest*

Jungtukas *unless* reiškia *except if* (jeigu ne) arba, aiškinant plačiau, *in all circumstances except if* (bet kuriomis aplinkybėmis, išskyrus tuos atvejus, kai...) ir vartojamas neigiamai sąlygai reikšti. Kaip ir pirmiau aptartieji neigiamiejirieveiksmiai, jungtukas *unless* savo reikšme yra neigiamas, todėl su juo padaromi sąlygos sakiniai, nors ir panašūs į sąlygos sakinius su *if...*, turi turėti

neiginį – *if <...> not* (jeigu <...> ne), o sakinyje tarinio funkciją atliekantis veiksmažodis turi būti teigiamosios formos, pavyzdžiui, *The report will be ready soon unless the printer breaks down again* (Jei spausdintuvas vėl nesuges, ataskaita netrukus bus parengta), plg. *The report will be ready soon if the printer doesn't break down again* (Pullum, Huddleston 2002, 755). Kadangi lietuvių kalbos neigiamieji sakiniai siejami tik su neigiamu tariniu ar asmenuojamąja jo dalimi, verčiant šiuos sakinius į lietuvių kalbą šalutiniame sakinyje privaloma neigiamoji sakinio perdara, t. y. būtina vartoti neigiamos formos tarinį.

Sąlygos sakiniai su jungtuku *unless* gali būti verčiami dviem būdais. Pirmuoju būdu šie sakiniai verčiami neigiamosios sąlygos sakiniais. Pasirinktas toks šalutinio dėmens vertimo modelis: **jei + ne + V**, pvz.:

<p><i>The duration of this process shall not exceed nine months, unless the management and labour concerned and the Commission <u>decide jointly to extend it.</u> (Treaty, Art. 154)</i></p>	<p><i>Šis procesas negali trukti ilgiau kaip devynis mėnesius, <u>jeigu</u> suinteresuoti administracija ir darbuotojai bei Komisija drauge <u>nenusprendžia</u> jo pratęsti. [SESV]</i></p>
---	--

<p><i>Where the opinion of the Court is adverse, the agreement envisaged may not enter into force unless it <u>is</u> amended or the Treaties are revised. (Treaty, Art. 218/11)</i></p>	<p><i>Jei Teismo nuomonė yra neigiama, numatytas sudaryti susitarimas negali įsigalioti, <u>jei</u> jis <u>nėra</u> iš dalies keistas arba Sutartys nėra peržiūrėtos. [SESV]</i></p>
--	--

Anglų kalbos neigiamosios sąlygos sakinius su *unless* į lietuvių kalbą galima versti ir **prijungiamaisiais laiko sakiniais**, taikant vertimo modelį **kol + ne + V**, pvz.:

...we can't leave unless Sturgis Podmore's here... (J. K. Rowling)   ...negalime išeiti, kol nėra Sterdžio Podmoro. [HPFB 157]

...he's not dangerous unless he's got support... (J. K. Rowling)   ...jis nepavoingas, kol negauna pastiprinimo... [HPNP13]⁶

Šiuose pavyzdžiuose neigiama sąlyga reiškia prijungiamų jų laiko sakinių šalutiniuose dėmenyse (pvz., kol nėra = jei nėra), t. y. pagrindinio dėmens veiksmas galioja tol, kol bus įgyvendinta šalutiniame sakinyje iškelta sąlyga.

Šalutiniai sakiniai su jungtuku **lest**, kuris reiškia *in case something unpleasant happens* (jei atsitiktų kas nors nemalonaus), verčiami pagal modelį: **kad + ne + V_{TARIAMOJI}**, pvz.:

...he was in terror lest his broad shoulders should collide with the doorways ... (J. London)   ...jis labai bijojo, kad neužkliūtų pečiais už durų staktos... [MI 3]

...and the general pause which ensued made Elizabeth tremble lest her mother should be exposing herself again. (J. Austen)   ...ir kambaryje stojusi tylą privertė Elizabetę drebėti, kad tik jos motina vėl nepradėtų demonstruoti savo paikumo. [PP 43]

The first half-hour was spent in piling up the fire, lest she should suffer from the change of room. (J. Austen)   Pirmasis pusvalandis prabėgo kurstant ugnį, kad tik jai nepakenktų perėjimas į kitą kambarį. [PP 51]

⁶ Pavyzdžius iš J. K. Rowling knygų apie Harį Poterį surinko U. Kizalaitė (2011).

Sintaksinis teigiamasis antoniminis pakeitimas

Sintaksiniai antoniminiai pakeitimai dažniausiai susiję su tariniu einančio veiksmažodžio vertimu. Šiems antoniminiams pakeitimams būdinga tai, kad vertime veiksmažodinių tarinių (teigiamą arba neigiamą) keičiant į antoniminį (teigiamą arba neigiamą) nereikia atlikti jokių papildomų sakinio sintaksės perdarų, bet jie vadinami sintaksiniais, nes teigiamąjį sakinio tarinį pakeičiant neigiamuoju, o neigiamąjį teigiamuoju visas sakinytis keičiasi iš teigiamojo į neigiamąjį ir atvirkščiai. Be to, anglų kalbos veiksmažodžio neigimas čia taip pat sintaksinis, ne morfologinis, nes reikšminis veiksmažodis paneigiamas ne priešdėliais ar priesagomis, bet vartojant neigiamus žodelius *no*, *not* ir sutrumpintą jo formą *n't* (žr. 31–32 p.). Sintaksinio teigiamojo antoniminio pakeitimo atveju neigiamasis originalo kalbos sakinytis vertimo kalboje virsta teigiamuoju, pvz.:

Veiksmažodžių teigiamasis antoniminis pakeitimas

She did not remember the lout, nor the imprisoned soul... (J. London)   *Ji pamiršo ir negrabų berną, ir įkalintą sielą...* [MI 24]

He did not leave town... (J. Galsworthy)   *Jis tebegyveno mieste...* [FS 271]

...and found that Sherlock Holmes had not yet finished his breakfast. (A. C. Doyle)   *...ir pamačiau, kad Šerlokas Holmsas dar tebepusryčiauja.* [ŠH 24]

Toliau pateikiamuose pavyzdžiuose neigiamo tarinio vardinės dalies funkciją atliekantys anglų kalbos būdvardžiai į lietuvių kalbą išversti teigiamos formos būdvardžiais, pvz.:

<i>I'm afraid I'm <u>not</u> a very <u>good</u> host.</i> (F. S. Fitzgerald)	<i>Matyt, aš <u>prastas</u> šeimininkas.</i> [DG 48]
<i>So it wasn't too <u>bad</u> walking on Fifth Avenue.</i> (J. D. Salinger)	<i>Visai <u>smagu</u> vaikštinėti Penktąją Aveniu.</i> [RPB 205]
<i>...said he wasn't <u>dead</u>.</i> (I. Fleming)	<i>...patvirtino, kad jis <u>gyvas</u>.</i> [SMR 241]
<i>It was <u>not often</u> that she made crackling bread...</i> (H. Lee)	<i>Ji <u>retai</u> kepavo žagarėlius...</i> [NSG 36]
<i>Where he stood it was <u>not so light</u>...</i> (J. London)	<i>Ten, kur jis stovėjo, buvo <u>tamsu</u>...</i> [MI 47]
<i>"But it is <u>not good</u> taste."</i> (J. London)	<i>– Bet tai <u>blogas</u> skonis.</i> [MI 277]

Galimas ir su sintaksiniu neiginiu siejamų prieviksnių teigiamasis antoniminis pakeitimas, pvz.:

<i>"We <u>don't</u> know each other <u>very well</u>, Nick," she said suddenly.</i> "Even if we are cousins." (F. S. Fitzgerald)	<i>– Mudu, Nikai, nors ir giminaičiai, – staiga pasakė jinai, – bet <u>menkai pažįstame</u> vienas kitą.</i> [DG 21]
<i>...I <u>didn't</u> see Daisy very <u>often</u>.</i> (F. S. Fitzgerald)	<i>...mudvi su Deize <u>retai matydavomės</u>.</i> [DG 72]
<i>...I <u>didn't</u> know him <u>too well</u>.</i> (J. D. Salinger)	<i>...visai mažai jį <u>pažinau</u>.</i> [RPB 179]
<i>We <u>didn't</u> talk <u>too much</u> after that.</i> (J. D. Salinger)	<i>Paskui mes visai <u>mažai</u> <u>bekalbėjom</u>.</i> [RPB 66]
<i>"<u>No one</u> is <u>awake</u> yet." He looked at his watch.</i> (A. Shreve)	<i><u>Visi</u> dar <u>miega</u>, – pridūrė, dirstelėjęs į laikrodį.</i> [LŽ 21]

Sintaksinis neigiamasis antoniminis pakeitimas

Jei perfrazavus sakinį, t. y. teigiamąjį sakinį perdarius į neigiamąjį sakinį, sakinio propozicijos turinys nepasikeičia, taip pat turime sintaksinio antoniminio pakeitimo pavyzdį, plg.:

<i>And this world is ordered so that <u>money is necessary to happiness...</u></i> (J. London)	<i>O šis pasaulis taip sutvarkytas, kad <u>nėra jame laimės be pinigų...</u></i> [MI 154]
<i>"Why, <u>we'll have each other.</u>"</i> (J. London)	– Vis vien <i><u>nesiskirsime.</u></i> [MI 166]
<i>Martin ran out of money, and publishers' checks <u>were far away as ever.</u></i> (J. London)	<i>Martinus išleido visus pinigus, o čekiai iš redakcijų taip ir <u>nesirodė.</u></i> [MI 182]
<i>"She'll <u>be there all right.</u>"</i> (J. Joyce)	– Niekur ji <i><u>nedings.</u></i> [Dub 53]
<i>He <u>was then in his late fifties...</u></i> (E. Waugh)	<i>Jis tada dar <u>nebuvo sulaukęs šešiasdešimties...</u></i> [SjB 71]

Mūsų tekстыne nustatytas dar kitoks veiksmažodžių antoniminio pakeitimo tipas, būtent neigiamasis arba teigiamasis antoniminis pakeitimas apibūdinamojo (askriptyvinio) tipo sakiniuose su predikatyviniu būdvardžiu ir predikatyviniu daiktavardžiu, kuriuos sieja darybos santykis, todėl abiejų konstrukcijų reikšmės menkai tesiskiria (pvz., plg. *Jonas yra turtingas ir Jonas nėra / yra ne varguolis*). Taigi, antoniminį pakeitimą galima įžiūrėti ir šiuose vertimo pavyzdžiuose:

My father's quite wealthy, though.
(J. D. Salinger)

*Nors mano tėvas, tiesą sakant,
nėra varguolis. [RPB 115]*

*The younger of the two was a
stranger to me. (F. S. Fitzgerald)*

*Jaunesnioji buvo man
nepažįstama. [DG 17]*

Wilson was so sick...
(F. S. Fitzgerald)

Vilsonui buvo taip negera...
[DG 115]

Akivaizdu, kad tokio tipo transformacijos nėra privalomos, bet jas pasirinkę vertėjai neapsiriko – jų stilius daug išraiškingesnis, kalba sklandesnė, galų gale, pasirinktos priemonės originalesnės nei pažodinis vertimas. Dar originaliau mintį išreikšti antoniminiu frazeologizmu. Su jais atliekamos ir teigiamosios, ir neigiamosios perdaros, pvz.:

*The president was always
looking at him, steadily, and
with a great and baffling interest.*
(G. K. Chesterton)

*Prezidentas, nežinia kodėl labai
susidomėjęs, nenuleido nuo jo
akių. [ŽK BK 64] (akių nenuleisti
= įsispyrus žiūrėti)*

The boy watched him.
(C. McCarthy)

Berniukas nenuleido nuo jo akių.
[Ke 10]

He would be overjoyed.
(A. C. Doyle)

Jis netveria džiaugsmu.
[ŠH 51] (netverti džiaugsmu =
labai džiaugtis)

*"Your mother's in bed," said
James... (J. Galsworthy)*

*– Mama nesikelia iš lovos, – tarė
Džeimsas... [FS 89] (iš lovos
nesikelti = sirgti)*

'Your breath to cool your porridge.'
(J. Austen)

*„Neaušink burnos, nes neturėsi
kuo ataušinti košės“. [PP 31]*

<i>...her face was <u>dry</u>.</i> (A. Shreve)	<i>...jos veidu <u>nenuriedėjo nė viena ašarėlė</u>.</i> [LŽ 11]
<i>I had <u>no money</u>.</i> (J. Kerouac)	<i>Kišenėse <u>švilpavo vėjai</u>.</i> [Kel 43]
<i>...they <u>would not have raised a finger</u> to defend me.</i> (V. Swarup)	<i>...jie būtų <u>tūnoję sau kaip pelės po šluota</u>.</i> [GL 5]

Originalesnio antoniminio pakeitimo atvejams galima priskirti ir anglų kalbos sakinio remą sudarančios daiktavardinės frazės būdvardžio pakeitimą lietuvių kalbos antoniminio sudaiktavardėjusio įvardžiuotinio būdvardžio daugiskaitos kilmininku su prielinksniu *iš* (vartojamu išskirties santykiams reikšti), pridėdant neiginį *ne-*, pvz.:

<i>The driver was sort of a <u>wise guy</u>.</i> (J. D. Salinger)	<i>Šoferis buvo <u>ne iš kvailųjų</u>.</i> [RPB 67]
<i>The occasion indeed was a <u>melancholy one</u>...</i> (J. Galsworthy)	<i>Susirinkimo dingstis tikrai buvo <u>ne iš linksmyjų</u>...</i> [FS 175]
<i>It was clear that he thought that our night's work might be a <u>serious one</u>.</i> (A. C. Doyle)	<i>Buvo aišku, kad jis numatė šios nakties darbą būsiant <u>ne iš lengvųjų</u>.</i> [ŠH 152]

Lyginamieji sakiniai su būdvardžiais ir prieveiksmiais

Įvairių antoniminio pakeitimo ir neigiamosios arba teigiamosios perdaros variantų pasitaiko verčiant sakinius su kontrariniais antonimais. Didžiąją jų dalį sudaro laipsniuojamieji būdvardžiai

ir prieveiksmiai (žr., pvz., Yule 2003, 118), kurių priešpriešų nariai skiriasi nevienodu to paties semantinio požymio laipsniu, todėl ir anglų, ir lietuvių kalboje dažnai vartojami lyginamuosiuose sakiniuose (arba lyginamosiose konstrukcijose).

Anglų kalboje yra keletas lyginamųjų sakinių tipų: 1) sakiniai, kuriuose lyginami du lygiaverčiai dalykai, t. y. konstrukcija *as ... as* su nelyginamojo laipsnio būdvardžiais; 2) konstrukcija su postpoziciniu prieveiksmiu *enough*; 3) aukštesniojo laipsnio būdvardžių konstrukcija su modifikatoriumi *less*; 4) vadinamieji lūžio sakiniai (angl. *cleft clauses*) su aukščiausiojo laipsnio būdvardžiais ir prieveiksmiu *ever* ir kai kurie kiti, ne tokie ryškūs kaip išvardytieji atvejai. Verčiant tokius sakinius iš anglų kalbos į lietuvių, antoniminis pakeitimas ir sakinių neigiamoji arba teigiamoji perdara gali būti siejami su būdvardžių ir prieveiksmių laipsnio formų keitimu.

Lyginamosios konstrukcijos su nelyginamojo laipsnio būdvardžiais. Anglų kalbos lyginamąsias konstrukcijas „*as* + nelyginamojo laipsnio būdvardis (ar prieveiksmis) + *as*“, žyminčias ypatybės (ar jos laipsnio) tapatumą, linkstama keisti lietuvių kalbai labiau būdingomis prielinksnio *už* lyginamosiomis konstrukcijomis su atitinkamomis antoniminiais būdvardžiais (ar prieveiksmių) aukštesniojo laipsnio formomis, pvz.:

"She was as bad as he," said
Tinker. (W. M. Thackeray)

– Ji buvo ne geresnė už jį, –
pareiškė Tinker. [TM I 107]

"Your beer should be excellent if it
is as good as your geese," said he.
(A. C. Doyle)

Jūsų alus turėtų būti puikus, jei jis
ne prastesnis už jūsų žąsis, – tarė
jis. [ŠH 358]

<i>The little Wyoming town huddled around the cold blue waters of a lake was <u>as good as</u> anywhere else.</i> (N. Roberts)	<i>Mažas Vajomingo miestelis, nusidriekiantis palei šaltus mėlyno ežero vandenį, buvo <u>ne blogesnė</u> vieta <u>už</u> bet kurią kitą. [AE 9]</i>
<i>I shook my fists at Jip, who was <u>as frantic as</u> myself.</i> (Ch. Dickens)	<i>Aš grūmojau kumščiais Džipui, kuris buvo <u>ne mažiau pamišęs kaip</u> aš. [DK 456]</i>
<i>You know <u>as well as</u> I do...</i> (E. Waugh)	<i>Pats <u>ne blogiau</u> už mane žinai... [SjB 47]</i>
<i>Evidently it surprised her <u>as much as</u> it did me...</i> (F. S. Fitzgerald)	<i>Matyt, ji ir pati nustebė <u>ne mažiau</u> už mane... [DG 15]</i>

Beje, lietuvių kalbos antoniminio būdvardžio aukštesnysis laipsnis tokiais atvejais gali būti neigiamas nebūtinai neigiamąja dalelyte *ne*. Lietuvių kalboje sakiniui priešingą reikšmę (teigimui – neigimo, ir atvirkščiai – neigimui teigimo) gali suteikti sakiniuose be klausiamosios intonacijos vartojamos klausimo formavimo dalelytės (Valeckienė 1998, 192), pvz.:

<i>"By God!" he cried to himself, once; "I'm just <u>as good as</u> them ..."</i> (J. London)	<i>„Dievaži, – galvojo jis sau, – kuo aš <u>prastesnis</u> už juos.“ [MI 17]</i>
---	--

Taigi, pasakymą *kuo aš prastesnis už juos* suvokiame kaip pasakymą *aš ne prastesnis už juos* arba *aš nesu prastesnis už juos*, todėl šie sakiniai yra sinonimiški ir gali būti vartojami vietoje vienas kito.

Pasitaiko ir atvirkštinių atvejų, kai analogiškos lyginamosios konstrukcijos su sintaksiniu neiginiu verčiamos į lietuvių kalbą

pakeičiant originalo kalbos nelyginamojo laipsnio būdvardį ar prievoksmį vertimo kalbos aukštesniojo laipsnio antoniminiu būdvardžiu ar prievoksmiu be sintaksinio neiginio, pvz.:

Yet the beer seemed not so good as of yore. (J. London)   *Bet alus dabar atrodė prastesnis nei tada.* [MI 332]

It wasn't as cold as it was the day before... (J. D. Salinger)   *Buvo šilčiau negu vakar...* [RPB 123]

Antoniminis pakeitimas būdingas ir būdvardžių (arba prievoksmių) su juos modifikuojančiu postpoziciniu prievoksmiu **enough** (pakankamai) vertimams. Neigiamajame sakinyje jie keičiami antoniminiu vertimo kalbos būdvardžiu (arba prievoksmiu) su tikslinamąja dalelyte *per*, žyminčia ypatybės (arba jos laipsnio) perviršį teigiamajame sakinyje, pvz.:

Your love for him was not strong enough... (J. London)   *Jūsų meilė buvo per silpna...* [MI 366]

I did not love you well enough. (J. London)   *Aš per mažai jus mylėjau.* [MI 368]

All he needs is somebody to beat him up, and I ain't big enough. (H. Lee)   *– Nėra kas iškaršia jam kailį, štai ko jam reikia, o aš per mažą, nepajėgsiu.* [NSG 135]

This walk is not wide enough for our party. (J. Austen)   *– Šis takelis mūsų draugijai per siauras.* [PP 50]

Konstrukcijos su modifikatoriumi less. Antoniminių vertimų tekstyne didelę grupę pavyzdžių sudaro anglų kalbos laips-

niuojamieji būdvardžiai (arba prieveiksmiai) su modifikatoriumi **less**, žyminčiu mažesnę ypatybės kiekį (ar jos pasireiškimo laipsnį). Šį žodelį vertime pakeitus įvardžio *toks* arba dalelytės *taip* ir neiginio junginiu su nelyginamąja būdvardžio forma, išlaikoma originalo kalbos būdvardžio reikšmė, o vertėjai turi pasirinkimą, kurį modelį taikyti.

Tokie sakiniai gali būti verčiami dviem būdais: 1) aukštesniojo laipsnio antoniminiais lietuvių kalbos būdvardžiais (arba prieveiksmiais) ir 2) eksplicitiškai neigiamais žodžių junginiais su **ne + toks / taip + B_{NELYGINAMASIS}**. Pirmuoju atveju atliekamas aiškus antoniminis pakeitimas, pvz.:

...I began by making up my mind to leave the hotel, and take up my quarters in some less pretentious and less expensive domicile.

(A. C. Doyle)

The ordinary London growler is considerably less wide than a gentleman's brougham.

(A. C. Doyle)

Then the name of the living dead man was less frequently in their mouth... (W. M. Thackeray)

Her mind was less difficult to develop. (J. Austen)

...pirmiausia nutariau palikti viešbutį ir išsinuomoti butą mažiau pretenzingoje ir pigesnėje vietoje. [ŠH 12]

Paprastas Londono kebas kur kas siauresnis negu kokio džentelmeno fajetonas. [ŠH 130]

Vėliau vis rečiau beminėjo gyvojo numirėlio vardą... [TM II 184]

Ją suprasti buvo kur kas lengviau. [PP 7]

Antruoju atveju vertimo kalboje atliekama anglų kalbos laipsniuojamųjų būdvardžių ir prieveiksmių su modifikatoriumi

less perdara į eksplicitiškai neigiamą žodžių junginį, kuris taip pat rodo prieštaravimą teigiamai reikšmei, pvz.:

<i>The tall old roofs and gables looked less picturesque all of a sudden.</i> (W. M. Thackeray)	<i>Aukšti seni stogai ir bokšteliai staiga pasidarė nebe tokie gražūs...</i> [TM I 437]
<i>...her friend was less cruel...</i> (W. M. Thackeray)	<i>...jos globėja ne tokia žiauri...</i> [TM I 523]
<i>I lived at West Egg, the – well, the less fashionable of the two...</i> (F. S. Fitzgerald)	<i>Aš apsigyvenau Vest Ege, ne tokiamė... na, prašmatniame, kaip Ist Egas...</i> [DG 11]
<i>Amelia's attendant was much less selfishly disposed.</i> (W. M. Thackeray)	<i>Emilijos tarnaitė buvo toli gražu ne taip egoistiškai nusiteikusi.</i> [TM I 469]
<i>But he luffed the boat less delicately...</i> (J. London)	<i>Bet jis buriavo jau ne taip rūpestingai...</i> [MI 161]

Lūžio sakinių vertimas. Dar vieną grupę lyginamųjų sakinių sudaro sakiniai, kuriais norima ką nors ypač pabrėžti. Anglų kalbos gramatikose jie vadinami *lūžio sakiniiais* (angl. *cleft clauses*), Vitas Labutis siūlo juos vadinti *sakiniiais atskilėliais* (2008, 8). Šiems sakiniams būdinga tai, kad vientisinis sakinytis padalijamas į dvi dalis: vienoje kuris nors sakinio elementas perkeliamas iš jam įprastos pozicijos į atskirą sakinio dalį ir taip labiau pabrėžiamas, išskiriamas iš kitų.

Anglų kalboje dažniausiai sutinkama lūžio konstrukcija su **it** (**it**-cleft), kuria pabrėžiamas sakinio veiksnys arba papildinys, kartais – prielinksninė frazė (Ward et al. 2002, 1418), pvz.: *It was Mary who fed the few hens and looked for their eggs...* arba *It turns*

out it was Nick that Stan saw at the party... Tokius sakinius galime nesunkiai paversti vientisiniais *Mary fed the few hens and looked for their eggs...*, *Stan saw Nick at the party...*, bet jų tikslas kitoks – ne tik perteikti naują informaciją, bet ir ją pabrėžti.

Anglų kalbos gramatikose nurodoma, kad lūžio konstrukcijos su aukščiausiojo laipsnio būdvardžiais yra glaudžiai susijusios su neiginiais, pvz., sakiny *It was the biggest fish I had ever seen* reiškia *I had never before seen a bigger fish* (Pullum, Huddleston 2002, 838). Analogiška neigiamoji sakinio perdara keičiant aukščiausiojo laipsnio būdvardį aukštesniojo laipsnio būdvardžiu pasitaiko ir verčiant tokio tipo sakinius į lietuvių kalbą. Tuomet neigiamuose pasakymuose aukštesniojo laipsnio būdvardžių reikšmė prilygsta aukščiausiojo laipsnio reikšmei (DLKG 2006,172), pvz.:

It was the phoniest conversation you ever heard in your life. (J. D. Salinger)   *Pamaiviškesnio pokalbio kaip gyvas nesu girdėjęs.* [RPB 135]

...she is one of the most charming young ladies I ever met... (A. C. Doyle)   *Nesu matęs žavesnės panelės...* [ŠH 54]

...she was absolutely and finally the most beautiful girl Dean and I ever saw in all our lives. (J. Kerouac)   *...gražesnės, nuostabesnės merginos mudu su Dinu kaip gyvi nebuvom matę.* [Kel 175]

...it was the most beautiful thing I ever seen. (J. London)   *...nieko gražesnio nesu matęs.* [MI 57]

He was the most boring guy I ever listened to. (J. D. Salinger)   *Kaip gyvas nebuvo matęs nuobodesnio kadro.* [RPG 145]

Vertimo kalboje daug dažnesnė konstrukcijos su aukščiausiojo laipsnio būdvardžiu neigiamoji perdara į konstrukciją su neįginamosios būdvardžio formos ir su ja suderinto įvardžio *toks* junginiu, pvz.:

Yes, she was lovely to look at – one of the loveliest creatures, Lord Henry thought, that he had ever seen. (O. Wilde)

Taip, iš tiesų ji buvo daili pažiūrėti, net lordas Henris pagalvojo, kad tokios dailios merginos jam nebuvo tekę matyti. [DGP 78]

...that was the coldest night in his memory... (H. Lee)

...tokios šaltos nakties jis neprisimena... [NSG 82]

It was the most preposterous position in which I ever found myself in my life... (A. C. Doyle)

Tokioj kvailoj padėty kaip gyvas dar nebuvau atsidūręs... [ŠH 274]

Winter came and it was the coldest anyone on the Front could remember. (N. Evans)

Atėjo žiema, tokios šaltos niekas Uolinių kalnų papėdėje neprisiminė. [AU 101]

It was the most beautiful thing that Agnes had ever seen. (J. Deveraux)

Tokio gražaus daikto Agnesė dar gyvenime nebuvo mačiusi. [PAG 6]

This was the nearest I had ever been to her... (H. Lee)

Aš dar niekad nebuvau priėjusi taip arti prie jos... [NSG 128]

Šiuose pavyzdžiuose aukščiausiojo laipsnio būdvardis keičiamas į įvardį **toks** + **B**_{NELYGINAMASIS}, pvz.: *toks gražus (daiktas), tokia šalta (naktis), tokia kvaila (padėtis)* ir kt. Parodomasis įvardis *toks* pabrėžia daikto ypatybę, o kartu vartojamas veiksmožodis rodo „iš ankstesnio veiksmo kilusią rezultatinę būseną, trunkančią tam tikru dabarties, praeities ar ateities momentu“ (DLKG 2006,

300). Neigiama veiksmožodžio forma ir atliktiniai laikai rodo, kad iki tam tikro laiko momento tai dar nebuvo įvykę. Tad teigiamuosius anglų kalbos sakinius su aukščiausiojo laipsnio būdvardžio konstrukcijomis ir prieveksmiu *ever* verčiant modeliu **toks** + **B**_{NELYGINAMASIS} + **ne** + **V** išlaikoma tokia pati prasmė (plg. Kizalaitė 2011, 30).

Žinoma, įmanomas ir kitas vertimo variantas, kuriam tokios perdaros nereikia. Juo sukuriamas dar vienas sintaksinis sinonimas, pvz.:

*He was also the most decent,
generous man Mitchell had ever
met.* (J. McNaught)

*Jis taip pat buvo pats padoriausias,
pats dosniausias Mitčelo kada nors
sutiktas žmogus.* [LeP204]

Pažodinis vertimas galimas ir su pažyminio sakiniu, plg.:

*He was also the most decent,
generous man Mitchell had ever
met.* (J. McNaught)

⁷**Be to, jis buvo pats padoriausias,
pats dosniausias žmogus, kokį
Mitčelui kada nors teko sutikti.*

Taigi, versdami lyginamuosius anglų kalbos sakinius vertėjai turi ne vieną galimybę, bet nagrinėjamų pavyzdžių skaičius rodo, kad antoniminis pakeitimas ir neigiamoji arba teigiamoji perdara yra natūralesni, vertimo kalbai labiau būdingi raiškos būdai.

Dar reikėtų paminėti savotišką antoniminio vertimo atmainą, kai kartu su konstrukcijos „ženklų“ keičiasi kiekybė ir kokybė žyminčių kontrastingos reikšmės žodžių laipsnis, pvz.:

⁷ * Vertimas autorės.

That was all there was on that page. (J. D. Salinger)

That's all I could think of.
(J. D. Salinger)

"They were the only books I had."
(H. Lee)

We were the only ones in the can, because everybody was still down at the game. (J. D. Salinger)

Daugiau tam puslapy nieko nebuvo. [RPB 168]

Nieko geresnio nesugalvojau.
[RPB 103]

– Kitokių knygų neturėjau.
[NSG 147]

Prausykloj, be mūsų, – nė gyvos dvasios, nes visas korpusas tebesėdėjo futbole. [RPB 33]

Emfatinė laiko konstrukcija su *until*

Antoniminis vertimas neretai praverčia, kai į lietuvių kalbą reikia versti anglų kalbos konstrukcijos *not <...> till (until)* sakinius. Viena vertus, jie panašūs į lyginamuosius lūžio sakinius, nes labai pabrėžia laiko momentą, kuriuo įvyko kitoje sakinio dalyje nusakomas veiksmas, kita vertus, į lietuvių kalbą šie neigiamieji sakiniai verčiami taikant teigiamąjį perdarą. Žodelis *tik* atlieka pabrėžiamąją funkciją, o laiko aplinkybė reiškiamą žodžiu (žodžių junginiu) arba laiko sakiniu, pvz.:

It was not until he had reached his own room and was tying his necktie that he became aware of a sound that lingered unpleasantly in his ears. (J. London)

Ir tik savo kambarėlyje rišdamasis kaklaraištį suvokė žodžius, kurie nesmagiai tebeskambėjo ausyse.
[MI 94]

...it was not until one reached the sixth grade that one learned anything of value. (H. Lee)

...tik tada, kai pasieki šeštąją klasę, gali išmokti kai ko vertingo. [NSG 71]

...it was not until many years later that I realized he wanted me to hear every word he said. (H. Lee)

...tik po daugelio metų supratau – jis norėjo, kad aš išgirsčiau viską, ką jis tą vakarą sakė. [NSG 107]

It wasn't until then that I connected this Gatsby with the officer in her white car. (F. S. Fitzgerald)

Tik tada supratau, kad Getsbis yra tas karininkas, su kuriuo ji sėdėjo tuomet baltajame automobiliuke. [DG 74]

...and it was not until just before dinner that he appeared to greet me. (E. Waugh)

...ir jis pats manęs pasveikinti pasirodė tik prieš vakarienę. [SjB 71]

It was not until she climbed to the second floor that she thought of turning the handle of a door. (F. Hodgson Burnett)

Tik užlipusi į trečią aukštą ji sugalvojo paspausti durų ranką. [PS 62]

It wasn't till mid-morning that Mrs Dade found the kids weren't there. (R. Rendell)

Ir tik gerokai įdienojus ponia Deid apsižiūrėjo, kad vaikų nėra. [VG 24]

Ši konstrukcija antoniminių vertimų tekstyne užima tarpinę padėtį tarp emfatinių lūžio sakinių ir tikrųjų laiko sakinių, kuriuos verčiant taip pat būtinos arba pasirenkamos neigiamosios ir teigiamosios perdaros.

Prijungiamieji laiko sakiniai

Prijungiamaisiais laiko sakiniiais modifikuojamas pagrindinio sakinio predikatas: jais tikslinamos veiksmo realizacijos aplinky-

bės – pagrindinio ir šalutinio sakinio (dėmens) veiksmų vienalaikiškumo ar sekos santykis (Pajėdienė 2004, 54). Anglų kalbos šalutiniai laiko sakiniai dažnai vartojami su prielinksniais *until* (iki) ir *before* (prieš), žyminčiais veiksmais ar reiškinius, kurie laiko atžvilgiu riboja pagrindinio sakinio veiksmą. Į lietuvių kalbą šie sakiniai taip pat verčiami šalutiniu laiko sakiniu su jungtukais *kol, iki, ligi, vos*.

Prijungiamųjų laiko sakinių šalutinis dėmuo su lietuvių kalbos eigos veiksmo veiksmažodžiu žymi veiksmą, kuriuo apribojamas pagrindinio dėmens veiksmas visu trukmės laiku (pvz., *Kol mama ruošė užkąsti, jis daužė į suolą pypke ir užsirūkė*), o šalutinis dėmuo su įvykio veiksmo reikšmės veiksmažodžiu nurodo pagrindinio dėmens veiksmo trukmės ribą (pvz., *Žvirblis su pele sėdėjo prie savo lauko, kol anapus šilų patekėjo mėnulis*) (DLKG 2006, 682–3). Šiuose šalutiniuose sakiniuose gali būti vartojamas ir neiginys *ne-*, ypač su įvykio veiksmo rezultatinės reikšmės veiksmažodžiais, bet predikato jis nepaneigia (pvz., *Bėk, kol neatsitiko bėda*), o tik žymi pagrindinio dėmens veiksmo ribą (Pajėdienė 2004, 49).

Lietuvių kalbos sakiniai, kurių šalutinio dėmens tarinys yra eigos veiksmo veiksmažodis, turi vienalaikiškumo reikšmę: „Vienalaikiškumo reikšmės sakiniuose su *kol* šalutinio dėmens tariniu neretai eina veiksmažodis su neiginiu *ne-*. Tokie sakiniai rodo, jog pagrindinio dėmens veiksmas vyksta ar įvyksta tuo metu, kai nevyksta šalutinio dėmens veiksmas“ (pvz., *Reikia namo skubėti, kol nelyja*) (DLKG 2006, 682). Anglų kalbos prijungiamuosiuose laiko sakiniuose vartojami jungtukai *before* ir *until (till)* žymi veiksmo pradžios arba pabaigos momentą, bet

ne tąsą. Dėl šio prieštaravimo eigos veiksmo veiksmožodžiai su šiais jungtukais nevartojami. Antoniminis pakeitimas ir neigiamoji arba teigiamoji sakinio perdara būdinga tik verčiant sakinius su įvykio veiksmo veiksmožodžiais.

Laiko sakiniai su įvykio veiksmo veiksmožodžiais: neigiamoji perdara

Lietuvių kalbos prijungiamuosiuose laiko sakiniuose neiginys su šalutinio dėmens įvykio veiksmo veiksmožodžiu vartojamas tik tada, kai norima pabrėžti, jog šalutinio dėmens veiksmas nevyksta pagrindinio dėmens veiksmo metu (DLKG 2006, 683). Anglų kalboje šie sakiniai yra teigiamieji, o jungtukas *until (till)* teigiamuosiuose sakiniuose žymi veiksmo pabaigos ribą, todėl visi šalutiniame sakinyje pavartoti įvykio veiksmo veiksmožodžiai reiškia momentą, kada pasibaigė pagrindinio dėmens veiksmas. Verčiant į lietuvių kalbą šalutiniame sakinyje atsiranda neiginys, t. y. prireikia šalutinio dėmens neigiamosios perdaros. Šiuose sakiniuose taikoma vertimo formulė **kol + ne + V**, kur **V** yra įvykio veiksmo rezultatinės reikšmės veiksmožodis. Neigiamoji tokio veiksmožodžio forma predikato reikšmės nepaneigia, pvz.:

...I slept until Mom called us.
(C. McCullough)

Miegojau, kol mūsų nepašaukė mama. [UA 227]

I mean how do you know what you're going to do till you do it?
(J. D. Salinger)

Iš kur gali žmogus žinot, ką tu darysi, kol dar nedarei? [RPB 221]

<i>Nobody leaves here till we <u>have ten</u> dollars.</i> (H. Lee)	<i>Niekas iš čia neišeis, kol <u>nesurinksime</u> dešimties dolerių.</i> [NSG 144]
<i>"We can't talk until your lawyer's here."</i> (A. Hailey)	<i>– Mes negalim kalbėti, kol čia <u>nėra</u> jūsų advokato.</i> [De 343]
<i>"Don't sleep much, and never until my son <u>comes</u> home," Ruth said ...</i> (C. McCullough)	<i>– Kad nedaug ir miegu, niekad neinu gult, kol <u>negrižta</u> sūnus, – pasakė Rut... [UA 175]</i>
<i>Carmine ... said nothing more until Patrick had <u>swallowed</u> a good half of his drink and the color <u>began to return</u> to his fresh face.</i> (C. McCullough)	<i>Karmainas <...> daugiau neištarė nė žodžio tol, kol Patrikas <u>nenurijo</u> didesnės dalies savo gėrimo ir jo išblyškęs veidas <u>neatgavo</u> spalvos.</i> [UA 90]

Verčiamų laiko prijungiamųjų sakinių išskirtinė ypatybė yra dėmenų tariniais einančių veiksmažodžių laikų derinimas, pvz.:

<i>And a great resolve surged into his will to the effect that he would not leave the office <u>until</u> he got his money.</i> (J. London)	<i>Ir Martinas nusprendė neišeiti iš redakcijos tol, kol <u>negaus</u> pinigų.</i> [MI 272]
<i>He would not give way <u>till</u> he saw young Bosinney with an income of his own.</i> (J. Galsworthy)	<i>Ne, jis nenusileis tol, kol <u>neįsitikins</u>, kad Bosinis turi savo pajamų.</i> [S 37]
<i><u>Till</u> I knew you, Eliza, no creature had loved me...</i> (H. Beecher Stowe)	<i><u>Kol</u> tavęs nepažinojau, Eliza, manęs niekas nemylėjo...</i> [DTT 167]
<i>Can't sleep until <u>he's in</u>.</i> (C. McCullough)	<i>Neužmiegu, kol <u>nepareina</u>.</i> [UA 175]

*I didn't want to go home or
anything till they got it and
thoroughly digested it and all.*
(J. D. Salinger)

*Nenorėjau grįžti namo, kol jie
nebus gavę ir suvirškinę žinios.*
[RPB 59]

Dar vieną grupę prijungiamųjų laiko sakinių sudaro sakiniai su jungtuku *before*. Kartu su neigiamuoju veiksmažodžiu *not* <...> *before* reiškia tą patį, ką ir *not* <...> *until*, todėl kai kuriais atvejais jie net gali vienas kitą pakeisti (plg. *I never go to bed until my son comes home* / *I never go to bed before my son comes home* = *Neinu gulti, kol sūnus negrižta*; *Until I met you, nobody loved me* / *Nobody loved me before I met you* = *Niekas manęs nemylėjo, kol sutikau tave*), bet yra ir skirtybių.

Laiko prijungiamieji sakiniai su jungtuku *before*

Anglų kalboje jungtukas *before* paprastai vartojamas su būtojo laiko veiksmažodžiu, kuriuo išreikštas veiksmas a) įvyko anksčiau tam tikro laiko, įvykio ar veiksmo, ir b) nusako laikotarpį iki kokio nors įvykio. Pajėdienė, apibūdindama lietuviškus laiko sakinius, rašo, kad „sakiniai su neigiamo krūvio būtojo laiko veiksmažodžiu vartojami nefaktyviam – ateityje vykšančiam – veiksmui žymėti. Šiuose sakiniuose dar neįvykusio veiksmo situacija vertinama ir kaip laiko riba, ir kaip poreikio, raginimo priežastis“ (Pajėdienė 2009). Lietuvių kalboje šių sakinių šalutinio dėmens pagrindu tampa tik su neiginiu galinti būti

vartojama būtojo laiko veiksmožodžio forma, kuri nurodo dar neįvykusį, vadinasi, ateities veiksmą (plg. Pajėdienė 2009). Taigi šiuo atveju anglų kalbos šalutiniuose laiko sakiniuose esančių teigiamosios formos tarinių keitimą į neigiamosios formos taričius lietuvių kalbos šalutiniuose sakiniuose su jungtukais *kol* ir *kai* nulemia lietuvių kalbos gramatika.

Anglų kalbos prijungiamieji laiko sakiniai su jungtuku *before* į lietuvių kalbą gali būti verčiami keliais būdais. Vienas iš taikomų modelių – **kol (kai) + ne + V_{BŪTASIS}**. Būtent šis modelis suartina *before* ir *until* prijungiamuosius laiko sakinius. Visais atvejais prireikia neigiamosios perdaros, pvz.:

The misery of that house began many years before Jem and I were born. (H. Lee)   *Tų namų neganda prasidėjo seniai, kai pasaulyje dar nebuvo nei Džemio, nei manęs.* [NSG 13]

...before the clock wound down she was in the room pushing Jem and me out of it. (H. Lee)   *...laikrodis dar buvo nenutilęs, kai ji atbėgo į kambarį ir išgrūdo mus lauk.* [NSG 129]

He arrived before she was ready. (W. S. Maugham)   *Tomas atvyko, kai ji dar nebuvo pasiruošusi.* [Tea 171]

"Get some more ice and mineral water, Myrtle, before everybody goes to sleep." (F. S. Fitzgerald)   *– Mirtle, parūpink daugiau ledo ir mineralinio vandens, kol dar visi neužsnūdo.* [DG 33]

We must go quickly before my sister gets back. (E. Waugh)   *Reikia paskubėti, kol negrižo mano sesuo.* [SjB 43]

"Now go away before I change my mind." (J. McNaught)   *– O dabar išeiik, kol aš nepersigalvoju.* [LeP 101]

Tokiuose lietuvių kalbos sudėtiniuose sakiniuose laiko sakiniai su neigiamąjo krūvio būtojo laiko veiksmažodžiu vartojami nefaktyviam – ateityje įvyksiančiam – veiksmui žymėti (Pajėdienė 2009).

Šalutinius laiko sakinius įprasta versti vartojant neigiamąjį padalyvį *nespėjus* arba būtojo kartinio laiko veiksmažodį *nespėjo*, kuris dėl savo semantikos (atlikti *kokį nors veiksmą prieš kitą veiksmą*) gali pakeisti junginį *kol ne...* Taigi, šalutiniuose sakiniuose jis žymi *kokį nors veiksmą*, kuris turėjo būti atliktas prieš kitą veiksmą. Tačiau šiuo atveju padalyvis arba veiksmažodis yra neigiamieji, todėl žodžiu *spėti* paneigiamas kažkio veiksmo atlikimas apskritai. Tokios neigiamosios perdaros modelis būtų toks: **ne** + V_{ASMENUOJAMOJI FORMA} + V_{BENDRATIS} arba **ne** + V_{NEASMENUOJAMOJI FORMA} + V_{BENDRATIS}, pvz.:

We had not gone five paces before he made me stop again. (H. Lee)   *Nespėjome nueiti penkis žingsnius, ir vėl jis mane sustabdė.* [NSG 303]

But before he had opened his wings, a third drop fell... (O. Wilde)   *Bet dar nespėjo išskėsti sparnų, nukrito trečias lašas...* [LP 72]

Before I could muster a word, a woman in the back row jumped to her feet. (M. A. Shaffer, A. Barrows)   *Man nespėjus išlėmėti nė žodelio, iš paskutinės eilės pašoko moteris.* [GLD 23]

Šios perdaros dar sudėtingesnės nei ankstesniuose pavyzdžiuose, nes verčiant šiuos sakinius ne tik vartojamos neigiamosios perdaros, bet ir originalo teksto prijungiamieji laiko saki-

niai vertimo tekste virsta sujungiamaisias sakiniais (žr. Pažūsis 2013).

Trečiasis prijungiamųjų laiko sakinių vertimo būdas – padalyvio konstrukcijų vartojimas be jokių jungtukų pagal modelį **ne + V_{PADALYVIS}** PVZ.:

<i>Just <u>before</u> I <u>reached</u> the hedge I remembered something and turned around.</i> (F. S. Fitzgerald)	<i><u>Nepriėjęs</u> gyvatvorės, kažką prisiminiau ir atsigrėžiau.</i> [DG 141]
<i><u>Before reaching</u> Wistaria Avenue he removed old Jolyon's letter from his pocket...</i> (J. Galsworthy)	<i><u>Nepriėjęs</u> Glicinijų gatvės, jis išsitraukė iš kišenės senojo Džoliono laišką...</i> [FS 238]
<i>He left his seat <u>before</u> the curtain <u>went down</u> on the last act...</i> (J. London)	<i>Jis atsistojo dar <u>nenusileidus</u> paskutinio veiksmo uždangai...</i> [MI 46]
<i>Mrs. Sowerby was laughing a low comfortable laugh long before he had finished his last sentence.</i> (F. Hodgson Burnett)	<i>Ponia Sojeriu tyliai ir maloniai juokėsi, dar jam <u>nė nepabaigus</u> paskutinio sakinio.</i> [PS 283]
<i>He was tired, and <u>before</u> he had finished his cigar he fell asleep.</i> (J. Galsworthy)	<i>Senasis Džolionas buvo pavargęs ir užsnūdo, <u>nespėjęs</u> surūkyti cigaro.</i> [FS 35]

Apibendrinant galima pasakyti, kad anglų kalbos prijungiamąjį laiko sakinį su jungtuku *before* pasirinkus versti veiksmožio asmenuojamąja forma arba padalyviu, tarinys lietuviškame sakinyje turi būti neigiamosios formos kaip ir tais atvejais, kai tokius sakinius pasirenkama versti su jungtukais *kol* ir *kai*. Visais atvejais prireikia neigiamosios perdaros.

Teigiamoji perdara sakiniuose su jungtuku *until (till)*

Šalutinio dėmens veiksmažodis gali būti verčiamas ir teigiamosios formos veiksmažodžiu. Tada kalbame apie teigiamąją laiko sakinių perdarą. Tuomet lietuvių kalbos sakinyje neiginio nebelineka, vartojama teigiamoji perdara, o jungtukas *until (till)* verčiamas jungtuku *kai*, pvz.:

*The boys did not come back
till luncheon was nearly ready.*
(W. S. Maugham)

*Berniukai sugrįžo tik tuomet, kai
priešpiečiai buvo beveik paruošti.*
[Tea 117]

*Mr. Gardiner did not write again
till he had received an answer from
Colonel Forster... (J. Austen)*

*Ponas Gardineris parašė tik
tuomet, kai sulaukė atsakymo nuo
pulkininko Forsterio...*
[PP 316]

*'Alexandra, Calpurnia's not leaving
this house until she wants to.'*
(H. Lee)

*– Aleksandra, Kelpurnija išeis iš
mano namų tada, kai pati panorės.*
[NSG 160]

Šiuose sakiniuose pagrindinio dėmens veiksmažodžio įvykio veiksmo reikšmę dar labiau pabrėžia atliepiamieji žodeliai *tik tuomet*, kurie, pavartoti kartu su jungtuku *kai*, aiškiai parodo, kad šalutinio dėmens veiksmas įvyko anksčiau už pagrindinio dėmens veiksmą.

Anglų kalboje aktyvaus veiksmo, arba dinaminis, pagrindinio dėmens veiksmažodis dažnai vartojamas su neiginiu, kai veiksmo laikas modifikuojamas jungtuku *until* ir jo variantu *till*, pvz.: *He didn't start to read until he was ten years old.* Šį sakinį į lietuvių

kalbą galima išversti dviem būdais, teigiamu ir neigiamu: *Skaityti jis išmoko tik dešimties* ir *Iki dešimties skaityti jis nemokėjo*. *Until* su neiginiu vartojamas siekiant pabrėžti laiko tarpsnį, nuo kurio veikia tvirtinimas. Kadangi *till* (*until*) riboja neiginio poveikį veiksmoždziui laiko atžvilgiu (veiksmas nevyksta iki tam tikro laiko ar įvykio), tai panaikinus šį apribojimą (t. y. atmetus *till* ir tiesioginius lietuvių kalbos atitikmenis *iki, ligi, (pa)kol*) ir nurodžius neigiamą ar tolesnę – kontrastingą – laiko frazę (kartais pabrėžiant jąrieveksmiu *tik*) verčiant galimą angliško neigiamojo sakinio antoniminė teigiamoji perdara (sintaksinis antoniminis pakeitimas), pvz.:

They did not return home till nine o'clock... (O. Wilde)

Namo grįžo tik apie devintą valandą... [KV 79]

...he didn't get in till one o'clock in the morning, last night.
(J. D. Salinger)

...jis parsirado tik vakar pirmą valandą nakties. [AGD 23]

"I'm sick, very sick," he said with a despairing gesture. "How sick I did not know till now." (J. London)

– Aš sergu, labai sergu, – tarė jis beviltiškai skėstelėjęs rankas. – Ir pats tik dabar pajutau, kaip smarkiai sergu. [MI 369]

...the real racial turmoil wouldn't explode until spring.
(C. McCullough)

...tikri rasiniai neramumai prasiverš tik pavasarį. [UA 243]

Julia did not awake till after eleven. (W. S. Maugham)

Džulija atsibudo jau po vienuolikos. [Tea 132]

Taigi, pateiktuose pavyzdžiuose anglų kalbos vientisiniai neigiamieji sakiniai yra išversti su teigiamąja perdara. Neigiamuosiuo-

se sakiniuose pavartotas jungtukas *till* reiškia veiksmo pradžios ribą (plg. Downing, Locke 2006, 552), o kontrastingomis laiko aplinkybėmis (plg. *till spring* (pavasari), *till after eleven* (po vienuoliktos), *till one o'clock* (iki pirmos) arba kitomis kalbos priemonėmis pabrėžiama, kad pagrindinis veiksmas įvyko tik pasibaigus šalutiniam veiksmui.

Neigiamoji perdara į neigimo reikšmės neturinčius lietuvių kalbos sakinius

Lietuvių kalboje neigiamoji tarinio sakiniai ne visada yra neigiamieji. Tam tikros sandaros sakiniuose, kuriuose vienoje kalboje vartojamas teigiamosios formos tarinys, kitoje kalboje galimas arba būtinas neigiamosios formos tarinys, bet dėl to sakinys netampa neigiamuoju. Galima išskirti bent keletą grupių tokių anglų kalbos sakinių, kuriuos verčiant į lietuvių kalbą teigiamosios formos tarinys pakeičiamas neigiamosios formos tariniu be didesnio reikšmės skirtumo. Pirmiausia tai šaukiamieji, patikrinamieji klausiamieji, klausiamojo turinio šalutiniai sakiniai ir prijungiamieji laiko sakiniai. Toliau kiekvieną jų ir aptarsime.

Šaukiamieji sakiniai

Šaukiamieji sakiniai arba jais paverčiami apibendrinamosios reikšmės tiesioginiai sakiniai, originalo kalboje turintys teigiamosios formos tarinį, gali būti verčiami į lietuvių kalbą neigia-

mosios formos tariniu be didesnio reikšmės pakitimo, sudarant retorinius klausimus su klausiamaisiais įvardžiais (*kas, ko, kam* ir t. t.) arba klausiamaisiais prievoksmiais (*kur, kaip, kodėl*). Tokia galimybė atsiranda dėl to, kad retorinių klausimų neiginys neturi neigimo reikšmės (Valiulytė 2001, 7), kaip ir kai kurie klausiamieji-santykiniai įvardžiai sakiniuose be klausiamosios intonacijos, arba savo tiesioginės reikšmės. Jais tiesiog pabrėžiamas gausumas. Pavyzdžiui, su įvardžiu *koks* teigiamuosiuose sakiniuose reiškiamas neigimas, o neigiamuosiuose – teigimas to, apie ką turėtų būti klausama. Tokio sakinio modelis būtų toks: ***kokių tik + N + neigimas = visokių + N + teigimas***. Pavyzdžiui:

He has been accused of many faults at different times...
(J. Austen)

Kokiomis ydomis jis tik nėra kaltinamas, bet dėl šios abejoti netenka. [PP 344]

What queer things men would swear for the sake of women!
(J. Galsworthy)

Ko tik įsimylėję neprisiekia moterims! [FS 130]

He had sinus trouble and he couldn't breathe too hot when he was asleep. That guy had just about everything. Sinus trouble, pimples, lousy teeth, halitosis, crumby fingernails. (J. D. Salinger)

Jis turėjo sinusitą ir miegodamas negalėdavo kaip reikiant kvėpuoti. Ir apskritai kokių tiktai bėdų jis neturėjo! Nosis užakus, snukis spuoguotas, dantys išgedę, iš burnos dvokia, nagai trupa...
[RPB 46]

The rumours that have flown around! (J. K. Rowling)

Kokių tik gandų neprisiklausiau!
[HPNP 275]

Šiuose pavyzdžiuose anglų kalbos teigiamojo tarinio sakiniai verčiami lietuviškais retoriniais klausimais su neigiamuoju tariniu, tačiau dėl neigiamosios perdaros sakinio prasmė nesikeičia. Pavyzdžiui, *Kokiomis ydomis jis tik nėra kaltinamas!* (= *jis kaltinamas įvairiausiomis ydomis*); *Kokių tiktai bėdų jis neturėjo!* (= *Turėjo visokių bėdų*), *Kokių gandy tik neprisiklausiau!* (= *Prisiklausiau įvairiausių gandy*) (plg. Kizalaitė 2011, 51).

Patikrinamieji klausiamieji sakiniai

Patikrinamieji klausiamieji sakiniai būdingi dialoginei kalbai. Jais siekiama sužinoti, išsiaiškinti klausiamo dalyko tikrumą, reiškiamas spėjimas ar abejojimas. Dažniausiai jie sudaromi su klausimosiomis arba abejojamosiomis dalelytėmis *ar, argi, bene, gal, kažin, negi, nejaugi* ir pan., bet gali ir neturėti klausiamųjų žodžių. Nuo tiesioginių klausimų jie skiriasi intonacija ir kartais žodžių tvarka. Šie sakiniai turi aiškią klausiamąją reikšmę, į juos galima atsakyti dvejopai – *taip* arba *ne*; lietuvių kalboje jie gali turėti teigiamąjį ar neigiamąjį tarinį be didesnio reikšmės skirtumo – teigiamosios ar neigiamosios formos pasirinkimas beveik nesusijęs su laukiamo atsakymo forma. Pragmatiniu požiūriu kartais teigiama, kad lietuvių kalboje klausimas su neiginiu esti mandagesnis (DLKG 2006, 578). Todėl ir vertėjas turi pasirinkimą, kokia forma – teigiamąja ar neigiamąja – išversti tokį klausiamąjį anglų kalbos sakinį, kurio tarinys teigiamas. Surinkti pavyzdžiai rodo, kad teigiamojo tarinio vertimas neigiamuoju yra labai dažnas vertėjų pasirinkimas, pvz.:

- 'Is Jem awake yet?'* (H. Lee) – *Džemis dar neatsibudo?*
[NSG 325]
- "Are you in love with me?" she said* – *Ar tik tu neįsimylėjai manęs? –*
low in my ear... – *sušnibždėjo ji man į ausį.* [DG 81]
(F. S. Fitzgerald)
- "Did you notice anything different* – *Ar nepastebėjote nieko neįprasta,*
about the place where you parked – *kai statėte automobilį?* [UA 181]
your car?" (C. McCullough)
- "Is there any hope?" he asked.* – *Nejaugi nėra vilties? – paklausė*
(A. Huxley) – *jis.* [PNP 182]
- "Say, Mr. Backman, are you* – *Sakykite, pone Bekmenai, jūs*
hungry?" (J. Grisham) – *nealkanas?* [B 24]

Kartais pasitaiko ir atvirkštinė transformacija: anglų kalbos patikrinamojo klausiamojo sakinio neigiamosios formos tarinys lietuviškame vertime be didesnio reikšmės skirtumo pakeičiamas teigiamosios formos tariniu. Jiems būdinga tai, kad teigiamosios formos tarinio patikrinamaisiais klausiamaisiais sakiniiais dažnai išreiškiamas spėjimas, t. y. klausiamajai dalelytei einant šalia neiginio sakiny s įgauna spėjimo atspalvį, plg. *Ar grįši šiandien? Ar negrįši šiandien?* (DLKG 2006, 558), pvz.:

- ...didn't you hear the commotion?* – *...Girdėjote, kas čia atsitiko?*
(H. Lee) [NSG 65]
- "You did not come here in* – *Ar jūs atvykote čia su kebu? –*
cab?" asked Sherlock Holmes. – *paklausė Šerlokas Holmsas.*
(A. C. Doyle) [ŠH 34]

You *didn't get down* as far as that, Jūs *buvote* taip toli, Bili? [TA 31]
Bill? (G. Greene)

You *haven't* a new one? Jūs *turite* naują? [TA 23]
(G. Greene)

Kaip ir neigiamųjų formų atveju, vertimo kalboje klausiamieji sakiniai atitinka originalo kalbos klausiamųjų sakinių prasmę, jų ekvivalentiškumas išlaikomas. Vis dėlto, kaip parodė ir Ugnė Kizalaitė (2011, 52) atlikto tyrimo rezultatai, ši perdara pasitaiko rečiau nei neigiamoji.

Klausiamojo turinio šalutiniai sakiniai

Teigiamosios formos tarinys keičiamas neigiamosios formos tariniu iš anglų kalbos į lietuvių verčiant vadinamuosius klausiamojo turinio šalutinius sakinius (angl. *interrogative content clauses*) (Pullum, Huddleston 2002, 972). Klausiamojo turinio šalutiniais sakiniais, kaip ir klausiamaisiais sakiniais, paprastai išreiškiami klausimai, tačiau nuo patikrinamųjų klausimų jie skiriasi tuo, kad yra vartojami netiesioginėje kalboje. Kadangi jie priklauso šalutiniam sakinio dėmeniui, nėra kalbėtojo ketinimo klausti. Pavyzdžiui, klausiamasis sakiny *Where was she born?* vartojamas klausimui užduoti, o jam analogiškas klausiamojo turinio šalutinis sakiny *where she was born* nėra skirtas klausimui užduoti. Tačiau jis vis vien išreiškia tą patį klausimą kaip ir prieš tai minėtas klausiamasis sakiny ir iš jo laukiama tokio paties atsakymo (Pullum, Huddleston 2002, 972). Anglų kalboje

netiesioginės kalbos klausiamieji sakiniai vartojami su jungtukais *if* ir *whether*, atliepiamais lietuvių kalboje jungtuko funkciją turinčia klausiamąja dalelyte *ar*, kai tokių sudėtinių prijungiamųjų sakinių pagrindinio sakinio tarinys yra veiksmožodis *ask* (*klausti*) ir jam artimos reikšmės veiksmožodžiai *wonder*, *question*.

Netiesioginiai klausiamieji sakiniai

...I yelled over and asked old Ackley if he wanted to go to the movies. (J. D. Salinger)

Wondering if he were sick I went over to find out. (F. S. Fitzgerald)

...the chauffeur asked if he needed help... (F. S. Fitzgerald)

I wondered if it was one of Hue's colleagues. (S. Monk Kidd)

"Stop thy torrent of impertinence," cries Sophia, "and see whether my father wants me at breakfast." (H. Fielding)

...was very solicitous to know whether she had received any hurt. (H. Fielding)

...and asked him if he had anything to say. (F. S. Fitzgerald)

...surikau Ekliui, ar jis nenorėtų nueiti į kiną. [RPB 43]

Pagalvojau, ar tik jis nesusirgo, ir nuėjau pasiteirauti. [DG 104]

...vairuotojas paklausė, ar nereikia padėti. [DG 148]

Spėju, ar nebus tai vienas iš Hju bendradarbių. [UK 15]

– Nustok pliauškusi nesąmones! – suriko Sofija. – Geriau pažiūrėk, ar tėvas nelaukia manęs pusryčių. [PTDI I 175]

...labai susirūpinęs klausė, ar ji nesusižeidė. [PTDI I 177]

...ir pasiteiravo, ar šis nenorėtų ką nors pasakyti. [DG 92]

Sudėtiniai sakiniai su nuogaštavimą reiškiančiu tariniu

Sudėtiniai sakiniai, kurių pagrindinio sakinio tarinį sudaro *to be afraid/scared* formos, į lietuvių kalbą verčiami veiksmažodžiu **bijoti** ar jam artimos reikšmės žodžiais (*būgštauti, prisibijoti* ir kt.) ir šalutiniu aiškinamuoju sakiniu. Tokiais sakiniais reiškiamas nuogaštavimas dėl to, kas gali įvykti, ir tokiuose lietuvių kalbos šalutiniuose sakiniuose po jungtuko *kad* arba *ar* vartojamos veiksmažodžio (dažniausiai tariamosios nuosakos) formos su neiginiu *ne-*, t. y. įprastas jų vertimo modelis yra **kad + ne + V_{TARIAMOJI}**. Kalbininkai aiškina, kad „neiginys *ne-* čia žymi ne neigimą, o veiksmažodžiui teikia nepageidaujamo veiksmo reikšmę“ (Valiulytė 2001, 5), pvz.:

I think he was afraid they would dart down a side street and out of his life forever. (F. S. Fitzgerald)   *Man rodos, jis bijojo, kad jie nepaspruktų į kokią šoninę gatvelę ir amžiams neišnyktų iš akių ir iš jo gyvenimo. [DG 117]*

...I was afraid her mother'd answer the phone. (J. D. Salinger)   *Bet prisibijojau, kad neatsilieptų jos motina. [RPB 67]*

He probably was scared he'd fractured my skull or something when I hit the floor. (J. D. Salinger)   *Matyt, pabūgo, ar neprisiskėliau kiaušo, kai trenkiausi ant grindų. [RPB 32]*

...Aunt Hester began to be afraid he had fallen into a trance. (J. Galsworthy)   *...teta Estera ėmė būgštauti, ar tik neištiko jo stabas. [FS 147]*

Tai labai aiškūs neigiamosios perdaros atvejai, bet vertime į lietuvių kalbą ji nėra privaloma. Visus šiuos sakinius galime išversti ir be neiginio, jei šalutiniame sakinyje pabrėšime būtojo ar būsimosio laiko reikšmę, pvz.:

...I was afraid her mother'd answer the phone. (J. D. Salinger)   ⁸**Bet prisibijojau, kad atsilieps jos motina.*

He probably was scared he'd fractured my skull or something when I hit the floor. (J. D. Salinger)   **Matyt, pabūgo, kad prasiskėliau kiaušą, kai trenkiausi ant grindų.*

... Aunt Hester began to be afraid he had fallen into a trance. (J. Galsworthy)   **...teta Estera ėmė būgštauti, kad gal jį ištiko stabas.*

...and Elizabeth, sorry for her, and sorry for her father's speech, was afraid her anxiety had done no good. (J. Austen)   *...ir Elizabetė, apgailėstaudama dėl jos ir dėl savo tėvo kalbos, išsigando, kad jos nerimas bus viską tik pabloginęs.* [PP 95]

Sakinių su nuogaštavimą reiškiančiu tariniu neigiamoji perdara dar labiau tikėtina tais atvejais, kai nuogaštavimą lydi veiksmo galimybę reiškiantis modalinis veiksmažodis *might*, nes būtent tariniai su modaliniais veiksmažodžiais dažniausiai verčiami tariamąja nuosaka, pvz.:

Besides they were dreadfully afraid that Fredy Malins might turn up screwed. (J. Joyce)   *Ir dar jos baisiausiai bijojo, kad Fredis Meilinzas neateitų įkaušęs.* [Dub 182]

⁸ * pažymėti pakeitimai – autorės.

*...for he was afraid that if
he stopped too late he might
meet some robbers on the way.*
(O. Wilde)

*...mat bijojo, kad, per vėlai išėjęs,
nesutiktų kelyje plėšikų...* [LP 46]

Taigi, iki šiol aptartieji antoniminio vertimo atvejai pasiskirs-
to į dvi dideles grupes: paprastus antoniminius pakeitimus ir
kompleksinius, kurie daromi kartu su teigiamąja arba neigiamąja
perdara. Kaip matėme, antoniminio vertimo būdo pasirinkimas
labai glaudžiai susijęs su originalo kalbos sakinyje vartojamų žo-
džių neigimo būdu: morfologinio neigimo atveju paprastai ver-
čiama pasitelkiant antoniminį pakeitimą, inherentinio (leksinio)
neigimo atveju abu antoniminio vertimo būdai derinami tarpusa-
vyje, nors kartais užtenka neigiamos reikšmės anglų kalbos žodį
pakeisti jo lietuviškuoju antonimu su neiginiu. Sintaksinio nei-
gimo atveju antoniminis pakeitimas kartu su teigiamąja perdara
dažnai yra vienintelis vertėjo pasirinkimas, nes jam tenka paisyti
originalo ir vertimo kalbos taisyklių. Beliko aptarti dar vieną an-
toniminio vertimo būdą, kurio esmė – neiginio vietos pakeitimas
vertimo kalbos sakinyje taip, kad neigiamas ne visas sakinys, o tik
jo dalis.

NEIGINIO PERKĖLIMAS

Originalo kalbos sakinio teigiamoji arba neigiamoji perdara gali būti susijusi su neiginio perkėlimu arba, kitaip sakant, su neiginio pozicijos ar vietos pakeitimu sakinyje, kai tas perkėlimas nepakeičia sakinio prasmės. Kai kurie vertimo teoretikai tokią perdarą irgi laiko antoniminio vertimo atmaina, nors pati perdara siejama ne su visu sakiniu, o tik su jo dalimi (žr., pvz., Prošina 2008, 147).

Vertimuose iš anglų į lietuvių kalbą galima išskirti du pagrindinius atvejus, kai perkeliamas neiginys: 1) neiginys perkeliamas sudėtiniuose sakiniuose, kurių pagrindinio sakinio tarinys yra nuomonės reiškimo arba mentaliniai veiksmožodžiai, ir 2) neiginio perkėlimas susijęs su neigimo aprėpties siaurinimu.

Neiginio perkėlimas sudėtiniame sakinyje

Pirmojo tipo perdara galimá dėl anglų ir lietuvių kalbų pragmatinių skirtumų. Apie anglų šnekamajai kalbai būdingą neiginio *not* perkėlimą iš šalutinio *that/Ø* sakinio, kuriam jis semantiškai arba logiškai priklauso, į pagrindinį sakinį, kurio tarinys yra nuomonės reiškimo arba mentaliniai veiksmožodžiai (pvz., *think*, *believe*, *suppose*), rašoma įvairiose anglų kalbos gramatikose (Downing, Locke 2006, 26; Leech, Svartvik 2002, 325). Pavyzdžiui, užuot sakius *I think she wasn't a Londoner*,

sakoma *I don't think she was a Londoner* arba, užuot sakius *I believe we haven't met*, sakoma *I don't believe we've met* (plg. su Vission pavyzdžiais 47 p.).

Manoma, kad perkeltasis neigimas (angl. *transferred/shifted negation*; transformacinėje gramatikoje – *negative raising*) sušvelnina propozicijos kategoriškumą, bet sudėtiniai sakiniai su perkeltuoju neiginiu yra iš tikrųjų sinonimiški sudėtiniams sakiniams, kuriuose neiginys yra šalutiniame sakinyje (pvz., *I don't think she is right* = *I think she is not right* (Wu 2005, 56) (plg. liet. *Nemanau, kad ji teisi* = *Manau, kad ji neteisi*).

Lietuvių kalba turi turtingą kalbėtojo požiūrį (įsitikinimą, abejojimą, spėjimą (*atrodo, mano nuomone, manau, rodos, regis, sako, suprantu, matyt* ir t. t.) reiškiančių įterpinių sistemą (lietuvių kalbos įterpinius smulkiai aprašė Akelaitis (2002, 2003), todėl neigiamas turinys gali būti švelninamas pasitelkiant būtent juos. Verčiant tokius anglų kalbos sakinius į lietuvių kalbą, neiginys dažnai iš pagrindinio sakinio perkeliamas į šalutinį, pvz.:

Besides, I don't think he's still there. *Be to, aš manau, kad jo ten seniai*
(H. Lee) *nebėra.* [NSG 47]

'Then you don't think he's dead, then?' (H. Lee) – *Vadinasi, jūs manote, kad jis*
nenumirė? [NSG 309]

...I don't believe he saw a thing. *...supratau, kad nieko nemato.*
(F. S. Fitzgerald) [DG 80]

"I don't believe you know a word of what you are reading," she said... – *Man rodos, kad jūs neatsimenate*
(J. London) *nė vieno perskaityto žodžio, – tarė*
ji... [MI 164]

...I don't believe they heard a sound. (F. S. Fitzgerald) *...man rodos, jie nieko negirdėjo.*
[DG 84]

"Don't you think you are afraid of the sea, now?" (Ch. Dickens) – Ar jums atrodo, kad jūs ir dabar nebijote jūros? [DK 35]

Į lietuvių kalbos šalutinį sakinį perkeltas neiginys gali būti jungiamas ne tik su šio sakinio veiksmažodžiu, bet ir su prieveiksmiu, o neigiamas prieveiksmis gali būti pakeičiamas antonimu (*very much* – *mažai*; *often* – *retai*) ir tuomet lietuvių kalbos sakinyje neiginys išvis išnyksta, pvz.:

"I don't see that they had very much to do with his capture," I answered. (A. C. Doyle) – Man regis, jie mažai prisidėjo prie to, kad jis buvo suimtas, – pasakiau aš. [ŠH 129]

I do not believe she often sees such at home. (J. Austen) – Man regis, jog tokius ji retai mato savo namuose. [PP 70]

Verčiant į lietuvių kalbą anglų kalbos sakinius su neigiamu tikimybės veiksmažodžiu *seem* (atrodyti), kuris reiškia autoriaus abejonę dėl kalbamos situacijos tikrumo, neiginys gali būti perkeliamas prie veiksmažodžio priklausinių (komplementų) (bendraties, šalutiniu sakiniu verčiamos bendraties), pvz.:

"You don't seem to give much thought to the matter in hand," I said... (A. C. Doyle) – Jums, matyt, nelabai rūpi ši byla, – tariau... [ŠH 32]

She didn't seem able to get out a word. (A. C. Doyle) – Ji, matyt, negalėjo nė žodžio ištarti. [ŠH 60]

...at first there didn't seem to be any one inside. (F. S. Fitzgerald) – Iš pradžių man pasirodė, kad viduje – nė gyvos dvasios. [DG 156]

<i>But the man <u>did not seem</u> to know anything of the content of that great mind. (J. London)</i>	<i>Bet pats atrodė <u>menkai</u> teižinas, apie ką tas didelio proto žmogus rašė. [MI 102]</i>
<i>...the wall <u>did not seem to end</u> with the orchard... (F. Hodgson Burnett)</i>	<i>...tvora šiame vaisių sode dar <u>nesibaigia</u>... [PS 40]</i>

Verčiant anglų kalbos neigiamus sudėtinius sakinius, kurių tariniai yra nuomonės reiškimo arba mentaliniai veiksmožodžiai, į lietuvių kalbą, neigiamasis pagrindinio sakinio dėmuo lietuvių kalboje gali būti atliepiamas modalinėmis kalbėtojo pasitikėjimo savimi raiškos priemonėmis (*tiesą sakant, turbūt*) arba išvis praleidžiamas. Lietuvių kalboje apskritai pasakymai *aš galvoju, manau, spėju, nemanau* vartojami rečiau, „nuomonė dažniausiai reiškia ma taip pat, kaip ir faktas“ (Gudavičius 2007, 199), pvz.:

<i>"I <u>don't think I like</u> boys," answered the Swallow. (O. Wilde)</i>	<i>– Aš, tiesą sakant, <u>nekenčiu</u> berniukų, – atsakė kregždžiukas. [LP 74]</i>
---	---

<i>She <u>wasn't sure she understood</u>. (A. Shreve)</i>	<i>Tiesą sakant, ji <u>nesuprato</u>. [LŽ 20]</i>
---	---

<i>I <u>don't think she understood</u> what I was thinkin'... (H. Lee)</i>	<i>Ji <u>nesuprato</u>, ką aš galvojau... [NSG 226]</i>
--	---

<i>'I <u>don't think she cares for</u> anyone much.' (E. Waugh)</i>	<i>– <u>Atrodo</u>, jai niekas <u>nepatinka</u>. [SjB 89]</i>
---	---

<i>He <u>didn't think my part was very good</u>. (W. S. Maugham)</i>	<i>Jam <u>atrodė</u>, kad mano vaidmuo <u>nelabai įdomus</u>. [Tea 17]</i>
--	--

Neiginio aprėpties siaurinimas

Originalo kalbos sakinio teigiamoji perdara gali būti susijusi su neiginio perkėlimu iš veiksmažodžiu reiškiamo predikato prie jo adjunkto, nes į veiksmažodžio neigimo aprėptį iš tikrųjų patenka ne pats veiksmažodis, bet jo priklausiniai arba adjunktai (aplinkybės palydovai) (Givon 1993, 197). Atlikta neigiamojo sakinio teigiamoji perdara, susiaurinant neiginio aprėptį, pvz.:

<i>You didn't call me here for an ethic class.</i> (H. Coben)	– Juk pasikvieteit mane <u>ne</u> etikos pamokai. [TVŽ 11]
<i>I hadn't asked Jordan to tea in order to discuss Mr. Jay Gatsby.</i> (F. S. Fitzgerald)	Aš <u>ne</u> tam pasikviečiau Džordaną, kad svarstyčiau su ja misterio Getsbio reikalus. [DG 65]
<i>Ruth did not speak immediately.</i> (J. London)	Rūta prabilo <u>ne</u> iš karto. [MI 281]
<i>I didn't answer him right away.</i> (J. D. Salinger)	Aš jam <u>ne</u> iš karto atsakiau. [RPB 5]
<i>"But I didn't come here to spout philosophy," Kreis went on.</i> (J. London)	– Bet aš atėjau <u>ne</u> filosofuoti, – galų gale pasakė Kreisas. [MI 358]
<i>He didn't live on the campus.</i> (J. D. Salinger)	Jis gyveno <u>ne</u> prie mokyklos... [RPB 11]
<i>...William hadn't vanished of his own volition...</i> (J. McNaught)	...Viljamas dingo <u>ne</u> savo valia... [LeP 205]

Akivaizdu, kad kai anglų kalbos neigiamas sakinytis verčiamas į lietuvių kalbą neiginį perkeliame nuo tarinio prie kurios nors kitos sakinio dalies, siaurėja neiginio aprėptis, nes neigiamas ne

visas sakinys, o tik jo dalis. Tokios perdaros labai įdomios, nes šių sakinių sinonimiškumas yra holistinis (t. y. sakinio skaidyti į dalis negalima, jį suvokiame kaip visumą (pvz., jei lygintume tik tarinius *William hadn't vanished* ir *Viljamas dingo...*, vienas iš teiginių būtų akivaizdžiai klaidingas. O perkėlus neiginį (...*dingo ne savo valia*) sakinys virsta teigiamu, bet jo reikšmė nesikeičia – skaitytojui aišku, kad Viljamas dingo. Lygiai taip pat vertimo aprėptis susiaurėja ir kituose sakiniuose.

Neiginio siaurinimui priklauso ir tie atvejai, kai sakinio neiginys aprėpia kvantifikatorių, t. y. neigiama predikacija priskiriama tik kvantifikatoriui, pvz.:

<i>He <u>doesn't know very much</u> about Tom...</i> (F. S. Fitzgerald)	<i>Jis <u>nedaug žino</u> apie Tomą...</i> [DG 76]
<i>There <u>weren't too many</u> people in the zoo...</i> (J. D. Salinger)	<i>Žmonių zoologijos sode <u>buvo mažai</u>...</i> [RPB 217]
<i>...it <u>didn't turn out</u> as he had imagined.</i> (F. S. Fitzgerald)	<i>...išėjo <u>ne</u> taip, kaip buvo manęs.</i> [DG 137]
<i>But there <u>wasn't a sound</u>.</i> (F. S. Fitzgerald)	<i>Bet <u>buvo visiškai tylu</u>.</i> [DG 77]
<i>Perhaps she <u>had not told</u> him all the story.</i> (J. Joyce)	<i>Gal jinai jam <u>ne viską</u> papasakojo.</i> [Dub 227]
<i>"If it's <u>light enough</u> after dinner, I want to take you down to the stables."</i> (F. S. Fitzgerald)	<i>– Jei po pietų dar <u>nebus tamsu</u>, parodysiu tau savo arklides.</i> [DG 20]

PABAIGOS ĮŽVALGOS

Antoniminis vertimas – gana siaura sritis, tik nedidelė dalelė tų keitimų, perdarų, įvairiausių vertimo būdų (kad ir kaip juos pavadintume), kurių griebiasi vertėjai, atsidūrę originalaus teksto subtilybių labirinte. Šis tyrimas yra palyginti mažas, nes jame tik norėta aptarti svarbiausius antoniminio vertimo atvejus, kai neigiamos reikšmės žodžiai ar formos, esantys originalo kalboje, verčiami teigiamos reikšmės žodžiais vertimo kalboje ir atvirkščiai – teigiamos reikšmės žodžiai verčiami neigiamos reikšmės žodžiais, kartu atliekant ir kitas būtinas transformacijas.

Visuose šiuose sakiniuose svarbų vaidmenį vaidina neiginys. Kaip buvo stengiamasi parodyti visais pavyzdžiais, pridėjus neiginį priešinga žodžio reikšmė tiek sušvelnėja, kad jis priartėja prie savo antonimo. Tokia tad yra antoniminio vertimo galimybės prielaida, nes, žvelgiant į šią kategoriją plačiai, sinonimą nuo antonimo skiria labai mažas žingsnis. Visais atvejais, kai lyginame originalo ir vertimo tekstus, matome, kad konkrečiame kontekste sukuriame sinoniminiai sakiniai, todėl vertime patiriami tik labai nedideli prasmės nuostoliai, ir tai ne visada.

Paradoksalu, bet tie vertimo nuostoliai kaip tik ir atsiranda dėl tų pačių priežasčių, dėl kurių įmanomos knygoje aptariamoms transformacijoms, t. y. dėl to, kad tikrieji antonimai su neiginiu priartėja prie savo poros priešinio nario ne absoliučiai, bet tik iš dalies. Priešybę reiškianti jų reikšmės dalis dar tokia stipri, kad praktiškai laimi prieš bendrąją reikšmę, kurią iš tikrųjų palaiko tik neiginys (plačiau tai aptarta 40 p.)

Todėl gali pasirodyti, kad vertimo kalboje pavartodami antonimą su neiginiu vertėjai atitolsta nuo originalo, nepaiso tekstų ekvivalentiškumo siekiamybės. Vis dėlto taip nėra. Veikiau atvirkščiai. Vertėjai renkasi vertimo kalbai labiau būdingas, natūralesnes, ne tiesiogines, bet subtilias, idiomatines kalbos priemones tai pačiai minčiai reikšti. Toks ir yra visų perdarų tikslas. Jos tik rodo, kad vertėjas geba laisviau ir kūrybingiau naudotis gimtosios kalbos ištekliais ir galimybėmis.

Kita vertus, knygoje stengiasi parodyti, kad kai kurias perdaras į neigiamą arba teigiamą sakinį diktuoja originalo kalbos ypatybės, jos leksikos semantika arba sintaksė. Jos yra **privalomos** arba dėl to, kad kai kurie anglų kalbos **neigiamos reikšmės, bet teigiamos formos** žodžiai lietuvių kalboje turi tik neigiamus atitikmenis (pavyzdžiui, sakinius su teigiamos formos veiksmažodžiais *keep out* arba *keep away, fail, ignore* (reikšme „nepaisyti“), *remember* (reikšme „nepamiršti“) arrieveiksmiais *barely, merely, hardly* ir kt. į lietuvių kalbą verčiame neigiamais sakiniais), arba dėl to, kad kai kurie anglų kalbos **neigiamos reikšmės ir neigiamos formos** žodžiai, ypač darybiniai vediniai, lietuvių kalboje dažnai turi ir teigiamos reikšmės ir formos atitikmenis, pavyzdžiui, *discontinue* „nutraukti“, *dissimilar* „skirtingas, kitoks“, *disunite* „atskirti, suskaidyti“, konstrukcijos su *without* (pvz., *I turned round without haste... – Iš lėto atsigrėžiau; They drove into town without talking to each other... – Jie įvažiavo į miestą tylėdami*) ir pan. atvejai. Ir čia jau vertėjas neturi jokio pasirinkimo. Jis tiesiog privalo paisyti sintaksės ir semantikos diktuojamų formų. Kitais atvejais teigiamos ar neigiamos formos pasirinkimas priklauso tik nuo paties vertėjo, nuo to, ar jis renkasi labiau pažodinį vertimą, ar

ieško gražesnio, originalesnio atitikmens, bet jos **nėra privalomos**. Atliktas tyrimas rodo, kad pasirenkamojo antoniminio vertimo atvejų gerokai daugiau nei privalomojo.

Įdomu kitas dalykas. Neigiamosios perdaros sakinių ir jų variantų visame tekстыne nepalyginamai daugiau negu teigiamosios. Visiškai akivaizdu, kad anglų kalboje neigiamieji sakiniai vartojami kur kas rečiau negu lietuvių. Atrodo, kad lietuviams tiesiog natūraliai išeina neigti, net tada, kai originalo sakinyje formalus (ar net ir implicitinio) neigimo nėra. Pasirinkdami neigiamosios perdaros variantą, vertėjai į lietuvių kalbą aiškiai parodo, kokiai formai teikia pirmenybę.

Vis dėlto ta prasme lietuvių kalba nėra jokia ypatinga išimtis. Kitų kalbų neiginių vartojimo dažnumo studijos parodė, kad ir ispanų, prancūzų ar vokiečių kalbose neigiamų konstrukcijų vartojama gerokai daugiau negu anglų kalboje, nors verčiant iš šių kalbų į anglų kalbą pasitaiko ir neigiamosios perdaros pavyzdžių (TT 169). Paprastai kalbos vartotojų pasirinkimas aiškinamas kalbėtojo polinkiu teigti arba neigti. Kiekvienoje tautoje individualus žmonių žodynas ir vartosena, priklausomai nuo charakterio, auklėjimo, išsilavinimo ir kitų psichologinių veiksnių, gali šiek tiek skirtis, t. y. vienas asmuo gali vartoti daugiau neigiamų sakinių ar formų negu kitas, bet lemiamą vaidmenį vaidina tautos psichologija apskritai ir per šimtmečius susiklosčiusi tradicija. Pavyzdžiui, anglai ir amerikiečiai, norėdami ką nors priminti, sako *remember*, lietuviai pasakys *nepamiršk*, kaip ir prancūzai *n'oubliez pas* ir vokiečiai *vergiss nicht*; anglai sako *place little stock on smth.*, o lietuviai – *neteikia reikšmės*. Tokių pavyzdžių turime nemažai.

Suprantama, kad pozityvumo ar negatyvumo tautos charakteryje tyrimai nėra šio darbo tikslas. Tačiau visada verta prisiminti, kad kalba atspindi tautos charakterį. Vykdam antonimų tyrimus ateityje (ne tik jų vertimo), būtų įdomu atlikti abiejų poros narių vartojimo tame pačiame kontekste analizę (ir sakinio, ir pastraipos lygmeniu), nes toks tyrimas taip pat leistų daryti tam tikras išvadas apie kalbos psichologiją. Tokie kitų kalbų tyrimai jau pradėti, bet jų imtis dar labai nedidelė. Net anglų kalbos, kurios leksika aprašyta bene labiausiai iš visų žinomų kalbų, antonimų porų bendra vartosena analizuota tik sakinio lygmeniu (Jones 2002, 177), nors puikiai žinome, kad abu antonimų poros nariai gali būti pavartoti viename kontekste, bet nutolę vienas nuo kito net keliais sakiniais. Taikant tekstynų lingvistikos metodus tokį tyrimą atlikti sunkiau, be to, didelė tikimybė, kad rezultatai būtų tokie patys arba labai panašūs, kaip ir analizuojant atskirus sakinius, bet kol kas to nei tvirtinti, nei neigti nėra pagrindo. Galima tik pridurti, kad anglų kalbos antonimai sakiniuose labai aiškiai pasiskirsto pagal pozityvumo ir negatyvumo reikšmę ir beveik visada pozityvumui suteikiamas pirmumas, pavyzdžiui, *confirm – deny, happy – sad, love – hate, advantage – disadvantage, correct – incorrect* ir kt. (Jones 2002, 124–126).

Lietuvių kalboje turime įvairių pavyzdžių, bet jų nepakanka tokiam apibendrinimui daryti. Pavyzdžiui, sakoma *pakelia ir karštį⁹, ir šaltį; nuo to jis nebus nei geresnis, nei blogesnis; jaunatvė ir sveikata, senatvė ir liga yra viena su kita surakinta; geriau prie jauno stovėti, nekaip prie seno sėdėti*, bet lygiai taip pat yra posa-

---

⁹ Žodžio *karštis* reikšmėje esanti teigiamos temperatūros sema leidžia *karštį* priskirti teigiamos konotacijos žodžiams.

kių, kuriuose pagal kontekstą daugiau neigiamų konotacijų turintis žodis eina prieš teigiamą poros narį, pvz., *šalty gimęs, karščio nebijos; kaip senieji švilpė, taip jaunieji šoko; senas braška, jaunas lūžta* (pavyzdžiai iš Ermanyte 2003). Todėl be tyrimo sunku pasakyti, kokių – teigiamų ar neigiamų – konotacijų žodžiai bus vartojami viena ar kita seka ir kokia jų dalis patvirtins anksčiau padarytą išvadą, kad lietuviams būdingas negatyvumas.

Kodėl tai turėtų būti įdomu studijuojantiems antoniminį vertimą? Pirmiausia todėl, kad analizuodami antonimų vartoseną, ypač tokių teigiamą ir neigiamą reikšmę turinčių priešpriešos narių seką, kai jie vartojami tame pačiame kontekste, galėtume patikslinti tam tikras vartojimo tendencijas ir patikrinti, kaip jos pasireiškia vertimuose. Vertimo teoretikams tyrimų rezultatai padėtų suformuluoti rekomendacijas studentams ir kitiems kalbos profesijų atstovams, paaiškinti kalbos vartojimo tradiciją, o vertėjams padėtų apsispręsti, kai jie svarsto, kokį variantą pasirinkti, kaip išversti vieną ar kitą sakinį. Pagaliau gali būti, kad didesnės imties tyrimas leistų atrasti naujų, atliekant šį tyrimą dar nenustatytų antoniminio vertimo apraiškų, ypač jei būtų surinkta pakankamai pavyzdžių, ir palyginti antoniminio vertimo atvejus ne tik grožinės literatūros vertimuose, bet ir kitokių žanrų tekstuose.

Knygoje nenagrinėtas ir dar vienas įdomus klausimas, kartais kylantis norint įvertinti vieną ar kitą perdarą, būtent – ar rastas antoniminio vertimo pavyzdys yra vertimo proceso dalis, ar jo rezultatas. Tai ne tik vertimo teorijos, bet ir psichologijos lygmens klausimai (Spychalska 2013). Gali būti, kad ieškant į juos atsakymų būtų rasti ir antoniminio vertimo gilesnės semantinės anali-

zės užduočių sprendimai. Todėl čia pateikta antoniminio vertimo apžvalga turėtų būti vertinama tik kaip pirmas bandymas apžvelgti jo galimybes verčiant iš anglų kalbos į lietuvių. Šis darbas dar toli gražu nėra baigtas.

LITERATŪRA

- Ackrill 1963 – *Ackrill J. Lloyd*. Aristotle's categories and *de interpretatione*. Oxford: Clarendon.
- Akelaitis 2002 – *Akelaitis G.* Veiksmazodiniai pagrindinio dėmens formos įterpiniai. *Žmogus ir žodis I*, 3–9.
- Akelaitis 2003 – *Akelaitis G.* Beasmenio pagrindinio dėmens formos įterpiniai. *Žmogus ir žodis I*, 4–13.
- Armalytė, Pažūsis 1990 – *Armalytė O., Pažūsis L.* Vertimo teorijos pradmenys. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Aprėsjan 1974 – *Aprėsjan Ю. Д.* Лексическая семантика. Москва: Наука.
- Bertochi 2002 – *Bertochi A.* Scalarity and concession: the case of *quamuis*. Savicki, Lea, Donna Salev (eds.). *Donum Grammaticum: studies in Latin and Celtic Linguistics in Honour of Hannah Rosén*. Leuven: Peeters, 39–50.
- Blackwell 2005 – *Blackwell A. A.* Acquiring the English language lexicon: relationships with input properties and adjectival semantic typology. *Journal of Child Language* 32, 535–62.
- Brinton, Brinton 2010 – *Brinton L. J., Brinton D. M.* The Linguistic Structure of Modern English. Amsterdam: John Benjamins.
- Callison-Berch 2007 – *Callison-Berch Ch.* Paraphrasing and Translation. Unpublished dissertation, University of Edinburgh.
- Chesterman 1997 – *Chesterman A.* Memes of Translation. Amsterdam: John Benjamins.
- Cronin 2002 – *Cronin V. S.* The syntagmatic–paradigmatic shift and reading development. *Journal of Child Language* 29, 189–204.
- Cruse 1986 – *Cruse D. A.* Lexical Semantics. Cambridge University Press.
- DLKG 2006. – *Ambrazas V., Garšva K., Girdenis A. ir kt.* (red.). Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

- Downing, Locke 2006 – *Downing A., Locke P.* English Grammar. A University Course. 2nd edition. London / New York: Routledge.
- Ermanytė 1993 – *Ermanytė I.* Kontekstiniai antonimai. *Kalbos kultūra* 65, 74–78.
- Ermanytė 1995 – *Ermanytė I.* Priešybė kaip semantinis ir loginis antonimijos pagrindas. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 35, 9–31.
- Ermanytė 2003 – *Ermanytė I.* Antonimų žodynas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Ermanytė 2004a – *Ermanytė I.* Pastabos apie antonimų struktūrą ir semantiką. *Kalbos kultūra* 77, 96–102.
- Ermanytė 2004b – *Ermanytė I.* Antonimų kilmės frazeologizmai. *Gimtoji kalba* 6, 9–12.
- Ermanytė 2008 – *Ermanytė I.* Antonimija ir antonimai. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Gaivenis, Keinys 1990 – *Gaivenis K., Keinys S.* Kalbotyros terminų žodynas.
- Gudavičius 1994 – *Gudavičius A.* Leksinė semantika. Vienetai. Ryšiai. Struktūros. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas.
- Gudavičius 2007 – *Gudavičius A.* Gretinamoji semantika. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Givon 2001 – *Givon T.* Syntax: An Introduction. John Benjamins.
- Givon 1993 – *Givon T.* English Grammar: A Function-Based Approach. Amsterdam: John Benjamins.
- Hasson, Glucksberg 2006 – *Hasson U., Glucksberg S.* Does understanding negation entails affirmation? An examination of negated metaphors. *Journal of Pragmatics* 38 (7), 1015–1032.
- Hidalgo-Downing 2000 – *Hidalgo-Downing L.* Negation, Text Worlds, and Discourse: the Pragmatics of Fiction. Volume LXVI in the series Advances in discourse processes. Ablex Publishing Corporation.
- Holvoet, Mikulskas – *Holvoet A., Mikulskas R.* Būtinieji predikatyvai. http://www.lki.lt/LKI_LT/images/Padaliniai/Gramatikos_skyrius/Butinieji%20predikatyvai.pdf [2013 09 23].
- Hoey 2002 – *Hoey M.* Foreword. *Antonymy. A Corpus-based perspective.* London / New York: Routledge.

- Huddleston, Pullum 2002 – *Huddleston R., Pullum G.* The Cambridge Grammar of the English Language. Cambridge University Press.
- Jakaitienė 2005 – *Jakaitienė E.* Irena Ermanytė. Antonimų žodynas, rec. *Acta linguistica lituanica (LKK)* 52. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 176–182.
- Jakaitienė 2010 – *Jakaitienė E.* *Leksikologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Jespersen 1976/1924 – *Jespersen O.* The philosophy of grammar. New York: Norton.
- Jocienė 2013 – *Jocienė J.* Sakinio informacinės struktūros išlaikymo problematika verčiant iš lietuvių kalbos į anglų kalbą. Magistro darbas (vad. Nijolė Maskaliūnienė). Rankraštis VU Vertimo studijų katedroje.
- Jones 2002 – *Jones S.* Antonymy. A Corpus-based perspective. London / New York: Routledge.
- Jones et al. 2012 – *Jones S., Murphy L., Paradis C., Willners C.* Antonyms in English. Construals, Constructions and Canonicity. Cambridge University Press.
- Justeson, Katz 1992 – *Justeson J. S., Katz S. M.* Redefining antonymy: the textual structure of a semantic relation. *Literary and Linguistic Computing* 7, 176–84.
- Justeson, Katz 1991 – *Justeson J. S., Katz S. M.* Co-occurrences of antonymous adjectives and their contexts. *Computational Linguistics* 17, 1–19.
- Kizalaitė 2011 – *Kizalaitė U.* Antoniminis pakeitimas ir neigiamoji / teigiamoji perdara verčiant grožinę literatūrą iš anglų kalbos į lietuvių kalbą. Magistro darbas (vad. Lionginas Pažūsis). Rankraštis VU Vertimo studijų katedroje.
- Labutis 1998 – *Labutis V.* *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Labutis 2008 – *Labutis V.* Lietuvių kalbos beasmeniai sakiniai ir jų atitikmenys anglų kalboje. *Kalbų studijos*, Nr. 12. 5–10.
- Lang 1995 – *Lang E.* Das Spectrum der Antonymie. Die Ordnung der Wörter. Kognitive und lexikalische Strukturen. Berlin / New York: Walter de Gruyter, 30–98.

- Leech 1974 – *Leech G.* Semantics. Harmondsworth: Penguin.
- Leech, Svartvik 2002 – *Leech G., Svartvik J.* A Communicative Grammar of English. Pearson Education Limited.
- Leppihalme 1996 – *Leppihalme R.* Caught in the frame – A Target-culture viewpoint of allusive wordplay. *The Translator* 2–2, 189–218.
- Lipka 2002 – *Lipka L.* English lexicology. Tübingen: Narr.
- Löbner 2002 – *Löbner S.* Understanding Semantics. London: Arnold.
- Lyons 1968 – *Lyons J.* Introduction to Theoretical Linguistics. Cambridge University Press.
- Lyons 1977 – *Lyons J.* Lexical Semantics, vol. 1. Cambridge University Press.
- Louw 2006 – *Louw T. A. W.* Transformations in the Septuagint. Towards an Interaction of Septuagint Studies and Translation Studies. PhD Thesis. Leiden.
- Mackenzie 2008 – *Mackenzie L. J.* Failing without trying. *Jazikoslovie* 9.1–2, 53–85.
- Maskaliūnienė 1989 – *Маскалюнене Н.* Лексические конверсивы литовского языка. Кандидатская диссертация. Вильнюс: ВУ.
- Maskaliūnienė 2003 – *Maskaliūnienė N.* Focus and Perspective in the Selection of Lexical Converses. *Kalbotyra* 53 (3), 71–77.
- Maskaliūnienė 2004 – *Maskaliūnienė N.* Factors Restricting the Interchangeability of Lexical Converses in the Sentence, *Kalbotyra*, 54 (3), 54–60.
- Mel'čuk 1974 – *Мельчук И. А.* 1974. Об одной лингвистической модели типа *смысл ↔ текст*. Москва: Изд. АН СССР. Сер. Лит. и яз. Но 5.
- Murphy 2003 – *Murphy M. L.* Semantic Relations and the Lexicon. Cambridge University Press.
- Navickienė, Kasteckienė 2010 – *Navickienė G., Kasteckienė D.* Gramatinių ir leksinių transformacijų panaudojimo aspektai knygos „Freakonomics“ vertime. *Kalby studijos* 16. 44–49.
- Neliubin 2003 – *Нелюбин Л. Л.* Толковый переводоведческий словарь. Москва: Наука.

- Newmark 1988 – *Newmark P.* Textbook of Translation. Singapore: Prentice Hall.
- Nikitin 1988 – *Никитин М. В.* Основы лингвистической теории значения. Москва: Высшая школа.
- Nikitin 2007 – *Никитин М. В.* Курс лингвистической семантики. Санкт-Петербург: Изд-во РГПУ.
- Novikov 1973 – *Новиков Л. А.* Антонимия в русском языке. (Семантический анализ противоположности в лексике. Москва: Изд-во МГУ.
- Novikov 1982 – *Новиков Л. А.* Семантика русского языка. Москва: Высшая школа.
- Novikov 1984 – *Новиков Л. А.* Антонимический словарь русского языка. Москва: Высшая школа.
- Oginskienė 1986 – *Oginskienė E.* Žodžio ir žodžių junginio neigimas sakinyje. *Lietuvių kalbos sintaksės tyrinėjimai*. Vilnius: Mokslas.
- Pajėdienė 2004 – *Pajėdienė J.* Dabartinės lietuvių kalbos laiko sakiniai. *Acta Linguistica Lituanica*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 35–54.
- Pajėdienė 2009 – *Pajėdienė J.* Prijungiamieji laiko sakiniai su ribą nusakančiais jungiamaisiais žodžiais. *Lietuvių kalba* 3. <http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=139>
- Palmer 2013/1976 – *Palmer F.* Semantics. A New Outline. Cambridge University Press.
- Paradis 2010 – *Paradis C.* Good, better and superb antonyms: a conceptual construal approach. M. Vachová (ed.). The annual of texts by foreign guest professors. Prague: Faculty of Arts, Charles University, 385–402.
- Paradis, Willners 2006 – *Paradis C., Willners C.* Antonimy and Negation. The Boundedness Hypothesis. *Journal of Pragmatics* 38(2006), 1051–1080.
- Pažūsis 2013 – *Pažūsis L.* Vertimas ir kalba. (rankraštis)
- Piesarskas 1998 – *Piesarskas B.* Didysis anglų-lietuvių kalbų žodynas. Vilnius: Alma littera.
- Prošina 2008 – *Prošina Z.* Theory of Translation (English and Russian). 3rd edition, revised. Vladivostok: Far Eastern University Press.

- Pullum, Huddleston 2002 – Pullum G., Huddleston R. Negation. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge University Press, 785–850.
- Quirk et al. 1985 – Quirk R., R., S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London and New York: Longman.
- Ravn, Gelman 1984 – Ravn K. E., Gelman S. A. Rule usage in children's understanding of *big* and *little*. *Child Development* 55, 2141–50.
- Routledge Encyclopedia 2000 – Routledge Encyclopedia of Translation Studies. Baker M. (ed). London / New York: Routledge.
- Švejcer 2004 – Švejcer A. Translatability with reference to different levels of linguistic description. *Übersetzung/Translation/Traduction. Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung/An International Encyclopedia of Translation Studies/Encyclopédie internationale de la recherche sur la traduction*. Vol. 1, der Gruyter, Berlin, 376–387
- Spychalska 2011 – Spychalska M. Processing of sentences with predicate negation: the role of opposite predicates. Proceedings of the 2011 ESSLI Student Session. Ljubljana, 193–199.
- Tekorienė 2011 – Tekorienė D. Lietuvių kalbos egzistenciniai sakiniai ir jų vertimas į anglų kalbą. „*Visada gyvenau tarp Rytų ir Vakarų...*“. *Kalbos ir literatūros darbai*. Straipsnių rinktinė Inos Meiksinaitės 90-osioms gimimo metinėms paminėti. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 186–199.
- TT 1999 – *Translation terminology*. Lee-Jahnke H., J. Delisle, M. C. Cormier (eds.). Amsterdam: John Benjamins.
- Urbutis 1978 – Urbutis V. Žodžių darybos teorija. Vilnius: Mokslo.
- Valeckienė 1998 – Valeckienė A. Funkcinė lietuvių kalbos gramatika. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Valiulytė 1998 – Valiulytė E. Dabartinės lietuvių kalbos sintaksiniai sinonimai. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Valiulytė 2001 – Valiulytė E. Neigiamųjų žodžių vartoseną lietuvių kalboje. *Gimtoji kalba* 6. Vilnius. 5 – 8.
- Vission 2005 – Vission L. Simultaneous interpretation: Language and cultural difference. *Nation, Language and the Ethics of Translation*. New Jersey: Princeton University Press.

- Ward et al. 2002 – Ward G., Birner B., Huddleston, R. Information Packaging. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge University Press, 1363–1448.
- Webster 1968 – Webster's new dictionary of synonyms. Springfield.
- Willners 2001 – *Willners C.* Antonyms in context: a corpus-based semantic analysis of Swedish descriptive adjectives. (Travaux de l'Institut de Linguistique de Lund 40.). Lund University, Department of Linguistics.
- Wu 2005 – *Wu X.* Scope of negation in English. *Sino-US English teaching*. Vol.2 No 9 (serial No 21).
- Yule 2003 – *Yule G.* The study of language. Cambridge University Press.
- Zujeva 1980 – *Зуева Э.* Конверсные отношения в лексике современного английского языка. Кандидатская диссертация. ЛГУ.
- Župerka 1983 – *Župerka K.* Lietuvių kalbos stilistika. Vilnius: Mokslas.

ŠALTINIAI¹⁰

- Austen, J. 1992. *Pride and Prejudice*. Wordsworth Editions Limited.
- PP – Austen, J. (1997) *Puikybė ir prietarai*. Iš anglų kalbos vertė Jūratė Juškienė. „Charibdė“, 2009.
- Beecher Stowe, H. 1966. *Uncle Tom's Cabin*. Dover Thrift editions.
- DTT – Beecher Stowe, H. *Dėdės Tomo trobelė*. Iš anglų kalbos vertė Vanda Šiuigždinienė. „Alma littera“, 2004.
- Bennet, R. 2004. *Havoc, in its Third Year*. Easter Productions Ltd.
- TSM – Bennet, R. *Tretieji sąmyšio metai*. Iš anglų kalbos vertė Gabrielė Gailiūtė. „Tyto alba“, 2007.
- Bradley, A. 2010. *The Sweetness at the Bottom of the Pie*. Orion.
- SPD – Bradley, A. 2010. *Saldumas pyrago dugne*. Iš anglų kalbos vertė Marius Tauba ir Lina Krutulytė, „Vaga“, 2009.
- Brown, D. 2009. *The Lost Symbol*. Ancor Books.
- PSi – Brown, D. *Prarastas simbolis*. Iš anglų kalbos vertė Rasa Drazdauskienė. „Jotema“, 2010.
- CCELD – *Collins Cobuild English Language Dictionary*. 1988. Collins, London and Glasgow.
- Chesterton, G. K. 2008. *The Man who Was Thursday*. The Project Gutenberg Ebook.
- ŽK BK – Chesterton, G. *Žmogus, kuris buvo Ketvirtadienis*. Iš anglų kalbos vertė Rasa Drazdauskienė. Katalikų pasaulio leidiniai, 2004.
- Coben, H. 2004. *Just one look*. Penquin Books Ltd.
- TVŽ – Coben H. *Tik vienas žvilgtelėjimas*. Iš anglų kalbos vertė Reda Žekienė. „Jotema“, 2007.
- Dickens, Ch. 1994. *The Great Expectations*. Penguin Popular Classics.
- DL – Dikensas, Č. *Didieji lūkesčiai*. Iš anglų kalbos vertė Virgilijus Čepliejus. „Vaga“, 1996.

¹⁰ Knygoje nurodomi tik tie tekstyno šaltiniai, iš kurių cituojami pavyzdžiai.

- Doyle, A. C. 2006. *The Complete Sherlock Holmes Short Stories*. Penguin Popular Classics.
- ŠH – Doyle A. C. *Geriausios Šerloko Holmso ir daktaro Džono H. Vatsono istorijos*. I tomas. Iš anglų kalbos vertė Elena Kuosaitė–Jašinskienė, Romualda Zagorskienė, Julija Lapienytė, Kazimieras Ambrasas–Sasnavas. „Obuolys“, 2010.
- Evans, N. 1995. *The Horse Whisperer*. Dell Publishing.
- AU – Evans N. *Arklių užkerėtojas*. Iš anglų kalbos vertė Danguolė Žalytė. „Alma littera“, 2007.
- Fitzgerald, F. S. 1925. *The Great Gatsby*. New York: Scribners.
- DG – Ficzeraldas, F. S. *Dydysis Getsbis*. Iš anglų kalbos vertė Gražina Zolubienė. „Andrena“, 1995.
- Fleming, I. 1957. *From Russia, with love*. A Signet Book.
- SMR – Fleming I. *Su meile iš Rusijos*. Iš anglų kalbos vertė Irena Kupčinskienė. „Alma littera“, 2007.
- Galsworthy, J. 1974. *The Forsyte Saga*. Progress Publishers Moscow.
- FS – Galsworthy, J. *Forsaitų saga. I Savininkas*. Iš anglų kalbos vertė Irena Balčiūnienė. „Vaga“, 2006.
- Grahame, K. 1961. *The Wind in the Willows*. New York: Charles Scribner's Sons.
- VG – Greihemas, K. *Vėjas gluosniuose*. Vertė Vilniaus universiteto anglų kalbos vertėjų būrelis, vadovaujamas vyr. dėstytojos A. Dantaitės. „Vaga“, 1966.
- Greene, G. 1968. *The Quiet American*. Moscow: The Higher School Publishing House.
- TA – Grinas, G. *Tykusis amerikietis*. Iš anglų kalbos vertė Silvija Lomsargytė–Pukienė. „Mintis“, 1986.
- Gregory, P. 2003. *The Queen's Fool*. Simon & Schuster.
- KJ – Gregory Ph. *Karalienės juokdarys*. Iš anglų kalbos vertė Jurgita Jėrinaitė. „Obuolys“, 2008.
- Grisham, J. 2005. *The Broker*. Arrow Books.
- B – Grisham, J. *Brokeris*. Iš anglų kalbos vertė Jonas Čeponis. „Jotema“, 2007.

- Grisham, J. 2001. *A Painted House*. Arrow Books.
- DN – Grisham, J. *Dažytas namas*. Iš anglų k. vertė Jonas Čėponis. „Jotema“, 2004.
- Harris, J. 2000. *Blacberry Wine*. Hodder & Stoughton.
- GV – Harris, J. *Gervuogių vynas*. Iš anglų kalbos vertė Milda Dyke. „Versus aureus“, 2006.
- Hailey, A. 1997. *The Detective*. Berkley Books.
- De – Hailey, A. *Detektyvas*. Iš anglų kalbos vertė Vytautas Petrukaitis. „Tyto alba“, 2002.
- Hemingway, E. 1968. *For Whom the Bell Tolls*. New York: Charles Scribner's sons.
- KSV – Hemingvėjus, E. *Kam skambina varpai*. Iš anglų kalbos vertė Danguolė Kuisienė. „Vaga“, 1991.
- Hemingway, E. 1948/2012. *A Farewell to Arms*. Scribner.
- AG – E. Hemingvėjus. *Atsisveikinimas su ginklais*. Vertė Gabrielė Bekerytė ir Romualdas Lankauskas. „Vaga“, 1962.
- Hodgson Burnett, F. 1911. *A Secret Garden*. Frederick A. Stokes Company Publishers.
- PS – Hodgson Burnett, F. *Paslaptingas sodas*. Iš anglų kalbos vertė Viltaras Alksnėnas. „Alma littera“, 2011.
- Huxley, A. 1946. *Brave New World*. HarperCollins Publishers Inc.
- PNP – Huxley, A. *Puikus naujas pasaulis*. Iš anglų kalbos vertė Gražvydas Kirvaitis. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005.
- Joyce, J. 2001. *Dubliners*. The Project Gutenberg Ebook.
- Dub – Džoisas, Dž. 2008. *Dubliniečiai*. „Vaga“. Iš anglų kalbos vertė Povilas Gasiulis.
- Kerouac, J. 1957. *On the Road*. Viking Press.
- Kel – Keruakas, Dž. *Kelyje*. Iš anglų kalbos vertė Irena Balčiūnienė. „Šviesa“, 1991.
- Kidd, S. M. 2002. *The Secret Life of Bees*. Viking.
- PBG – Kidd, S. M. *Paslaptingas bičių gyvenimas*. Iš anglų kalbos vertė Renata Endzelytė. „Alma littera“, 2008.

- Lee, H. 1960. *To Kill a Mocking Bird*. New York: Fawcett Popular Library.
- NSG – Li, H. *Nežudyk strazdo giesmininko*. Iš anglų kalbos vertė Silvija Lomsargytė–Pukienė. „Onė“, 1994.
- London, J. 2004. *Martin Eden*. The Project Gutenberg Ebook.
- MI – Londonas, Dž. *Martinus Idenas*. Iš anglų kalbos vertė Elena Kuosaitė. „Vaga“, 1986.
- Maugham, W. S. 2001. *Theatre*. First Vintage International Edition.
- Tea – Maugham W. S. *Teatras*. Iš anglų kalbos vertė Nijolė Regina Chijenienė. „Alma littera“, 2006.
- McCall Smith A. 2005. *Espresso tales*. Anchor Books.
- EI – McCall Smith, A. *Espresso istorijos*. Iš anglų kalbos vertė Rasa Drazdauskienė. „Alma littera“, 2008.
- McCarthy, C. 2006. *The Road*. Vintage Books.
- Ke – McCarthy, C. *Kelias*. Iš amerikiečių kalbos vertė Violeta Tauragienė. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008.
- McCullough, C. 2009. *Too Many Murders*. Simon & Schuster.
- PDŽ – McCullough, C. *Per daug žmogžudysčių*. Iš anglų kalbos vertė Kristina Miliūnienė. „Tyto alba“, 2011.
- McCullough, C. 2006. *On, Off*.
- UA – McCullough, C. *Užsimerk, atsimerk*. Iš anglų kalbos vertė Kristina Aurylaitė. „Tyto alba“, 2008.
- Meyer, S. 2005. *Twilight*. New York: Little Brown and Company.
- SS – Meyer, S. *Saulėlydis*. Iš anglų kalbos vertė Viktorija Labuckienė. „Alma littera“, 2009.
- Morrison, T. 1973. *Sula*. New York: Knopf.
- Su – Toni Morrison. *Sula*. Iš anglų kalbos vertė Ina Rosenaitė. „Baltos lankos“, 2009.
- Picoult, J. 2010. *House Rules*. Atria Books.
- NT – Picoult, J. *Namų taisyklės*. Iš anglų kalbos vertė Danguolė Žalytė. „Alma littera“, 2011.
- Potter, B. 2006. *The Complete Tales*. London: Frederick Warne & Co.

- Pas – Potter, B. *Pasakos*. Iš anglų kalbos vertė Viltaras Alksnėnas. „Alma littera“, 2010.
- Rendell, R. 2007. *Babes in the Wood*. Knopf Doubleday Publishing Group.
- VG – Rendell, R. *Vaikeliai girioje*. Iš anglų kalbos vertė Ina Rosinaitė. „Baltos lankos“, 2009.
- Salinger, J. D. 1951. *Catcher in the Rye*. New York: Little Brown and company.
- RPB – Selindžeris, J. Dž. *Rugiuose prie bedugnės*. Iš anglų kalbos vertė Povilas Gasiulis. „Vaga“, 1970.
- Shaffer, M.A., Barrows, A. 2008. *The Guernsey Literary and Potato Peel Pie Society*. Dell Publishing.
- GLD – Shaffer M. A., Barrows A. *Gernsio literatūros ir bulvių lupenų pyrago draugija*. Iš anglų kalbos vertė Loreta Gema Baltaduonė. „Versus aureus“, 2010.
- Shreve, A. 1998. *The Pilot's Wife*. Hachette Book Group.
- LŽm – Shreve, A. *Lakūno žmona*. Iš anglų kalbos vertė Lina Būgienė. „Alma littera“, 2003.
- Smith, L. J. 2010. *The Forbidden Game: The Chase*. Omnibus.
- Gau – Smith, L. J. *Gaudynės. Ciklo „Pavojingas žaidimas“ 2-oji knyga*. Iš anglų kalbos vertė Viktorija Labuckienė. „Alma littera“, 2013.
- Swarup, V. 2008. *Q & A*. Scribner.
- GL – Swarup, V. *Gyvenimo lošimas*. Iš anglų kalbos vertė Ugnius Keturakis. „Alma littera“, 2008.
- Treaty – *Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union*. Official Journal of the European Union, C 115/47-199, 9.5.2008.
- SESV – *Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija*. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, C115/47-199, 2008-5-9.
- Thackeray, M. P. 1994. *Vanity Fair*. London: Penguin Books.
- TM I – Tekerėjus, V., M. *Tuštybės mugė*, t. I. Iš anglų kalbos vertė Stasys Tomonis. „Vaga“, 1990.

- TM II – Tekerėjus, V., M. *Tuštybės mugė*, t. II. Iš anglų kalbos vertė Stasys Tomonis. „Vaga“, 1990.
- Waugh, E. 1999. *Brideshead Revisited*. Back Bay Books.
- SjB – Waugh, E. *Sugrįžimas į Braidshedą*. Iš anglų kalbos vertė Rasa Drazdauskienė. „Tyto alba“, 2010.
- Wilde, O. 1994. *The Picture of Dorian Gray*. London: Penguin Books.
- DGP – Vaildas, O. *Doriano Grėjaus portretas*. Iš anglų kalbos vertė Lilija Vanagienė. „Vaga“, 1989.
- Wilde, O. 2007. *The Happy Prince and Other Stories*. Penquin Popular Classics.
- LP – Vaildas, O. *Laimingasis princas ir kitos pasakos*. Iš anglų kalbos vertė Rūta Zita Saukienė ir Donatas Edmundas Sauka. „Vaga“, 2009.
- Wilde, O. 1979. *The Canterville Ghost*. Moscow Progress Publishers.
- KV – Vaildas, O. *Kentervilio vaiduoklis*// Anglų novelės. Iš anglų kalbos vertė Virgilijus Čepiejus. „Vaga“, 1982.

ANTONYMIC TRANSLATION

Summary

Antonymic translation, as the title suggests, is a translation mode related to antonymy and antonyms. It is not a word-for-word translation, but a modulation whereby an affirmative (positive) element in the source text is translated by a negative element in the target text and, vice versa, a negative element in the source text is translated using an affirmative element in the target text, without changing the meaning of the original sentence. In other words, this term is often used to name a transformation when the translator selects an antonym and combines it with a negation element (e.g. *good* > *not bad*) (cf. Chesterman 1997, 102; Louw 2006, 65).

In the literature one can find other terms referring to the same type of transformations, e.g. *antonymic substitution*, *positive / negative recasting* or simply a *transformation with negation*. Newmark chose the term a *negated contrary* and explained it as the use of an affirmative element instead of a double negation, and vice versa. It is a very concrete transformation that in principle may be applied to any action (a verb) and quality (an adjective) (Newmark 1988, 88). Alongside with this modulation one has often to make additional grammatical or lexical changes in the sentence in the target language (Leppihalme 1996, 201). Thus antonymic translation is a complex transformation, the essence of which lies

in the synonymy of the sentences / constructions with a negative element and its affirmative counterpart, or vice versa.

It may be seen as a paradox that we refer to sentences with antonyms in the source and target texts as synonymous, because traditional paradigmatic definitions of antonyms and antonymy emphasize the oppositeness of their meanings. Antonymy and negation are also interrelated as notions of oppositeness, but they are related as synonyms as well, especially when one of the antonyms is used in its negative form. For instance, some of the negated (non-scalar/bounded) adjectives are interpreted as synonyms of their antonyms (*not alive* equals *dead* or *hostile* equals *not friendly*) (cf. Murphy 2003, 202). Thus the essence of the antonymic translation is in the synonymy of words or whole sentences that are in opposition as affirmative and negative in the source text and the target text. The synonymy, then, is understood broadly as a set of means rendering the same or very similar content, antonyms being one of these means.

From what has been said it follows that antonymic translation is closely related to negation. There are three major types of negation: syntactic (*I think she is **not** happy; I **don't** like her story*), morphological (*I think she is **un**happy; I **dis**like her story*) and inherent ('lexical') (*I think she is **sad**; I **hate** her story*) negation. The syntactic pattern is the most productive, typical of all adjectives and verbs. The morphological and inherent patterns are more idiosyncratic, applying to some verbs and adjectives, but not others. (Givon 2001, 395–396).

Antonymic translation as such can be understood in broader and narrower terms, i.e. it may cover instances of 1) a simple sub-

stitution of an element in the source text by its antonymic counterpart (negative or positive) in translation; 2) positive / negative recasting, a translation procedure where the translator modifies the order of the units in a source text in order to conform to the syntactic or idiomatic constraints of the target text; and 3) narrowing of the scope of negation whereby the original negative sentence is turned into an affirmative one in translation by moving the negation element to a word phrase or an elliptical sentence (cf. Proshina 2008). The term antonymic translation covers all these three types.

In the book, the corpus of antonymic translations (about 1000 English sentences and their Lithuanian translations) has been analysed according to these three types of antonymic transformations, on the one hand, and according to the type of negation elements, on the other. In many instances there is a direct interdependence between the type of negation and the type of antonymic translation. For example, in the event of morphological negation, which is marked by the presence of a negative affix in the source language (English), antonymic translation takes the form of a positive substitution in the target language (Lithuanian), and vice versa, e.g. *Marija Silva was poor* – *Marija Silva buvo neturtinga* ‘Marija Silva was not+rich’; *They were un-successful farmers* – *Jie buvo prasti fermeriai* ‘They were bad farmers’.

In the case of lexical (inherent) negation, a positive or (in most cases) negative recasting takes place in translating English words which are positive in form, but negative in meaning, i.e. in translating words the meaning of which contains a negation seme, e.g. *The wolf ignored them* – *Vilkas ju nepaisė* ‘The wolf paid

no attention to them'; *He is off duty now* – Šiuo metu jis *ne-dirba* 'Currently he does not work'.

Antonymic translation involving syntactical negation appears mostly in such syntactical patterns as comparative sentences, time clauses, exclamatory sentences, indirect questions and a few others. In this type of antonymic translation, syntactical negation is often combined with both a substitution of lexical elements and a negative or positive recasting, e.g.

, e.g. ...*that was the coldest night in his memory* – Lith. ...*tokios šaltos nakties jis ne-prisiminė* '...such a cold night he did not remember'; Eng. *He has been accused of many faults at different times...* – *Kokiomis ydomis jis tik nėra kaltinamas...* 'What sort of vices has he not been accused of...'

The analysis shows that antonymic translation may be mandatory where the target language has no lexical or syntactic equivalent of a particular element in the source text, and the translator has to conform to the syntactic or idiomatic constraints of the target text. But it is more often than not that the antonymic translation is an optional choice by the translator. Usually, a word-for-word translation is possible, but it is evident that the translation benefits from this more demanding and more original approach to the text in general. It shows the translator's ability to employ different means of his native language in order to retain the style and mood of the original.

Maskaliūnienė, Nijolė

Ma564 Antoniminis vertimas / Nijolė Maskaliūnienė; Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Vertimo studijų katedra. – Vilnius 2013. – 144 p.

Santr. angl. k.

Bibliogr.: p. 125–137.

ISBN 978-9955-786-94-8

Knygoje nagrinėjami antoniminio pakeitimo ir antoniminių sintaksinių perdarų atvejai, nustatyti vertimuose iš anglų kalbos į lietuvių kalbą. Tai pirmasis tokio pobūdžio darbas lietuvių kalba. Knygoje aptariamos teorinės ir praktinės antoniminio vertimo galimybės prielaidos, antonimijos ir neigimo santykis, priešybės kategorijos elementų sinonimiškumas. Surinktais pavyzdžiais gausiai iliustruojami vertimo variantai atskleidžia lietuvių kalbos raiškos turtingumą. Knyga skiriama visiems besidomintiems vertimu, anglų ir lietuvių kalbų leksikologija ir semantika.

UDK 81'255.4(075.8)

Nijolė Maskaliūnienė
ANTONIMINIS VERTIMAS

Tiražas 120 egz. Užsakymas Nr. 895
Spausdino UAB „Lodvila“
www.lodvila.lt

